

ΤΕΥΧΟΣ 8.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1900

ΑΡΜΟΝΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΝΤΑΞΙΣ: ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ 9

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΣ: ΟΔ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 53

Παρακαλοῦνται οἱ κ. κ. Συνδρομηταὶ νὰ προσέχωσιν εἰς τὰ
ἐν τῇ 3ῃ καὶ τῇ 4ῃ σελίδι σημειούμενα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 8^{ου} ΤΕΥΧΟΥΣ

Τὸ Κάρλνλι καὶ ἡ φορολογία αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος κατ' ἀνεκδοτον πατριαρχικὸν ἔγγραφον ἐκ τοῦ ἔτους 1793ου, ὑπὸ Γ. Κωνσταντινίδου	Σελ. 465
Ἄναμνηστικὸν μετὰλλιον τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος 1866-1868	» 475
Τὰ κατὰ τὸν βίον ἀρχαίου Ἑλλήνου ἰατροῦ, ὑπὸ Ι. Περβάνογλου	» 476
Αἰγυπτιακὰ μελέται : ἡ πανήγυρις τῆς Τάντας, ὑπὸ Γ. Β. Τσοκοπούλου	» 496
Ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου (μετ' εἰκόνων), ὑπὸ Κ. Μ. Κωνσταντοπούλου	» 504
Τὰ τῶν Βαυαρῶν φιλελλήνων ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ ἔτη 1826 — 1829. (Μετάφρ. ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κ. βαρῶνου Ἰδὲκ)	» 519

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΙ

Πίναξ ΙΖ' : Βορεία πρόσοψις τοῦ ναοῦ ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου.
 » ΙΗ' : Πρόναος ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου.

Κύριος καὶ πρῶτιστος σκοπὸς τῆς « Ἀρμονίας » εἶναι ἡ διάδοσις τῆς ἀληθείας διὰ πρωτοτύπων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, ἀναγομένων ἰδίᾳ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, τὴν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν γένει, ὡς καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Κατὰ δευτέρον λόγον σκοπεῖ νὰ καθιστᾷ προσιτὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας δι' ἐπιτυχῶν μεταφράσεων πάνθ' ὅσα γραφόμενα ξένη φωνῇ συνάδουσι πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν ξένων γλωσσῶν ἢ καὶ δι' ἄλλους λόγους δὲν περιέρονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς γνῶσιν πάντων ἡμῶν.

Πρὸς ὅσον ἔνεστι τελειότεραν ἐπίτευξιν τούτων ἡ « Ἀρμονία » μετ' ἰδίας προσοχῆς θὰ παρακολουθεῖ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τῆς τε Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς, οὐ μόνον ἀναγράφουσα τὰ ἐκάστοτε ἐκδιδόμενα συγγράμματα ὅσα ἀνάγονται εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀναπτύσσουσα ἢ καὶ κρίνουσα τὰ περιεχόμενα τῶν μᾶλλον ἀξίων λόγου.

Ὅθεν καὶ παρακαλοῦμεν πάντα ἐκδίδοντα νέον σύγγραμμα, ὅπως πέμπῃ ἡμῖν ἐν ἀντίτυπον αὐτοῦ, ἢ ὅταν πρόκειται περὶ δαπανηροῦ πως δημοσιεύματος, ν' ἀναγγείλῃ ἡμῖν τοῦλάχιστον τὴν ἔκδοσιν.

Ἡ « Ἀρμονία » θέλει φιλοξενεῖ ἐν ταῖς στήλαις αὐτῆς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν διατριβὴν ἐγκρινομένην προηγουμένης ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συσταθείσης εἰδικῆς ἐπιτροπῆς καὶ μὴ προσκρούουσαν εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως πρὸς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ « Ἀρμονία » ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἀποτελούμενα ἐκ 4 τυπογραφικῶν φύλλων εἰς μέγα 8^{ον} μετ' εἰκόνων καὶ πινάκων ἐν παραρτήματι ἢ καὶ ἐντὸς τοῦ κειμένου.

Ἐκαστον τεῦχος τιμᾶται δραχμῆς (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φράγκου χρυσοῦ), ἢ δ' ἐξάμηνος συνδρομῆ δραχ. 5 (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φρ. χρ. 5) καὶ ἡ ἔτησία δραχ. 10 (ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φρ. χρ. 10).

Ὅσοι τῶν κ. κ. συνδρομητῶν δὲν κατέβαλον ἀκόμη τὴν συνδρομὴν αὐτῶν παρακαλοῦνται νὰ πέμψωσιν αὐτὴν

οἱ μὲν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἀνατολῇ

πρὸς τὸν κ. ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΝ ΜΠΑΡΤ, ἐκδότην, ἐν Ἀθήναις, ὁδ. Πανεπιστημίου 53,

οἱ δ' ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ

πρὸς τὸν Herrn CARL FR. FLEISCHER, Buchhändler, Leipzig, Salomonstrasse 16, μετὰ τῆς ἐξῆς σημειώσεως : pour compte de MM. Barth & von Hirst à Athènes.

Ἡ σύνταξις τῆς Ἄρμονίας συνιστᾷ τοῖς ἀναγνώσταις
αὐτῆς τὸ ἔγκριτον περιοδικόν :

“BESSARIONE,,

PUBBLICAZIONE PERIODICA DI STUDI ORIENTALI

DIREZIONE: ROMA — S. PANTALEO, 3.

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο δημοσιεύεται κατὰ μῆνα εἰς ὀγκῶδες
τεῦχος, περιλαμβάνει δὲ πλείστας μελέτας ἀναφερομένας
ιδίως εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὰς Ἀνατολικὰς Ἐπιστήμας.

Τιμὴ συνδρομῆς διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν φρ. χρ. 12.

Π Ω Λ Ο Υ Ν Τ Α Ι :

- 1) Τὸ περιοδικὸν «Παρνασσός» (τόμοι 17).
  - 2) Τὸ Ἀττικὸν ἡμερολόγιον Ἀσωπίου (τόμοι 24).
  - 3) Τὸ Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον Βρετοῦ (Παρίσιοι 1861-1871).
  - 4) Ἡ ἐφημερὶς «Κλειῶ» τῆς Τεργέστης (τὰ πρῶτα 12 ἔτη).
ΣΗΜ. Περιέχει ἐν τῇ ἐπιφυλλίδι καὶ ἐν ταῖς στίλαις πλεί-
στας σπουδαίας πραγματείας.
  - 5) Ὁ Γαλλικὸς χάρτης τῆς πρῶν Ἑλλάδος (ἐν φύλλοις).
Πάντα ἐν ἀρίστῃ καταστάσει.
- Ἄπευθυντέον πρὸς τὴν Διαχείρισιν τῆς Ἄρμονίας.

ΤΟ ΚΑΡΛΗΛΙ ΚΑΙ Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΙΗ' ΚΑΙ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

ΚΑΤ' ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1793¹⁾

Ἡ Αἰτωλία, ἣτις μετὰ μακρὰν πάλιν πρὸς τὴν γείτονα Ἀκαρνανίαν ἔσυρε τότε καὶ ταύτην ὀπισθεν τοῦ ἰδίου ἄρματος, ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, ἡ πρώτη ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ἀναμίξασα τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ προκαλέσασα οὕτω τὴν ξενοκρατίαν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἄλλο τμήμα ἑλληνικῆς γῆς ὑπέστη πλείονα καὶ μείζονα δεινὰ ἐκ τῆς τῶν ξένων ἀναμίξεως, εἰσβολῆς καὶ κυριαρχίας ἢ αἰ ὑπὸ τοῦ Ἀχελῷου διαρρεόμεναι χώραι. Ῥωμαῖοι, Σλάβοι, Φράγκοι, Ἀλβανοί, Τοῦρκοι ἐχόρευσαν ἐκεῖ τὸν σατανικὸν τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου χορὸν μεθ' ὅσης μανίας ἐν ὀλίγαις ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις. Τὸ μὲν ἡ θέσις τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελῷου, τόσον προσφυοῦς δι' ἐπιδρομὰς ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον, τὸ δὲ ἡ ὄψιμος μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀκμὴ καὶ εὐδοκίμησις τῶν Αἰτωλῶν προσεῖλκυσαν ἐπὶ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν συχνὰς καὶ παντοίων πολεμίων ἐπιδρομὰς, ὧν τὰ ἔγχη μέχρι νῦν πολλαχῶς διασφύζονται ἐν ταῖς ὀνομασίαις τῆς χώρας καὶ ἐν τῇ ἐθνολογικῇ συστάσει τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Μία τῶν ὀνομασιῶν, αἰτινες καὶ σήμερον ἐπικρατοῦσαι παρὰ τοῖς κατοίκους μαρτυροῦσι τοιαύτην ξένην κυριαρχίαν, εἶνε καὶ τὸ *Κάρληλι*¹, ὅπερ τουρκιστὶ σημαίνει *χώραν τοῦ Καρόλου*, ὅπως *Ρούμηλι* δηλοῖ *χώραν Ῥωμαίων* ἢ τοῦ Ἑλλήνων. Καλεῖται δὲ Κάρληλι ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἐπαρχία Ἐηρομέρου καὶ ἡ περὶ τὸ Βραχωῖρι χώρα, ἃς οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν οὕτω, διότι καθ' ὃν χρόνον ἤρξαντο ὑποτάσσοντες τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα,

¹ Ὁ λαὸς λέγει συνηθέστερον *Κάρελι*, ἀλλὰ καὶ *Κάρλελι* καὶ *Κάρληλι*, ἐν δὲ τῷ κατωτέρῳ παρατιθεμένῳ πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ τὸ μέρος ὀνομάζεται *Κάρουλι*, ἴσως διότι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμέτεροι ἐξελάμβανον τὴν δημόδη ὀνομασίαν ὡς παραφθορὰν τοῦ *Ακαρνανία*.

κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, ἀνήκον αὐταὶ εἰς τοὺς *Καρόλους Τόκκους*, τοὺς φράγκους δυνάστας τῶν παρακειμένων νήσων Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Λευκάδος. Ἦδη ἐν ἔτει 1405^φ ὁ *Κάρολος Α' Τόκκος*, ὅστις ἠγεμόνευε τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῆς Ζακύνθου, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του *Λεονάρδος Τόκκος* ἤρχε τῆς Λευκάδος, κατώρθωσε νὰ γείνη κύριος καὶ μεγάλου μέρους τῶν χωρῶν τοῦ δεσποτάτου Ἡπείρου, τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Δυρραχίου. Μετὰ δὲ τὸν ἐν ἔτει 1430^φ θάνατον τοῦ Καρόλου Α' τὴν μὲν Αἰτωλοακαρνανίαν ἐκληρονόμησαν οἱ τρεῖς νόθοι υἱοὶ του Μέμνων, Τύρνος καὶ Ἡρακλῆς, τὴν δὲ Ἡπειρον ὁ τοῦ Λεονάρδου υἱὸς *Κάρολος Β' Τόκκος*. Ἀλλ' οἱ συγγενεῖς οὗτοι δὲν διετέλουν ἐν ὁμονοίᾳ πρὸς ἀλλήλους, ἐπεκαλέσθησαν δ' ἀμοιβαίως τὴν ἐπέμβασιν τοῦ σουλτάνου Ἀμουράτου Β' (1421—51) κατ' ἀλλήλων καὶ ἤδη ἐν ἔτει 1431^φ οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὰ Ἰωάννινα περιορίσαντες τὸν Κάρολον Β' εἰς τὰς νοτιωτέρας χώρας. Τὸ πάθημα τοῦτο καὶ ὅμοια ἀπειλοῦντα τοὺς τρεῖς νόθους Τόκκους ἐπεισαν πάντας τούτους νὰ συμβιβασθῶσι καὶ οὕτω οἱ τέσσαρες οὗτοι Τόκκοι, προϊσταμένου τοῦ Καρόλου Β', συμβιβασθέντες ἔζησαν ἐν εἰρήνῃ καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐκ τῶν Τούρκων, ἀπησχολημένων τότε βορειότερον μέχρι τοῦ 1449^{ου}. Ἀλλ' ἀρχομένου τοῦ ἔτους τούτου οἱ Τοῦρκοι εὐκαιρήσαντες ἐπεχείρησαν καὶ τοῦ ὑπολοίπου τῶν Τόκκων ἐπὶ τῆς Στερεᾶς κράτους τὴν κατάκτησιν, μέχρι δὲ τοῦ 1450^{ου} συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν καὶ τὴν οὕτω κατακτηθεῖσαν χώραν ἀπεκάλεσαν *Κάρληλι*, ὡς τοῖς Καρόλοις Α' καὶ Β' ἀνήκουσαν πρὸ αὐτῶν. Ἐκτοτε τὸ Κάρληλι ἀπετέλει ἰδιαιτέρον *σαντζάκιον*, ὅπερ ἦτο πρώτη ὑποδιαίρεσις νομοῦ, μὲ πρωτεύουσαν κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν *Ἀειόν*, βραδύτερον δὲ τὸ ἐπὶ τουρκοκρατίας συνοικισθὲν *Βραχῶρι*, προϊστατο δὲ αὐτοῦ ὡς πολιτικὸς μὲν διοικητὴς *μουσελίμης* (ἄνθρωπος ἐμπιστοσύνης, κατὰ λέξιν), ἀντιστοιχῶν πρὸς τοὺς νῦν *μουεσαρίφας*, ὡς στρατιωτικὸς δὲ *ἀλαήμπεης*, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν *τουρμάρχην* τῶν Βυζαντινῶν καὶ πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν *διοικητὴν τῶν ἀποσπασμάτων*, ἀνώτερος δὲ πάντων τοῦ *σαντζακίου* τῶν ἀρχόντων ἦτο ὁ *σαντζάκ μπέης*, οἷος ἦτο πολυτάκτικος ὁ ἀλαήμπεης. Εἰς ποίαν καὶ πόσιν φορολογίαν ὑπεβλήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ *σαντζάκιον* Κάρληλι μετὰ τὴν καθυπόταξιν δὲν τυγχάνει γνωστὸν, οὐδεμία ὁμῶς ἀμφιβολία ὅτι αὕτη δὲν ἦτο σταθερά, ἀλλ' ἠϋξάνετο περιοδικῶς εἴτε ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τοῦ συνεχῶς πολεμοῦντος κράτους, εἴτε ἐκ τῆς πλεονεξίας καὶ τῶν ἀθαιρεσιῶν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἰδίως ὁσάκις ἡ χώρα κατὰ τὰς πολλὰς ἔκτοτε τῶν ὑποδουλωθέντων

Ἑλλήνων γενικωτέρας ἢ μερικωτέρας ἐξεγέρσεις ἐδίδεν ἀφορμὴν μετέχουσα αὐτῶν. Γνωστὸν ἐπίσης εἶνε ὅτι τὸ Κάρληλι μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἀπετέλουν περὶ τὰ τέλη τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐν φορολογικῶν *τριῆμα*, *μακτοῦ ἢ μακουιάν*¹, πληρῶνον ἀπὸ κοινοῦ ὠρισμένους φόρους εἰς τοὺς εἰσπράκτορας αὐτῶν ἢ *μαλικιανὲ σαχίπιδες*. Ἴσως ἔγεινε τοῦτο ἐπὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν σουλτάνων Μουσταφᾶ Γ' (1757—74) καὶ Σελίμ Γ' (1789—1807), ὅτε καὶ τὰ οἰκονομικὰ τῆς αὐτοκρατορίας κάλλιον διηυθετήθησαν κατὰ τρόπον κανονικώτερον. Οἱ ὠρισμένοι ἐν τούτοις φόροι εἰσπράττοντο πολὺ περισσότεροι συχνότατα προσαυξανόμενοι ὑπὸ ἀγγαρειῶν καὶ ἀθαιρέτων φορολογιῶν ἐκ μέρους τῶν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλώφ (1769—70) καταλαβόντων τὴν χώραν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, καθόσον τὸ Κάρληλι, τὸ Αἰτωλικὸν καὶ τὸ Μεσολογγίον μετέσχον τῆς ἐξεγέρσεως ἐκείνης τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων διὰ τοῦ Παπαζώλη καὶ δι' ἄλλων ἀποστόλων παρασκευασθείσης, ὑπέστησαν δὲ τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τῶν Ρώσων, τῶν πρὸς ἴδια τέλη παρασκευασάντων αὐτόν.

Ἐξαντληθέντες οὕτως οἱ κάτοικοι τοῦ Κάρληλι, τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους ὡς ἐκ τούτου ἀπέστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀντιπροσώπους ἢ *βεκίληδες*, ὅπως τῇ μεσιτείᾳ ἴσως καὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἐπιτύχωσι παρὰ τῶν μαλικιανῶν σαχίπιδων διακανονισμόν καί, εἰ δυνατόν, ἐλάττωσιν τῶν *συνδοσιμάτων* ἢ φόρων, ὄντως δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκεῖνοι *Γιάννος Πεοῤῥᾶς* καὶ *Ἀναγνώστης Στᾶϊκόπουλος* ἐκ τοῦ Κάρληλι, *Ἀντώνιος Βασιλείου Μπέλιας* ἐξ Αἰτωλικοῦ καὶ *Ἀναστάσιος Ραζῆς* ἐκ Μεσολογγίου ἐλθόντες ἐν ἔτει

¹ *Μακατᾶς* κυρίως σημαίνει *παραχώρησις*, ἐφαρμόζεται δὲ ἐπὶ πάσης ἐκχωρήσεως δικαιωμάτων, ἢν ἐποιεῖ τὸ κράτος εἰς ἄλλους ἐκ τῶν ἐσόδων του δι' ὠρισμένον χρόνον, καὶ συνήθως κατ' ἔτος. Ὅλος ἀντίθετος ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἦτο ὁ *Μαλικιανῆς*, ὅστις ἦτο ἰσόβιον τιμᾶριον ἐκ δημοσίων ἢ ἱερῶν γαιῶν παραχωρούμενον ἰσοβίως εἰς τοὺς λεγομένους *σαχίπιδας*, ὅτινες ἀντὶ τῶν τοιούτων τιμαριῶν εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν ἐν μὲν τῷ πολέμῳ νὰ προσέρχωνται μεθ' ὅσων πλείστων ἀπλοφόρων ὑπ' αὐτῶν συντηρουμένων, ἐν δὲ εἰρήνῃ νὰ φροντίζωσι περὶ ἀστυνομίας τῆς χώρας καὶ νὰ εἰσπράττωσι μετὰ τῶν ἰδίων ἐσόδων καὶ τοῦ κράτους τοὺς φόρους διὰ λογαριασμόν τούτου. Τοιαῦτα τιμάρια (*ζιαμὲν* τὰ μεγαλῆτερα καὶ *τιμᾶο* τὰ μικρότερα) κατηρτίσθησαν κυρίως ἀπὸ τοῦ 1695 ἐκ τῶν δημοσίων γαιῶν ἐπὶ Μουσταφᾶ Β' (1695—1703), κάλλιον ὁμῶς ἐρρυθμίσθησαν ἐπὶ Μουσταφᾶ Γ', ὅτε προσετέθησαν καὶ τὰ λεγόμενα *βακούφια* διὰ τῶν περιψήμων μεταρρυθμίσεων τοῦ βαρῶνου Τρόττ.

1793^φ εις Κωνσταντινούπολιν κατώρθωσαν ὅ,τι ἐπεθύμουν. Οἱ μαλικιανὲ σαχιπίδες τοῦ μακουτᾶ Κάρληλι—Αἰτωλικοῦ—Μεσολογγίου ἐπέστησαν νὰ καθορισθῶσιν οἱ φόροι αὐτοῦ εἰς 75,000 γροσίων, ἅτινα τότε εἶχον ἀξίαν ταλλήρων περίπου, ἐτησίως, ὑπὸ τὸν ὄρον, τὸ ποσὸν τοῦτο νὰ προμηθεύῃ τὸ Κάρληλι, λαμβάνον παρὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου 15,000 κατ' ἔτος καὶ καταθέτον ἐξ ἰδίων 60,000. Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο περιλαμβάνετο ὁ πρὸς τοὺς σαχιπέδας φόρος τῶν καλλιεργητῶν τοῦ μαλικιανέ, ὁ κεφαλικὸς φόρος ἢ βασιλικὸν χαράτζιον, ὁ πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν τῷ βιλαετίῳ δημοσίας ὑπηρεσίας φόρος ἢ βελαῖτ χαράτζιον, τὰ πρὸς τοὺς ἀρματωλοὺς χορηγούμενα καὶ τὰ «λοιπὰ παντοίων εἰδῶν συδοσίματα». Ἦτο, φαίνεται, τὸ ποσὸν λίαν συγκαταβατικὸν καὶ οἱ φόροι τοῦ μακουτᾶ εἶχον περιορισθῆ εἰς αὐτό, τὸ ὅποιον ἐγένετο τεβζί, ἥτοι διενεμήθη οὕτως, ὥστε τὸ ἐν πέμπτον αὐτοῦ νὰ πληρώνηται ὑπὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου, ἅτινα—εἰρήσθη ἐν παρόδῳ—ἀμφοτέρα εἶχον καταστραφῆ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐκείνην, τὰ δὲ ἐπίλοιπα τέσσαρα πέμπτα νὰ καταβάλλωνται ὑπὸ τοῦ Κάρληλι.

Πρὸς νομιμοποίησιν καὶ ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας ταύτης μεταξὺ τῶν βεκιληδῶν τοῦ μακουτᾶ καὶ τῶν μαλικιανέ σαχιπιδῶν συνετάχθησαν καὶ ὑπεγράφησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει «χοτζέτια καὶ ἄλλα ὅμοια πρὸς ἀλλήλους συμφωνητικὰ γράμματα», κατὰ τινὰ δὲ σημείωσιν τοῦ Μεγαπάνου Γαλάνη, κατωτέρω δημοσιευομένην, ἐπεκυρώθη αὕτη καὶ διὰ σουλτανικοῦ χατίου, ἐξεδόθη δέ, κατ' αἴτησιν βεβαίως τῶν συμβληθέντων, καὶ πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ μακουτᾶ ἐγγράφον ἀναγγέλλον ταῦτα καὶ προτρέπον ἐπὶ ποινῇ βαρυτάτου ἀφορισμοῦ τὴν θρησκευτικὴν ἐκτέλεσιν τῶν συμπεφωνημένων. Πατριάρχης, ὅστις καὶ ἐπιγράφεται ἰδιοχείρως ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐγγράφου, ἦτο τότε Νεόφυτος Ζ' ὁ Σμυρναῖος, τὸ πρῶτον πατριαρχεῦον (1789—94), διότι καὶ τὸ δεύτερον ἐπατριάρχευσεν (1799—1808), ἀφοῦ παυθεὶς ἐκ τῆς πρώτης πατριαρχίας ἐστάλη ἐξόριστος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐπὶ πενταετίαν. Ἦτο ὁ Νεόφυτος Ζ' συνετὸς πατριάρχης, πολλὰς κατὰ τοὺς πολυταράχους καὶ δυσκόλους ἐκείνους χρόνους παρασχὼν ὑπηρεσίας τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Γένει. Μεταξὺ δὲ τῶν δέκα συνοδικῶν, οἵτινες ὑπάρχουσιν ὑπογεγραμμένοι ἐν τῷ πατριαρχικῷ πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Κάρληλι ἐγγράφῳ, πρῶτος ἀναγινώσεται ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Γρηγόριος ὁ Γορτύνιος, ὅστις ὡς Γρηγόριος Ε' τρίς ἐπατριάρχευσε (1797—99, 1806—1809, 1818—21), μαρτυρήσας κατὰ τὴν τρίτην πατριαρχίαν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλη-

σίας καὶ τοῦ Γένους, ἐκ νέου τότε ἐξεγερθέντος εἰς τὸν ὕστατον καὶ μέγιστον ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

Ἔχει δὲ τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο ἐγγράφον, οὔτινος τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει ἐν χερσὶ τοῦ κ. Ἐλαμ. Μεγαπάνου, διευθυντοῦ τοῦ ἐν Πύργῳ ὑποκαταστήματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, κληρονομήσαντος αὐτὸ παρὰ τῶν προγόνων του, ἀρχόντων τότε ἐν Βραχωρίῳ καὶ ἐν ὄλῳ τῷ βιλαετίῳ ἐκείνῳ, ὡς ἐξῆς.

«Νεόφυτος ἐλέω Θεοῦ, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

» Ἰερώτατε μητροπολίτα Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, ὑπέρτιμε καὶ ἐξαρχεπάσης Αἰτωλίας. ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγέ, καὶ ἐντιμότετοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ τίμιοι προσετώτες καὶ χρήσιμοι γέροντες καὶ πρόκριτοι καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τοῦ Καρνερίου¹, τοῦ Ἀνατολικοῦ² καὶ τοῦ Μεσολογγίου. χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

» Ἐπειδὴ οἱ ἀποσταλέντες βεκιληδὲς ἀπὸ τοῦ Καρνερίου ὁ Γιάννος Περλᾶς, ὁ Ἀναγνώστης Σταϊκόπουλος, ἔχοντες καὶ τὰς γνώμας τῶν λοιπῶν αὐτόθι καὶ ἐνταῦθα πατριωτῶν αὐτοῖς, ὡσαύτως καὶ ὁ βεκιλης τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀντώνιος Βασιλείου Μπέλιας, ἔχων καὶ οὗτος τὰς γνώμας τῶν αὐτόθι καὶ ἐνταῦθα πατριωτῶν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἕτερος βεκιλης τοῦ Μεσολογγίου Ἀναστάσιος Ραζῆς, ἔχων καὶ οὗτος τὰς γνώμας τῶν αὐτόθι καὶ ἐνταῦθα πατριωτῶν αὐτοῦ, συνελθόντες εἰς ἐν μετὰ τῶν ἐνταῦθα παρευρεθέντων πατριωτῶν αὐτῶν, χριστιανῶν πιστῶν ραγιάδων τῆς κραταιᾶς καὶ ἀήττητου βασιλείας (ἧς τὸ κράτος εἶη διαμένον εἰς τοὺς αἰῶνας), τῇ εἰδήσει καὶ ἀποφάσει τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιφανεστάτων μαλικιανέ σαχιπιδῶν αὐτῶν, καὶ συνδιασκεψάμενοι μετ' ἐπιστάσις καὶ ἐρεῦνης καὶ ἀκριβείας περὶ ὧν χρήζουσιν ἐτησίως κοινῶν συδοσιμάτων αὐτῶν, ἦτοι τῶν κατ' ἔτος διδομένων τοῖς ἐκλαμπροτάτοις καὶ περιφανεστάτοις μαλικιανέ σαχιπίδες (sic) αὐτῶν τῶν βασιλικῶν χαρατζίων,

¹ Οὕτω πάντοτε ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀντὶ Κάρληλι, διότι βεβαίως ἡ ὀνομασία ἐξελαμβάνετο ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ὡς παραφθορὰ τοῦ Ἀκαρνανία.

² Ἦδη τῷ 1153^φ, ὅτε περιηγήθη τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἰουδαῖος Βενιαμὴν Τονδέλας, ἡ πόλις αὕτη ἐκαλεῖτο Νατολικό, ἦτοι Ἀνατολικόν, οὕτω δ' ὠνομάζετο ἔκτοτε ὑπὸ τε τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας μέχρις οὗ οἱ ὀνοματοθεταί τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετεβάπτισαν τὴν πόλιν εἰς Αἰτωλικόν. Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἄλλο ὑπῆρχε.

τοῦ βελαέτ—χαρατζίου, τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν συμβαινόντων αὐτοῖς κατ' ἔτος ἀπαραιτήτων ἐξόδων, καὶ ταῦτα πάντα καλῶς ἀναλογισάμενοι καὶ ἐξετάσαντες εὖρον συμποσωθέντα καὶ περιορισθέντα ἅπαντα εἰς ἐβδομηκοντα πέντε χιλιάδας τῶν γροσίων, καὶ ἔγνωσαν ὁμοφώνως γίνεσθαι ταῦτα μόνον τεβζι κατ' ἔτος εἰς τὸ βιλαέτι αὐτῶν, καὶ μηδὲν πλέον ἐκτὸς τούτων ἀπαιτεῖσθαι, ἐξ ὧν ἐβδομηκοντα πέντε χιλιάδων τῶν γροσίων οἱ ῥαγιάδες χριστιανοὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἔχουσι πληροῦν κατ' ἔτος πρὸς τοὺς Καρνεσίους μόνον τὰς δέκα πέντε χιλιάδας τῶν γροσίων, καὶ μηδὲν πλέον ἀπαιτούμενοι ὑπὸ τῶν Καρνεσίου ἀντὶ τῶν λοιπῶν ἢ ὅλως ἐνοχλούμενοι ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ διαμένοντες ἀνεπηρέαστοι τοῦ λοιποῦ καὶ ἀκαταζήτητοι μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀβολοῦ. Οὕτω τοίνυν συνέθεντο καὶ συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους τῇ εἰδήσει καὶ ἀποφάσει τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιφανεστάτων μαλικιανῶν σαχιπιδῶν αὐτῶν τῶν κατ' ἔλεος καὶ εὐσπλαγχνίαν οἰκτειρησάντων αὐτούς, οὓς κύριος ὁ Θεὸς διατηρεῖ καὶ περιέποι ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ μετὰ τὰς συμφωνίας αὐτῶν ταύτας, ἐγένοντο τὰ χοτζέτια καὶ ἄλλα ὅμοια πρὸς ἀλλήλους συμφωνητικὰ γράμματα τῇ εἰδήσει καὶ ἀποφάσει τῆς αὐτῶν περιθλήπτου ἐκλαμπρότητος ἐπὶ τῷ διαμένειν τὰς συνθήκας καὶ συμφωνίας αὐτῶν ταύτας ἀπαρατρέπτους καὶ ἀπαραβάτους καὶ ἀεὶ ὡσαύτως φυλαττομένας καὶ διενεργουμένας ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον.

»Ὡν δὴ εἰς διατήρησιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν συνθηκῶν καὶ συμφωνιῶν αὐτῶν, ὡς λίαν λυσιτελῶν καὶ κοινωφελῶν, ἐδέησεν ἐκδοθῆναι καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, πρῶτον μὲν ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν καὶ συμβουλεύομεν πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐν τῷ Κάρνελι καὶ τοῖς συνημμένοις αὐτῷ χώροις (sic), καὶ τοῖς ἐν τῷ Ἀνατολικῷ καὶ τῷ Μεσολογγίῳ χριστιανοῖς, ἱερωμένοις καὶ λαϊκοῖς, μικροῖς τε καὶ μεγάλοις, νέοις καὶ γέροισιν, ἀνδράσι καὶ γυναιξίν, ὅπως πληροφορηθέντες τὴν γενομένην ἐκ συμφώνου κοινῆν συνθήκην καὶ συμφωνίαν ταύτην περὶ τῶν κατ' ἔτος διδομένων κοινῶν συδοσιμάτων τῶν ἐβδομηκονταπέντε χιλιάδων τῶν γροσίων ἕνεκεν τῶν ἐξόδων τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιφανεστάτων μαλικιανῶν σαχιπιδῶν ὑμῶν, τῶν βασιλικῶν χαρατζίων, τοῦ βιλαέτ χαρατζίου, τῶν ἀρματωλῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῶν παντοίων εἰδῶν συμβαινόντων ὑμῖν κατὰ συνθήκην δαπανημάτων καὶ ἐξόδων, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν ἐβδομηκοντα-

πέντε χιλιάδων τῶν γροσίων ὀφείλετε οἱ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου χριστιανοὶ, πιστοὶ ῥαγιάδες τῆς κραταιᾶς βασιλείας, πληροῦν κατ' ἔτος μόνον τὰς δεκαπέντε χιλιάδας τῶν γροσίων πρὸς τοὺς Καρνεσίους χριστιανούς, μηδὲν πλέον ἀπαιτούμενοι παρ' αὐτῶν ἢ ἐνοχλούμενοι τὸ σύνολον, ἀλλὰ διαμένοντες ἀκαταζήτητοι τοῦ λοιποῦ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ λεπτοῦ, ὡσαύτως καὶ οἱ Καρνεσίδες χριστιανοὶ, πιστοὶ ῥαγιάδες τῆς κραταιᾶς βασιλείας, λαμβάνοντες τὰς ῥηθείσας δεκαπέντε χιλιάδας τῶν γροσίων, ὀφείλετε πληροῦν τὰς συμφωνηθείσας ἐβδομηκονταπέντε χιλιάδας τῶν γροσίων σώας καὶ ἀνελιπεῖς (sic) καὶ ἀποδιδόναί ἐτησίως ἐν τῷ τεταγμένῳ καιρῷ μετὰ πάσης προθυμίας ὑμῶν καὶ ἐτοιμότητος, μηδὲν πλέον προστιθέμενοι ἢ ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν αὐτόθι πατριωτῶν ὑμῶν χριστιανῶν, φυλάττοντες τὰς συνθήκας καὶ συμφωνίας ταύτας ἀπαρατρέπτους καὶ ἀπαραβάτους μέχρι τεματῶν αἰῶνος, ὡς λίαν συμφερούσας καὶ κοινωφελεῖς τῇ πατρίδι ὑμῶν ταύτῃ, ἅτε δὴ εἰδότες καλῶς τὴν κοινὴν ὑμῶν δυστυχίαν καὶ θλίψιν καὶ ὀδύνην, ἣν διηνεκῶς ὑφίστασθε ἐκ τῶν βαρυτάτων συδοσιμάτων καὶ κοινῶν χρεῶν τῆς πατρίδος ὑμῶν ταύτης, ἐλεισιλογοῦντες ἑαυτοὺς καὶ ἐποδειρόμενοι διὰ τὰς ἀφορήτους ταύτας κοινὰς ἀπαιτήσεις καὶ γνωρίζοντες τοῦτο μέγα τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν τὴν γενομένην ἐφ' ὑμᾶς παρὰ τῶν πολυχρονίων ὑμῶν αὐθεντῶν τῶν ἐκλαμπροτάτων καὶ περιφανεστάτων μαλικιανῶν σαχιπιδῶν, οἰκτειρησάντων τὴν ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν τῆς πατρίδος ὑμῶν ταύτης καὶ ποιησαμένων τὴν τοσαύτην συγκατάβασιν τῶν ἐτησίως διδομένων ἐξόδων, οὐ μόνον ὀφείλετε διατηρεῖν τὰς συμφωνίας ταύτας καὶ συνθήκας ἀπαραβάτους καὶ ἀπαρατρέπτους μέχρι κεραιᾶς ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, ἀλλ' ἔχετε χρέος ἀπαραίτητον εὐχεσθαι, δεόμενοι καὶ αἵροντες (sic) χεῖρας ἰκέτιδας πρὸς τὸν ὑψίστον θεὸν ὑπὲρ τῆς πολυχρονίου ὑγείας καὶ πανεκλάμπρου εὐζωίας καὶ ἀμεταπτώτου εὐδαιμονίας καὶ δόξης καὶ κλέους τῶν εὐγενεστάτων καὶ ἐκλαμπροτάτων μαλικιανῶν σαχιπιδῶν αὐθεντῶν ὑμῶν, τῶν ποιησαμένων εἰς ὑμᾶς τὸ μέγα τοῦτο ἰναγέσι καὶ καρέμι¹.

»Ταῦτα γοῦν προηγουμένως ἐντελλόμεθα καὶ παραγγέλλομεν καὶ ἐπιτάττομεν πᾶσιν ὑμῖν διατηρεῖν καὶ φυλάττειν ἀπαραβάτα καὶ ἀμεταποίητα καὶ διενεργεῖν προθύμως καὶ εὐπειθῶς, εἴτα δὲ ἀποφαινόμεθα

¹ Εὐεργετικὴν συγκατάβασιν, ὡς τὴν εἶπεν ἀνωτέρω. Ἀμφότεραι αἱ λέξεις σημαίνουσι χάρι.

ἐκκλησιαστικῶς ἵνα, ὅσοι καὶ ὅποιοι χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ Καρνερίου καὶ τῶν συνημμένων αὐτῷ χωρῶν, ἢ ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου, ἱερωμένοι καὶ λαϊκοί, μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι ἢ γέροντες, ἄνδρες ἢ γυναῖκες ἐκάστης ἡλικίας καὶ τάξεως καὶ βαθμοῦ, τολμηῶσιν ἀντιβῆναι καὶ ἐναντιωθῆναι ταῖς κοινῶς γενομέναις ταύταις συμφωνίαις καὶ μὴ φυλάττειν αὐτὰς ἀπαρατρέπτους καὶ ἀπαραβάτους μέχρι κεραίας διὰ παντός, ἢ ἐπιχειρήσωσι τρόπῳ οἰωδῆποτε ἐμμέσως τε ἢ ἀμέσως προξενῆσαι σκάνδαλα εἰς ἀνατροπὴν τοῦ κοινωφελοῦς τούτου νιζαμίου¹, πειρώμενοι αὐθις ἐπενεγκεῖν θλίψιν καὶ ὀδύνην καὶ ἀφόρητον ζημίαν πρὸς τοὺς αὐτόθι χριστιανούς, οἱ τοιοῦτοι, ὅποιοι ἂν ὦσιν, ὡς φθορεῖς καὶ λυμαιῶνες (sic) καὶ κοινοβλαβεῖς, ἀφωρισμένοι ὑπάρχουσιν ἀπὸ θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, καὶ μετὰ θάνατον ἄλλοι καὶ τυμπανιαῖοι, αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθείησαν, αὐτοὶ δὲ μηδαμῶς, κληρονομησάσθων τὴν λέπραν τοῦ Γεζῆ καὶ τὴν ἀγγόνην τοῦ Ἰούδα καὶ εἴησαν στένοντες καὶ τρέμοντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὁ Κάλιν, ἡ ὄργη τοῦ θεοῦ εἶη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ ἡ μερὶς αὐτῶν μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα καὶ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων, τῶν σταυρωσάντων τὸν υἱὸν τῆς δόξης, ἄγγελος Κυρίου καταδιώξαι αὐτοὺς ἐν πυρίνῃ ῥομφαίᾳ, σχισθεῖσα ἡ γῆ καταπίοι αὐτούς, ὡς τὸν Φαθάν καὶ Ἀβαρών, τὰ κτήματα καὶ ὑπάρχοντα αὐτῶν εἴησαν εἰς ἀπώλειαν καὶ προκοπὴν μήποτε ἴδοιεν, ἔχοντες καὶ τὰς ἀράς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων καὶ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων πατέρων, καὶ ἔξω τῆς ἐν Χριστῷ ἐκκλησίας καὶ μηδεὶς ἐκκλησιάσῃ αὐτοὺς ἢ ἀγίασῃ ἢ θυμιάσῃ ἢ ἀντίδωρον αὐτοῖς δῶ ἢ συμφάγη ἢ συμπίῃ ἢ ὄλωσιν συναναστραφῆ καὶ χαιρετήσῃ (sic), ἐν βάρει ἀργίας καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ. Οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως. αψηγ'.

(Ἔπονται δέκα ὑπογραφαὶ συνοδικῶν.)

Ὁ οὕτω καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθιερωθεὶς συμβιβασμὸς τοῦ μακροῦ Κάρληλι - Ἀνατολικοῦ - Μεσολογγίου, ὅστις ἀπετέλει, φαίνεται, ὄντως *συγκατάβασις* ἐκ μέρους τῶν δικαιούχων τῶν φόρων καὶ μέγα ἔλεος καὶ εὐσπλαγχνίαν αὐτῶν, ἐγένετο προθύμως ἀποδεκτὸς ὑπὸ τῶν φορολογουμένων κατοικίων καὶ ἐξεπληροῦτο ἔκτοτε πιστῶς καὶ ἀκριβῶς μέχρι τοῦ 1822^{ου}. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις εἶχε κατορθώσει νὰ ἐνώσῃ καὶ τὰς χώρας ἐκεῖνας μετὰ τῆς λοιπῆς κυριαρχίας του, δὲν φαί-

¹ Νιζαμί τὸ νόμιμον, τὸ νομίμως καθωρισμένον.

νεταὶ νὰ ἠθέτησε τὴν συμπεφωνημένην ταύτην φορολογίαν· διότι ἐν ἔτει 1820^φ τὸ Κάρληλι μετὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἐπλήρωνον ἀκόμη τὸ ποσὸν 75,000 γροσίων ὡς τακτικὴν φορολογίαν κατὰ τὴν ἀνωτέρω ῥηθείσαν διανομὴν 60+15,000. Τοῦτο ἐξάγεται ἀριθμητικῶς ἐκ σωζομένου λογαριασμοῦ τῶν δαπανῶν τοῦ μακροῦ τούτου κατὰ τὸ 1820^{ον}, ὃν ἰδιοχείρως ἔχει γράψῃ ὁ τότε βιλαέτ *ἀγιάν ἢ ἀγιάν βιλαετλή* τοῦ Κάρληλι *Πάνος Γαλάνης*, ὁ διὰ τὴν μεγάλην του ἐπιρροὴν *Μεγαπάνος* ἐπονομασθεῖς. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὁμοῦ λογαριασμοῦ καταφαίνεται ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤρκοῦντο πάντοτε εἰς τὴν τεταγμένην φορολογίαν, ἀλλ' ὁσάκις ἐτύγχανον περιστάσεις, ἐξεμύζων πάσῃ δυνάμει τοὺς ἀτυχεῖς βασιλιάδες. Τοῦλάχιστον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πολέμου τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατελήστευσαν τὴν χώραν, τὰ δὲ εἰς ἀγγαρείας καὶ δωρεὰς πρὸς παντοίους πασάδες καὶ ἀγάδες δαπανηθέντα ἐπὶ ὀκτῶ μηνῶν ἐν ἔτει 1820^φ καὶ 1821^φ ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ μακροῦ, ἀνήλθον κατὰ τὸ σημεῖωμα τοῦ Μεγαπάνου εἰς 271,149 γροσίων, ἦτοι εἰς τετραπλάσια σχεδὸν τῶν τοῦ συμβιβασμοῦ! Χάριν περιεργείας καταχωρίζομεν ἐνταῦθα πιστὸν ἀντίγραφον μέρους τοῦ πολυχῶς ἐνδιαφέροντος λογαριασμοῦ τούτου.

«1821, Φεβρουαρίου Α'. Δευτέρι τοῦ βιλαέτου μας Κάρλελι διὰ τὸ μακροῦ καὶ διὰ τὰ μεσαρίφια, ὅπου μᾶς ἠκολούθησαν ἀπὸ 1820 Ἰουλίου 9, ὅπου ἐμπῆκαν οἱ μπιμπασάδες τοῦ Μπαμπᾶ πασᾶ καὶ ὁ ἐρχομὸς τοῦ ἰδίου καὶ Χασάν πασᾶ καὶ ἀσκέρι του καὶ μπασιρέους τοῦ Μπαμπᾶ πασᾶ καὶ Χασάν πασᾶ καὶ ἄλλα καθὼς οἱ μανέδες κάτωθεν φέρονται :

γροσία	
60,000	τὸ μακροῦ μας ὅπου μὲ χάτ χουμαγιόν τοῦ πολυχρονημένου.
15,000	ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Ἀνατολικόν, ὅπου ἐπάρθησαν καὶ ἐξωδεύθησαν.
75,000	
11,000	χρεοστούμενα διὰ τὸ ἀγόγη εἰς τὰ βασιλικά τόπια, ὅπου κουβαλίθησαν ἀπὸ Σαλαῶραν εἰς Ἰωάννινα.
7,247	Ἰνζαίδες τῶν βεζιράδων καὶ ἐξόδα τοῦ προεστοῦ εἰς Ἰωάννινα.
300	ὅπου ἐδώθησαν διὰ τὸ ρίζι, ὅπου ἔστειλεν ὁ Χατζῆ Ἀχμέτ μπέης μουσαλίμης μας τοῦ Χασάν πασᾶ ἐφέντη μας.
180	ὅπου ἐδώθησαν ἀγόγη διὰ τὸ ρίζι καὶ ἐπῆγεν εἰς Ἰωάννινα.
93,727	εἰς μεταφοράν.

93,727	ἐκ μεταφορᾶς γρόσια.
900	τοῦ Ἄλῃ ἀγᾶ τζοχαντάρ τοῦ Χασάν πασᾶ ἐφέντη μας, ὅπου ἤλθεν διὰ τοὺς σπαῖδες καὶ νιστεράδες μὲ βασιλικὸ φερμάν.
94,627	
9,660	ὅπου ἔχει δομένα ὁ σαράφης ἐβραῖος καὶ ἐδώθησαν διὰ μανέδες τοῦ βιλαετίου μας καὶ μουζετάδες . . . εἰς τὸν Χασάν πασᾶν ἐφέντη μας καὶ εἰς μπουμπασιρέους καὶ εἰς ἄλλα μεσαρίφια κατὰ τὸ ὀνομαστικὸν δευτέρι.
4,000	τὰ δάνεια τοῦ Ὁμὲρ πασᾶ μὲ ὁμολογίαν.
11,300	τοῦ Μαχμουτ πασᾶ ἐφέντη μας διὰ τὸ ἀβαέτι του καὶ διὰ τοὺς ὀλφάδες τοὺς καλοκαιρινούς.
119,587	

Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξακολουθοῦσιν ἀναγραφόμενα κονδύλια παντὸς εἶδους ἐκτάκτου φορολογίας, ἥτις ἐτετραπλασίασε τὰ βάρη τῶν κατοίκων τοῦ Κάρληλι ἐντὸς ὀκτώ μηνῶν !

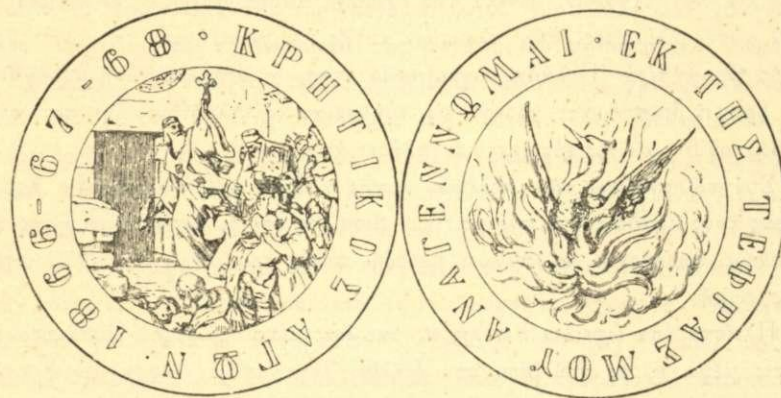
Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

1866—1868

Ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις καὶ αἱ διοικήσεις τῆς Ἑλλάδος ἐθεώρησαν πάντοτε ἐπιβεβλημένον αὐτῶν καθῆκον νὰ κόψωσιν μέταλλα ἀναμνηστικά τῶν διαφόρων ἀγώνων, αἰτινες ἔλαβον χώραν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Κρήτης. Δυστυχῶς πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις αὗται καὶ αἱ σκέψεις ἔμειναν ἀπραγματοποίητοι, δὲν ἐκόπη δ' εἰσέτι οὐδὲ τὸ ἀποφασισθὲν καὶ σχεδιασθὲν μέταλλον τοῦ τελευταίου Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου.

Θεωρούμεθα εὐτυχεῖς δυνάμενοι σήμερον νὰ παραθέσωμεν τὸν τύπον τοῦ μεταλλίου ὅπερ ἡ προσωρινὴ Κυβέρνησις τῆς Κρήτης ἀπεφάσισε νὰ κόψῃ τῷ 1868 εἰς ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου Κρητικοῦ ἀγῶνος.

Τὸ μέταλλον τοῦτο ἐχαράχθη ὑπὸ Γερμανοῦ καλλιτέχνου, φέρει δὲ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἡρωϊκῆς σκηνῆς τοῦ Ἀρκαδίου, μὲ τὸν ἡγούμενον ἔτοιμον νὰ θέσῃ πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τῆς μονῆς, ἐπὶ τῆς ἐτέρας δὲ τὴν συμβολικὴν παράστασιν τοῦ ἐκ τῆς τέφρας τοῦ ἀναγεννωμένου φοίνικος.

Τὸ ὠραιότατον καὶ καλλιτεχνικώτατον τοῦτο μέταλλον ἐπρόκειτο νὰ κοπῆ ἐν Τεργέστη χρυσοῦν ἀργυροῦν καὶ χαλκοῦν. Δυστυχῶς τὸ πρωτότυπον μόνον ὑφίσταται ἤδη καὶ ἀντιγραφὴ τούτου εἶναι τὸ παρατιθέμενον ἀποτύπωμα.

Ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικός, ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις δικαίως ἐκλήθη Πατὴρ τῆς Ἱστορίας, ἀφηγεῖται τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ Ἑλληνος ἱατροῦ *Δημοκίδου*, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν 6^{ον} πρ. Χρ. αἰῶνα. Ἡ ἀφήγησις αὕτη ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ὑπόθεσιν λίαν ἐνδιαφέροντος διηγήματος.

Ἐπὶ τῆς εὐφόρου ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Καλαυρίας, ἐκεῖ ὅπου ὁ κόλπος τοῦ Τάραντος ἀνοίγεται πρὸς τὴν εὐρείαν ἑκτασιν τοῦ Ἴονίου Πελάγους ἔκειτο κατὰ τὰ 500 πρ. Χρ. ἡ ἑλληνικὴ πόλις Κρότων, ἀποικία τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνεκα τῆς εὐνοικῆς αὐτῆς θέσεως, τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτῆς κλίματος, τῶν πλουσιῶν αὐτῆς περιχώρων καὶ τῆς εὐχεροῦς πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα συγκοινωνίας της, ἡ ἀποικία αὕτη προήχθη ἐν βραχεῖ διαστήματι χρόνου εἰς εὐημερίαν καὶ πλοῦτον, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 6^{ου} αἰῶνος εὐρίσκετο ἐν πλήρει ἀκμῇ.

Σὺν τῷ πλούτῳ τῶν πολιτῶν αὐτῆς ἠϋξήσε καὶ ἡ ἀνάπτυξις καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ πνευματικοῦ βίου, οἱ ὅποιοι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εὐρίσκοντο ἐν πλήρει προόδῳ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Πλείστα ὅσα ὤφειλεν ἡ πόλις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ σοφοῦ Πυθαγόρου, ὅστις μέγα μέρος τοῦ βίου του διῆλθεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐν ἧ καὶ ἱδρυσεν τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ σχολήν. Ἀπὸ τῆς Κρότωνος διεσπάρησαν οἱ μαθηταὶ καὶ ὄπαδοι αὐτοῦ ἀνά τὰς ἀκτὰς τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας. Διὰ τῆς συχνῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐπιμιξίας, συναγωνιζόμενοι ἀνέκαθεν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν πρόοδον, ἐνεκολλώθησαν αἱ ἀκμάζουσαι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ ἐκτεταμένου κόλπου κείμεναι, ὁ Τάρας, τὸ Μεταπόντιον, ἡ Ἡράκλεια, ἡ Σύβαρις, ἡ Καυλωνία, τὸ Ῥήγιον, ὡς καὶ αἱ ἐν Σικελίᾳ ἀποικίαι, τὰς νέας ἐκεῖνας ιδέας, αἵτινες βαθεῖας ἔβαλον ρίζας, ἰδίως ἐν ταῖς ψυχαῖς τῆς νεωτέρας γενεᾶς. Καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις οὐκ ὀλίγον ἐπηρεάσθη ὑπὸ τῶν κανόνων τοῦ Πυθαγόρου. Τοὺς ὄπαδούς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου

διέκρινε τάσις πρὸς τὴν σώφρονα ἀριστοκρατίαν, μῖσος ἄσπονδον κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας καὶ στενῆς σχέσεως φιλίας καὶ ἀγάπης μεταξὺ τῶν ἐπιδιώκετο δὲ ἐπιμελῶς καὶ ἡ συνεργασία τῶν εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας.

Διὰ θαλάσσης εὐρίσκετο ἡ Κρότων ἐν συνεχεῖ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἡπειρον. Οἱ Κροτωνιάται εἶχον ἰδιαίτερον σεβασμὸν πρὸς τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐνθα καὶ τῶν ἀγῶνων μετεῖχον καὶ ἐν αὐτοῖς πολλάκις ἐνίκων. Ἐξ ὄλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἡ Κρότων ἀνέδειξε τοὺς πλείστους Ὀλυμπιονίκας. Ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ τῶν ἐπανελημμένων τούτων νικῶν ἐπεδόθησαν οἱ Κροτωνιάται μετὰ ζήλου εἰς τοὺς γυμναστικούς ἀγῶνας καὶ εἰς ὅλας τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, τὰς τελοῦμένας ἐν ἅπασι τοῖς ἀρχαίοις σταδίοις. Σύγχρονος τοῦ Πυθαγόρου καὶ χαίρων ἴσης σχεδὸν ἐκτιμῆσεως παρὰ τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ ἔζη ἐν Κρότῳ καὶ ὁ διάσημος ἀθλητὴς Μίλων, ὁ υἱὸς τοῦ Διοτίμου, περὶ τοῦ ὁποῦ ἐλέγετο ὅτι εἶχε στεφθεὴ νικητὴς ἐν τῇ πάλῃ ἐξάκις μὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ, δεκάκις δὲ ἐν Ἰσθμῷ καὶ ἐνεάκις ἐν Νεμέᾳ. Ἐκαστος Κροτωνιάτης ἐνεβρύνετο ἐπὶ τῷ ἐπιφανεῖ αὐτοῦ συμπολίτῃ καὶ ἀφηγεῖτο μεθ' ὑπερηφανείας τὰ θαύματα τῆς μεγάλης αὐτοῦ σωματικῆς ῥώμης.

Αἱ ἐπιτυχίαι τοιοῦτου εἶδους ἀπετέλουν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸν σκοπὸν τῆς ὑψίστης φιλοδοξίας παρ' ἅπασι τοῖς Ἑλλησι, συνωδεύοντο δὲ καὶ ὑπὸ εὐημερίας καὶ μεγάλων τιμῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν πολιτῶν. Λέγεται ὅτι οἱ δύο οὗτοι διάσημοι Κροτωνιάται (ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Μίλων) συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ συγγενικῶν δεσμῶν, διότι ὁ Μίλων εἶχε νυμφευθεὴ τὴν Μυῖαν, θυγατέρα τοῦ Πυθαγόρου, ἣν ἀπέκτησεν οὗτος ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς πολυῦμνήτου Θεανοῦς. Ἐὰν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ Θεανὼ αὕτη εἶναι ἡ γράψασα τὴν μέχρι τοῦδε σωζομένην ἐπιστολὴν πρὸς τὴν Φυλλίδα περὶ ἐκλογῆς τροφοῦ καὶ περιποιήσεως τῶν βρεφῶν, καὶ δίδουσα πολλὰς συμβουλὰς περὶ τῆς ἐν γένει ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, ἡδύνατό τις ν' ἀναγνωρίσῃ, ὅτι παρ' αὐτῇ συνεδέετο ἡ ἰδία πείρα ἢ πρὸς τὴν ἀνατροφὴν ὑγιῶν τέκνων μετὰ τῶν ὑπὸ τῶν γονέων κληρονομουμένων προσόντων.

Κατὰ τοὺς χρόνους, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἠνδρουτο ἐν Κρότῳ νεαρὸς ἀνὴρ, ὅστις φυσικὴν ἔχων εὐφυίαν δὲν ἔμεινεν ἀναπηρέαστος ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν συγχρόνων του, ἂν καὶ ἡ κλίσις του δὲν ὤθει αὐτὸν οὔτε πρὸς τὴν γυμναστικὴν, οὔτε πρὸς τὰς ἀφηρημένας φιλοσοφικὰς ιδέας, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὴν σπονδὴν θετικῆς ἐπιστήμης, τῆς ἱατρικῆς. Καὶ εἶχε μὲν γένει ἤδη ἰκανὴν πρόοδος ἐν Κρότῳ ὡς πρὸς τὴν

ἐπιστήμην ταύτην ἀλλὰ τῷ νέῳ Δημακίδει ἐπεφυλάσσετο νὰ παράσχη ἔκτακτον φήμην εἰς τοὺς ἰατροὺς τῆς Κρότωνος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἐπιστήμης. Ὅτι γινώσκωμεν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ πείθει ἡμᾶς ὅτι ἐν νεαρᾷ ἤδη ἠλικίᾳ ἔδωκε δειγμὰ τῆς μεγάλης διαγνώστικῆς του τέχνης καὶ τῆς ἐπιτηδειότητός του εἰς τὰς ἐγχειρήσεις.

Ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ δὲν ἦσαν εἰσέτι κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων οἱ διάφοροι κλάδοι τῆς ἰατρικῆς. Οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ παρασκευάζον μόνοι τὰ ὑπ' αὐτῶν διοριζόμενα φάρμακα· διὸ πρὸς ἀπόκτησιν πείρας ἔπρεπεν ὁ τότε ἰατρός νὰ ἔχη εἰς τὴν διάθεσίν του χρηματικά τινα μέσα, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον αὐτῷ οὐ μόνον διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν διαφορῶν ἐργαλείων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προμήθειαν τῶν βοτάνων, ὧν ἡ ἔλλειψις ἦτο ἐπαισθητὴ καὶ ἡ ἐξωθεν εἰσαγωγή δύσκολος καὶ πολυδάπανος. Πρὸς τούτοις ὤφειλεν ὁ ἰατρός νὰ ἔχη πρόχειρόν τινα χῶρον ἢ εἶδος θεραπευτηρίου, διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τὴν θεραπείαν ἐλαφροτέρων νοσημάτων· τέλος δὲ ἀπητοῦντο καὶ νοήμονες καὶ πεπειραμένοι ὑπηρεταὶ ἢ νοσοκόμοι διὰ τὴν περιποίησιν τῶν εἰσαγομένων ἀσθενῶν. Οἱ νοσοκόμοι οὗτοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγορασθέντες δούλοι, οἵτινες ἐβοήθουν τοὺς κυρίους των καὶ ἐπέμποντο πολλάκις ὑπ' αὐτῶν πρὸς νοσηλείαν ἄλλων ἀσθενῶν κατ' οἶκον. Ἡ ἰατρικὴ δὲν ἐδιδάσκετο τότε οὔτε ἐν Πανεπιστημίῳ οὔτε ἐν κλινικαῖς, ὡς συμβαίνει τοῦτο σήμερον, ἀλλ' οἱ νέοι προσεκολλῶντο εἰς πρεσβυτέρους ἰατροὺς, παρ' ὧν ἐδιδάσκοντο ἐμπράκτως τὴν ἐπιστήμην. Πρὸ πολλοῦ ἤδη καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἦσαν εἶδος ἰατρικῶν σχολῶν, ἐν αἷς ὑπῆρχον διαμερίσματα πρὸς νοσηλείαν τῶν ἀρρώστων. Ἱερεῖς τοῦ θεοῦ τούτου, ἐκ περιτροπῆς διοριζόμενοι ἐπεριποιῶντο ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τούτου τοὺς διαφόρους ἐγγύθεν καὶ μακρόθεν συρρέοντας ἀσθενεῖς, καὶ ἀπέκτων οὕτω διὰ τῶν παραδόσεων καὶ διὰ τῆς πείρας τὰς ἀπαιτούμενας ἰατρικὰς γνώσεις. Τινὲς τῶν ἱερέων τούτων ἰατρῶν, ἀποσυρόμενοι ἐκ τοῦ ναοῦ, ἐξήσκουν τὴν ἐπιστήμην των ἐπὶ ἰδίᾳ αὐτῶν εὐθύνη. Πολλάκις συνέβαιεν ὁ υἱὸς νὰ μανθάνη παρὰ τοῦ πατρὸς του τὴν ἰατρικὴν καὶ νὰ κληρονομή παρ' αὐτοῦ οὐ μόνον τὰς γνώσεις καὶ τὴν πείραν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα, πρὸς τούτους καὶ τὸν τρόπον τοῦ παρασκευάζειν τὰ φάρμακα.

Καὶ ὁ Δημοκίδης ἦτο υἱὸς ἰατροῦ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Καλλιφῶν καλούμενος, διετέλεσεν ἐπὶ τινα χρόνον ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Κνίδῳ,

καὶ ἐγκατεστάθη μετὰ ταῦτα ἐν Κρότωνι. Ἡ ἰατρικὴ σχολὴ τῆς Κνίδου συναγωνίζετο μετὰ τῆς ἐν Κῷ, καὶ ἂν καὶ δὲν εἶχεν ἀναδείξει Ἴπποκράτη, ὡς αὐτὴ, εἶχεν ὁμως ἀποκτήσει μεγάλην φήμην παρὰ τοῖς συγχρόνοις καὶ εὐλόγως ἐκαυχᾶτο διὰ τοὺς ἐπιφανεῖς αὐτῆς μαθητάς. Οὕτω καὶ ὁ Δημοκίδης κατηρτίσθη ὅσον οἶόν τε καλλύτερον· ἀλλ' οἱ νεανικοὶ χρόνοι, οὓς ὁ φιλότιμος νέος ἰατρός διῆλθεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πατρὸς, δὲν ἦσαν χρόνοι εἰρηνικοὶ οὐδ' εὐχάριστοι. Ὁ γέρον Καλλιφῶν ἦτο ἀνὴρ ὀξύθυμος καὶ βίαιος, ὅστις ἐν τῇ παραφορᾷ του δὲν εἶχεν ὄρια καὶ καθίστα εἰς τὸν υἱόν του τὸν βίον ἀφόρητον. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐξετραχύνθη ἡ διάστασις αὐτῆ, ὥστε ὁ τὰς ἀρίστας ἐλπίδας παρέχων νεανίας συνέλαθε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὴν πατρίδα του καὶ τὸν κύκλον τῶν φίλων του, καὶ τὴν ἀφρόντιδα ὑπαρξῆν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὰ ξένα. Πόσον ὁμως ἐζημίωσεν αὐτὸν τὸ διάβημα τοῦτο, ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὅτι βραδύτερον προθύμως παρεχώρει ὄλα του τὰ ὑπάρχοντα ὅπως ἐπανίδῃ τὴν πατρίδα του.

Καὶ πρῶτον μὲν μετέβη εἰς Αἴγινα, τὴν ἀκμάζουσαν τότε νῆσον τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἐν ἴσῃ ἀποστάσει ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἀργολικῆς Ἐπιδαύρου κειμένη παρεῖχεν αὐτῷ ἡ Αἴγινα βλέψεις λίαν εὐνοϊκάς. Ἀγνωστον εἶναι, ἐὰν καὶ ἄλλα αἰτία παρεκίνησαν αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ τὴν Αἴγινα ὡς τόπον διαμονῆς. Ἴσως ἐν τῶν αἰτίων τούτων ἦτο καὶ ἡ γειτνίασις τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ πρῶτου θεραπευτηρίου τῆς Ἑλλάδος. τὸ ὅποσον παρεῖχεν αὐτῷ ἀφορμὴν πρὸς ἰατρικὰς μελέτας καὶ πρὸς συναναστροφὴν μετὰ πεπειραμένων συναδελφῶν. Ὁ Δημοκίδης οὐδόλως μετεμελήθη διὰ τὴν ἀπόφασιν του ταύτην. Μετέβη εἰς Αἴγινα ἄνευ χρηματικῶν μέσων, ἄνευ φίλων καὶ βοηθῶν, ἄνευ ἐργαλείων καὶ δὴ καὶ ἄνευ φαρμάκων, καὶ ὁμως κατῴρθωσεν δι' ἐπιτυχῶν θεραπειῶν, δι' ὧν ἀπεδεικνύοντο αἱ γνώσεις του καὶ ἡ πρὸς τὸ καθήκον ἀφοσίωσις του, νὰ ὑποσκελίσῃ ταχέως πάντας τοὺς συναδέλφους του. Ἡ βαθμηδὸν γενικευομένη αὐτοῦ φήμη παρεκίνησε μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους τοὺς ἄρχοντας τῆς Αἰγίνης νὰ τῷ ἀπονεύμωσι θέσιν μόνιμον μὲ μισθὸν ἑνὸς ταλάντου (8000 περίπου σημερινῶν φράγκων). Ἡ τοιαύτη ἀντιμισθία ἠδύνατο καὶ σήμερον νὰ θεωρηθῆ ὡς ἱκανοποιητικὴ, ἀλλὰ κατὰ τὰς τότε τιμὰς τὸ ποσὸν τοῦτο εἶχε πολὺ μεγαλειτέραν ἀξίαν, καὶ ἀποδεικνύει πόσῃ σημασίαν ἀπέδιδον οἱ Αἰγινηταὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοιοῦτου ἰατροῦ.

Ὁ βίος τοῦ νεαροῦ Ἀσκληπιάδου ἦτο οὕτως ἐξησφαλισμένος καὶ τὰ

πάντα ἐφαίνοντο προσιωνίζοντα αὐτῷ αἴσιον τὸ μέλλον. Ἄλλ' ὁ Δημοκίδης ἦτο ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἐννοοῦσι νὰ ἡσυχάσωσι, καὶ οἵτινες, ἅπαντες, ἄγονται καὶ φέρονται ὑπὸ τῶν περιστάσεων, καὶ φαίνονται προσωρισμένοι νὰ λάβωσι μέρος ἐνεργὸν εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Αἰγίνῃ ἐγκατάστασίν του ἐκλήθη εἰς Ἀθήνας, ἔνθα τῷ προσέφερον ὡς ἀστυάτρῳ μισθὸν 10 χιλιάδων φράγκων ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀφοσιωθῇ ἐντελῶς εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πολιτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἀττικῆς ὁ Δημοκίδης δὲν διέμεινεν ἐπὶ πολὺ. Ἐπὶ ἔτος ἤδη ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμά του ἐν Ἀθήναις, καθιστάμενος καθ' ἑκάστην γνωστότερος καὶ διασημότερος, ὅτε ἀνὴρ τις ἔρριψεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ βλέμμα, ἀνὴρ, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὰς ἐπιφανεστέρας ἱστορικὰς προσωπικότητας τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ ὅστις ἦτο ἄξιος καλλυτέρας τύχης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Πολυκράτης, ὁ τύραννος τῆς Σάμου, ὁ συλλαβὼν τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον νὰ ἰδρῦσῃ ἐκτεταμένον κράτος, περιλαμβάνον τὰς παραλίαις χώρας τοῦ Αἰγαίου Πελάγους μετὰ τῶν νήσων αὐτοῦ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μυθολογουμένην ἐξουσίαν τοῦ Μίνως, τοῦ ἀρχαίου θαλασσίου θεοῦ τῆς Κρήτης. Κάλλιστα ἠνόει ὁ Πολυκράτης πόσῃ σημασίαν εἶχον τὰ χρήματα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ σκοπῶν ἢ ἰσχὺς τοῦ ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ πλούτου ἢ δὲ προσπάθειά του νὰ συσσωρεύῃ ὅσον οἶόν τε περισσοτέρους θησαυροὺς ὑπῆρξε καὶ ἡ αἰτία τῆς τελικῆς αὐτοῦ καταστροφῆς. Ἄλλὰ τὰ χρήματα δὲν ἐχρησίμειον αὐτῷ ἢ ὡς τὸ μέσον, ὅπως προσελκύσῃ εἰς τὴν αὐλήν του τοὺς περισσοτέρους ἀνδρας τῶν χρόνων του. Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ Κεῖος Ἀνακρέων καὶ ὁ Ῥηγῖνος Ἴβυκος, οἱ δύο μεγαλειότεροι ποιηταὶ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, εὖρον παρ' αὐτῷ ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν καὶ ἀπετέλουν μέρος τοῦ κύκλου τῶν φίλων του. Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Σάμου διητᾶτο καὶ ἐξοχος μάντις, ἐξ Ἡλίδος ἔλκων τὸ γένος, ὅστις εἶχεν ἐκμάθει ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὴν τέχνην τοῦ προλέγειν τὸ μέλλον ἐκ τῶν ἀναδιδομένων φλογῶν τοῦ θυσιαστηρίου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱεροῦ ἄλσους τῆς Ὀλυμπίας ὑψοῦτο ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός, ἐφ' ᾧ ἐκαίοντο καθ' ὅλον τὸ ἔτος παχεῖς μηροὶ βοῶν πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς τὸν βωμὸν τοῦτον συνείχετο μαντεῖόν, ἐν ᾧ δύο μάντιες ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἰαμιδῶν καὶ τῶν Κλυτιαδῶν ἐναλλάξ ἐξετέλουν τὴν ἱεράν ὑπηρεσίαν, κληροδοτοῦντες τοὺς κανόνας αὐτῆς εἰς τοὺς διαδόχους των. Ἐπειδὴ δὲ μόνον οἱ δύο οὗτοι μάντιες κατεῖχον τὴν θέσιν ταύτην ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ὀλυμπίας, τὰ λοιπὰ μέλη ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἠναγκάζοντο νὰ ἐξασκῶσιν ἀλλαχοῦ

τὴν θεολογικὴν αὐτῶν σοφίαν. Ἰδίως οἱ Ἰαμιδαὶ ἔχαιρον ἐν Ἑλλάδι μεγάλην ὑπόληψιν ὡς μάντιες. Ὡς πολλοὶ ἱεράρχαι τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, τινὲς τῶν ἐκ τοῦ γένους τούτου ἐπέπρωτο νὰ λάβωσι μέρος ἐνεργὸν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῶν συγχρόνων των. Εἰς τὸ γένος τῶν Ἰαμιδῶν ἀνῆκε καὶ ὁ μάντις ἐκεῖνος, ὅστις μετὰ τῶν δύο ποιητῶν ἀνέλαβεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πολυκράτους νέον καὶ ἀναμφιβόλως προσοδοφόρον κύκλον ἐνεργείας. Εἰς τοὺς ἀνδρας τούτους προσετέθη καὶ ὁ ἡμέτερος ἱατρός. Ὁ Δημοκίδης δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ δεχθῇ τὴν τιμητικὴν τοῦ Πολυκράτους πρόσκλησιν, καὶ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἐκ τῆς Κρότωνος ἀναχώρησίν του ἀφίκετο ἐν Σάμῳ. Ὁ τύραννος τῷ ὤρισεν ἐτήσιον μισθὸν δύο ταλάντων καὶ τὸν προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς αὐλῆς του. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ εὐχαρίστησις, ἣν ἠσθάνετο ὁ Δημοκίδης συναναστρεφόμενος τὸν ἡγεμόνα, ὥστε οὐ μόνον ἐν Σάμῳ διέμεινε πάντοτε πλησίον του, ὅπερ τῷ ἐπέβαλλεν ἄλλως τε καὶ τὸ ἐπάγγελμά του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις, συνώδευεν αὐτόν· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ τιμητικὴ αὐτῆ θέσις ἦτο ἐν τῶν αἰτίων, ἅτινα συνετέλεσαν εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης τοῦ Δημοκίδους.

Εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Σάμου ἀπόστασιν ἔκειτο ἡ Μαγνησία, ἔδρα Πέρσου σατράπου. Σατράπης τῆς πόλεως ταύτης ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους φιλόδοξός τις καὶ ῥαδιοῦργος ἀνὴρ, Ὀροίτης καλούμενος, ὅστις ἀνυπομόνως περιέμενεν εὐκαιρίαν, ὅπως δι' ἐνὸς πολέμου ἀποκτήσῃ ἰσχὺν παρὰ τῷ ἡγεμόνι. Ὁ Πολυκράτης τῷ ἐφάνη εὐπρόσδεκτον καὶ εὐκόλον θῦμα· συνέλαβεν ἐπομένως τὸν σκοπὸν νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ δολίως ἐκείθεν καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀδέσποτον νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ κυριάρχου αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέστειλε πρεσβευτὴν εἰς Σάμον, ὅπως ἀναγγείλῃ τῷ τυράνῳ, ὅτι ὁ Ὀροίτης σκέπτεται ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ κυρίου του καὶ ὅτι ἐλπίζει εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ Πολυκράτους, εἰς ὃν ὑπόσχεται ὡς ἀντάλλαγμα ἄφθονα τὰ χρηματικὰ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν μεγαλεπήβολων αὐτοῦ σκοπῶν. Ἀναγκαῖα ἐκρίθη πρὸς τοῦτο προσωπικὴ συνέντευξις καὶ ὁ Πολυκράτης προσεκλήθη νὰ μεταβῇ εἰς Μαγνησίαν. Ὁ δυστυχῆς Πολυκράτης ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν φίλων του, παρὰ τὰς ἐπιμόνους ἀποτροπὰς τοῦ σοφοῦ αὐτοῦ μάντεως, παρὰ τὰς παρακλήσεις τῆς θυγατρὸς του, ἥτις καὶ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀκόμη μετὰ δακρύων περιεπτύχθη τὸν πατέρα τῆς ἀποτρέπουσα αὐτόν ν' ἀπέλθῃ, ἐπέμενεν ὁ Πολυκράτης νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πλοῦν. Ἐν Μαγνησίῃ δὲ μόλις ἀφίχθεις ἐδολοφονήθη τῷ 522 π. Χ.

Ὁ Σατράπης διέταξε νὰ κρεμάσῃ τὸ πτώμα ἐπὶ σταυροῦ καὶ ἐσφετέρισθη πάντας τοὺς θησαυροὺς, οὓς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Οἱ ἀποτελοῦντες τὴν συνοδείαν τοῦ Πολυκράτους Σάμιοι ἀπεστάλησαν εἰς τὴν πατρίδα των, διότι ὁ πονηρὸς Πέρσης ἤθελε ν' ἀποκτήσῃ κόμμα ἐν Σάμῳ χάριν τῶν μελλόντων αὐτοῦ σκοπῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς μὴ Σαμίους ἠχμαλώτισε. Μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκετο καὶ ὁ ἡμέτερος Δημοκῆδης, ὡς καὶ ὁ ἐξ Ὀλυμπίας Ἰαμίδης μάντις. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἡ θέσις τῶν αἰχμαλώτων τούτων ἦτο ἡκιστα εὐχάριστος, βαθμηδὸν ὁμῶς ἐβελτιώθη. Ὁ Δημοκῆδης τοῦλάχιστον εὗρεν εὐκαιρίαν καὶ εἰς τὰς Σάρδεις, τὴν νέαν ἔδραν τοῦ σατράπου, ν' ἀποκτήσῃ φήμην διὰ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ εὐεργετικοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος.

Ὁ Ὀροίτης ὁμῶς δὲν ἐπέπρωτο νὰ χαρῆ ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ του. Ἀποθραυσθεὶς κατέστη ὑποπτος εἰς τὸν ἡγεμόνα. Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος ἀνερωχήθη δι' ἐκτάκτων περιστάσεων ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ δὲν κατεῖχεν αὐτὸν τότε ἀπὸ πολλοῦ, διὸ τῷ ἐφάνη ἐπικίνδυνον νὰ ζητήσῃ εὐθύνας παρὰ τοῦ ἰσχυροῦ σατράπου (τοποτηρητοῦ του). Συμβουλευθεὶς τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ὁπαδοὺς ἀπέστειλεν ἄνδρα ἀφοσιωμένον αὐτῷ, ὀνόματι Βαζαῖον, ὅπως ἐπιτηδεύει ἀπομακρύνῃ τὸν Ὀροίτην. Ὁ Βαζαῖος ἀπῆλθεν εἰς Σάρδεις καὶ ἅμα ἀφίχθεις παρέδωκεν εἰς τὸν βασιλικὸν γραμματεῖα τοῦ σατράπου ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως, δι' ἧς διατάσσοντο οἱ σωματοφύλακες τοῦ σατράπου νὰ παραιτηθῶσιν αὐθωρεὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Γενομένων τούτων ὁ Βαζαῖος κατενόησεν ὅτι οἱ πολεμικοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες ἀνεγνωρίζον ἐτι τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τότε ἐπέδειξε δεύτερον ἔγγραφο, δι' οὗ διατάσσεται ἀνευ ἀναβολῆς ὁ θάνατος τοῦ Ὀροίτου. Ὁ σατράπης ἐσφάγη, οἱ θησαυροὶ του πάντες ἐδημεύθησαν καὶ μετεκομίσθησαν μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ εἰς Σοῦσα, τὴν πρωτεύουσάν. Μεταξὺ τῶν δούλων εὐρίσκοντο καὶ οἱ μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πολυκράτους αἰχμαλωτισθέντες παρὰ τοῦ σατράπου, ἐν οἷς καὶ ὁ Δημοκῆδης, ὅστις τὸ πέμπτον ἤδη ὑφίστατο τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης. Ἀπὸ τῆς πατρίδος του παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας εὐρίσκετο ἤδη ἐκσφενδονισμένος εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς μεταξὺ βαρβάρων ἐστερημένος τῶν πάντων καὶ ἐν μεγάλῃ ἀθλιότητι.

Καὶ ὁμῶς ἐφαίνετο ὅτι ἐπέπρωτο αὐτῷ νὰ δράσῃ ἀκόμη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος. Παρὰ τοῖς Πέρσας ἐπεκράτει ἡ ἕξις, ὁ Πέρσης ἡγεμὼν νὰ ἐπιδίδεται ἔφιππος εἰς τὴν θήραν ἀγρίων θηρίων. Ἦτο τοῦτο ἀρχαῖον ἔθιμον, τὸ ὁποῖον ὁ Δαρεῖος χάριν τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τοῦ

γοήτρου τῆς ἐξουσίας του δὲν ἠδύνατο νὰ παραβῆ, καὶ μάλιστα διότι ἦτο φίλος τῆς θήρας καὶ ἵππεὺς ἀριστος. Συνέβη δὲ μικρὸν μετὰ τὰ ἐκτεθέντα γεγονότα, ὁ βασιλεὺς θηρεύων νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τοῦ ἵππου του καὶ νὰ ἐξαρθρώσῃ τὸν πόδα του. Τὸ πάθημα ἦτο σοβαρὸν. Ὁ παθὼν μετηνέχθη κακῶς ἔχων εἰς τὸ ἀνάκτορον καὶ ἐζητήθη ἰατρικὴ βοήθειά. Ἐν τῇ περσικῇ αὐλῇ εὐρίσκοντο τότε Αἰγύπτιοι ἰατροί, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς οἱ ἰκανώτεροι τῶν ἰατρῶν· ἀλλ' ἡ ἀνατομία ἦτο τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν μέρος. Ἀμέσως ἐπελήφθησαν τῆς θεραπείας τοῦ πάσχοντος ποδός, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀνεπιτηδεύειν προέβησαν εἰς τοῦτο, ὥστε δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπαναφέρωσι τὸν βλαβέντα ἀστράγαλον εἰς τὴν θέσιν του, καὶ μεταχειρισθέντες πρὸς τοῦτο τὴν βίαν κατέστησαν τὸ πάθημα ἔτι σοβαρώτερον. Ὁ βασιλεὺς ὑπέφερε δριμυτάτους πόνους, καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ὄλας ἡμέρας δὲν ἠδυνήθη νὰ κοιμηθῆ. Τὸ συμβῆναι τοῦτο ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ κατέστη ἡ ὁμιλία τῆς αὐλῆς ὀλοκλήρου. Οὐδεὶς ἦτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ συμβουλὰς, καὶ πολὺ ὀλιγότερον οἱ Αἰγύπτιοι ἰατροί. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν, ὅτε οἱ πόνοι εἶχον καταστῆ ἀφόρητοι, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν αὐλὴν ἄνθρωπος, ὅστις διαμείνας ἄλλοτε εἰς τὰς Σάρδεις, εἶχεν ἀκούσει περὶ τοῦ διαπρεποῦς Ἑλλήνου ἰατροῦ τοῦ διατελέσαντος ἄλλοτε ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πολυκράτους ἐν Σάμῳ καὶ αἰχμαλωτισθέντος παρὰ τοῦ Ὀροίτου. Ὁ ἄνθρωπος ἔσχε τὸ θάρρος νὰ εἶπῃ τοῦτο εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ Δαρεῖος διέταξε νὰ ἀναζητηθῆ ὁ ξένος ἰατρός. Εὐρέθη οὗτος μεταξὺ τῶν δούλων τοῦ Ὀροίτου ἄγνωστος καὶ ἐγκαταλειμμένος καὶ ὠδηγήθη δέσμιος καὶ ῥακένδυτος ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐὰν ἐρωτᾶτο ὁ Δημοκῆδης, θὰ ἐπροτίμα νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἀφανείᾳ του καὶ νὰ ζῆσῃ ἀπλῶς ὡς μέχρι τοῦδε, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρίδα του, ἢ νὰ εὐρίσκηται ἐν τῇ αὐλῇ ἀνατολίτου ἡγεμόνος, παρὰ τοῦ ὁποῖου δὲν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ ἀπαλλαγὴν. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ὁ δισταγμὸς αὐτοῦ. Ὅτε εὐρέθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, οὗτος τὸν ἠρώτισεν, ἐὰν ἔχει γνώσεις τῆς ἰατρικῆς. Ὁ Δημοκῆδης, ὅστις ὁμοίως κατενόησεν ὅτι τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς στάσεώς του, ἠρνήθη τοῦτο, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς διείδεν εὐκόλως ὅτι δὲν ἔχει ἀπέναντι αὐτοῦ ἄνδρα ἄμοιρον ἰατρικῶν γνώσεων, καὶ χωρὶς νὰ προβῆ εἰς περαιτέρω ἐξηγήσεις διέταξε νὰ τῷ φέρωσι δεσμὰ καὶ κέντρα. Ἰδὼν τὰ βασιανιστήρια ταῦτα ὄργανα ὁ Δημοκῆδης δὲν ὑπεκρίθη πλέον, ἀλλὰ καὶ πάλιν συνετῶς σκεπτόμενος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτεθῆ ἐντελῶς. Τίς ἠδύνατο νὰ προῖδῃ τί ἤθελε συμβῆ ἀποτυγχανούσης τῆς θεραπείας;

Διὸ ἀνέφερε τῷ βασιλεῖ, ὅτι, δὲν εἶναι κυρίως ἐξ ἐπαγγέλματος ἰατρός· ἀλλ' ὅτι ἐπὶ πολὺ εἰργάσθη ὑπὸ ἕτερον ἰατρόν, καὶ ἀπέκτησε γνώσεις τινὰς τῆς ἐπιστήμης. Ὁ βασιλεὺς ὁμῶς ἐπέμενε καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐξετάσῃ τὸν πάσχοντα πόδα. Ἄμα ὁ Δημοκίδης διέγνωσεν ὅτι ἐσφαλμένως εἶχε γείνει ἡ θεραπεία κατελήφθη ὑπὸ μεγάλου ἐνδιαφέροντος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφρόντισε ν' ἀνακουφίσῃ τὰς ἀλγηδόνας, εἶτα δὲ μετεχειρίσθη ἑλληνικὰ φάρμακα, τὰ ὅποια παρέσχον τῷ Δαρείῳ νύκτας ἡσυχούς. Ἡ δὲ θεραπεία, ὑποβοηθούμενη καὶ ὑπὸ τῆς ὑγιοῦς κρᾶσεως τοῦ πάσχοντος, ἀπέβη τοσοῦτον ἐπιτυχής, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἰάθη ἐντελῶς, ἐν ᾧ εἶχε τελείως ἀπελπισθῆ περὶ τούτου καὶ ἐφοβεῖτο μὴ μείνη χωλὸς καθ' ὅλον τὸν βίον του.

Ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἡγεμόνος ἐξεδηλώθη διὰ δώρου συμβολικοῦ, τὸ ὅποιον ἀπεδείκνυε πόσον δεδικαιολογημένοι ἦσαν οἱ φόβοι τοῦ Δημοκίδου. Ὁ Δαρεῖος διέταξε δηλ. νὰ τῷ φέρωσι ζευγὸς χρυσῶν ἀλύσεων. Ἄλλ' ὁ Δημοκίδης δὲν ἦτο ἀνὴρ νὰ ὑποταχθῆ τόσο εὐκόλως εἰς τὴν τύχην του, καὶ μετὰ παρρησίας ἠρώτησε τὸν βασιλέα, ἐὰν σκοπίμως θέλει νὰ τῷ παράσῃ διπλοῦν κακόν, διότι τὸν ἐθεράπευσεν ἐξ ἐνός μόνον κακοῦ. Ὁ Δαρεῖος εἰλικύσθη ὑπὸ τῆς εὐτόλμου ταύτης παρατηρήσεως, ἐγέλασε καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ μεταβῆ παρὰ ταῖς γυναῖξιν αὐτοῦ· ὅταν δὲ αὐταὶ εἶδον αὐτὸν ἐν συνοδείᾳ τοῦ ἀυλάρχου εἰσερχόμενον εἰς τὸν γυναικωνίτην καὶ ἔμαθον ὅτι οὗτος ἦτο ὁ σώσας τὸν βασιλέα, ἀμέσως ἐκάστη τῶν γυναικῶν ἠντλησεν ἐκ τοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ εὐρισκομένου ἀνοικτοῦ ταμείου χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὅποια ἐδώρησε τῷ Δημοκίδει. Ἦσαν δὲ ταῦτα τόσο πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, ὥστε ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν ὑπηρέτης Σαίτων, ὅστις συνέλεγεν αὐτά, ἔλαβε καὶ δι' ἑαυτὸν ἱκανὸν ποσόν.

Ἐφαίνεται ὅτι ἡ τύχη ἤρξατο εὐνοοῦσα τὸν Δημοκίδην. Ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τιμώμενος ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Πέρσαις μέγας ἀνὴρ. Οὕτω καὶ ὁ Δημοκίδης ἀποκτήσας πλοῦτον καὶ δόξαν κατέστη ὁ ἥρωϊς τῆς ἡμέρας· πάντες οἱ αὐλικοὶ μετεχειρίζοντο αὐτὸν μετὰ πολλῆς ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ. Ὁ δὲ Δαρεῖος οὐ μόνον διώρισεν αὐτὸν ἰδιαίτερον τοῦ ἰατροῦ, ἀλλὰ καὶ προσωπικὴν τῷ ἐδείκνυε φιλίαν, προσκαλῶν αὐτὸν ἐπανειλημμένως εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, ὅπερ ἐθεωρεῖτο μία τῶν ὑψίστων τιμῶν ἐν τῇ περσικῇ Αὐλῇ. Κατὰ τὸ γεῦμα τὸν ἠρώτα περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ μετὰ προσοχῆς ἠκροᾶτο αὐτοῦ διηγουμένου περὶ τῶν νεανικῶν του χρόνων ἐν Κρότωνι, ὅτι ὁμῶς ὁ Ἕλληνας ἰατρός διηγείτο τῷ Δαρείῳ περὶ τοῦ ἀθλητοῦ Μίλωνος ἕτερπεν ἰδίως τὸν βασιλέα. Οἱ

Πέρσαις ἐθεώρουν μυθῶδες τὸ φαινόμενον, ὅτι ὁλόκληρος λαὸς εἶχεν ἀπλοῦν στέφανον δάφνης ἀνταξίαν ἀμοιβῆν διὰ τόσοσιν κοπιώδεις ἀγῶνας.

Οὐδὲν νέφος ἐσκίαζε πλέον τὴν τύχην τοῦ Δημοκίδου· τὸ μόνον μελανὸν σημεῖον ἦτο ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς πατρίδος του. Μεγάλως τιμᾷ τὸν Δημοκίδην, ὅτι ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτοῦ θέσει δὲν ἐλησμόνησε τοὺς ἄλλοτε συντρόφους του τῶν εὐτυχῶν καὶ δυστυχῶν ἡμερῶν. Κατῴρθωσεν, ὥστε καὶ ὁ ἐξ Ἡλίδος μάντις, ὅστις εὐρίσκειτο μεταξὺ τῶν αἰχμηλῶτων τοῦ Ὀροῖτου, νὰ καταλάβῃ θέσιν ἀξιοπρεπεστέραν· ὡσαύτως διὰ τῶν παρακλήσεων του ἔσωσε τὴν ζωὴν τῶν Αἰγυπτίων ἰατρῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀποτυχοῦσα θεραπεία τοῦ βασιλέως ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθῇ δι' ἀνασκολοπισμοῦ.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε νέα μεταβολὴ ἐπέβη εἰς τὰς τύχας του. Μεταξὺ τῶν γυναικῶν τοῦ Δαρείου ἡ ἐπιφανεστέρα κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐπιρροὴν ἦτο ἡ Ἄτοσσα, θυγάτηρ τοῦ Κύρου, τοῦ πρώτου βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ θεμελιωτοῦ τῆς δυναστείας. Ἡ ἔξοχος αὕτη γυνὴ εἶχεν ἤδη ὑποστῆ πολλὰς περιπετείας πρὶν ἢ γείνη σύζυγος τοῦ Δαρείου. Εἰς πρῶτον γάμον εἶχε νυμφευθῆ τὸν ἀδελφόν της Καμβύσην, γάμον, ὅστις ἀντέβαινε μὲν εἰς τὰ περσικὰ ἔθιμα, ἀλλ' ἐπετρέπετο εἰς τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τοῦ βασιλέως. Ὅτε δὲ ἀπουσιάζοντος τοῦ Καμβύσου, τῇ βοηθείᾳ τῆς ἰσχυρᾶς σπείρας τῶν μάγων, εἰς τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἦτο ὁ Σμέρδης, ὁ φιλόδοξος ἀδελφὸς τοῦ Καμβύσου, ὁ ἔχων δικαίωμα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, ἀνεκηρύχθη ἡγεμὼν καὶ παρέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως καὶ τὸν γυναικωνίτην αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τὴν χήραν τοῦ βασιλέως Ἄτοσσαν. Βραδύτερον ἀπεκαλύφθη ὁ Ψευδοσμέρδης καὶ ἐφονεύθη, καὶ ὁ Δαρεῖος, ὅστις καταγόμενος ἐκ πλαγίας γραμμῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀχαιμενιδῶν, εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πτώσιν τοῦ ἀπατεῶνος, ἀνερριχθῆ μετ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Καὶ οὕτως ἀνέλαβε καὶ ἄπασαν τὴν κληρονομίαν τοῦ προκατόχου του. Οὐδόλως ἄπορον, ἂν μεταξὺ τῶν γυναικῶν τοῦ βασιλέως ἡ ὑπερήφανος καὶ εἰς ὄλας τὰς βραδιουργίας τοῦ γυναικωνίτου ἔμπειρος θυγάτηρ τοῦ Κύρου, ἐκτήσατο μετ' οὐ πολὺ μεγάλην ἐπιρροήν. Τὸ γένος αὐτῆς παρεῖχεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Δαρείου νομιμοποίησιν τρόπον τινά, ἔχουσιν δι' αὐτὸν ὑψίστην σημασίαν. Μεμνημένη παιδιόθεν εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ περσικοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἦτο ἡ Ἄτοσσα εἰς θέσιν, νὰ παρέχῃ εἰς τὸν τρίτον αὐτῆς σύζυγον συμβουλὰς πολυτίμους, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον οὐδεὶς ἄλλος

ἐν τῇ Αὐλῇ ἐγένωσκε τὰ μυστικά καὶ τὰς σκέψεις αὐτοῦ. Ἄφ' ἐτέρου δὲ καὶ ἡ Ἄτοσσα εἶχεν ἱκανὰς ἀφορμὰς νὰ καταστῇ ἀπαραίτητος τῷ βασιλεῖ, διότι τῷ εἶχε γεννήσει τέκνα καὶ κατεγίνετο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτῆς υἱόν, τὸν Ξέρξην, ὅστις ἐξηκολούθησε τὸν μέγαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον, διαδοχὴν, ἐφ' ἧς εἶχεν ἀξιώσεις ὁ Ἀρταβαζάνης, ὁ υἱὸς τοῦ Δαρείου ἐκ τοῦ προηγουμένου αὐτοῦ γάμου. Πόσον οὐσιῶδες τῇ ἦτο νὰ φαίνεται εὐχάριστος τῷ βασιλεῖ καὶ διὰ τῶν σωματικῶν αὐτῆς θελημάτων δὲν ἐλησμόνει ἡ Ἄτοσσα, ἧτις δὲν εὕρισκετο πλέον ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς νεότητι. Συνέβη τότε νὰ ἀσθενήσῃ ἡ Ἄτοσσα, καὶ νὰ προσβληθῇ ὑπὸ νοσήματος, τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι ἠδύνατο μέγαν νὰ ἐπηρεάσωσι τὴν ὑγίαν τῆς προσεβλήθη δηλ. ὑπὸ οἰδήματος τοῦ μαστοῦ, τὸ ὁποῖον ἤρξατο κατατρῶγον τὰς σάρκας τῆς. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν τὸ οἰδήμα τοῦτο ἦτο μικρόν, ἔκρυπτεν αὐτὸ ἐπιμελῶς, οὐδέποτε πρὸς οὐδένα ὁμιλοῦσα περὶ αὐτοῦ, ὅτε ὁμως τὸ κακὸν ἠὔξησεν, ἐκάλεσε τὸν Ἑλληνα ἰατρόν, ὅστις εἶχε θεραπεύσει τὸν σύζυγόν τῆς, καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐξετάσῃ ἐπιμελῶς τὸ πάσχον μέρος. Ὁ Δημοκίδης ἐνόησεν ὅτι εἶχε σημάνει ἡ ὥρα τῆς σωτηρίας του. Ἡ ἔπρεπε νὰ ὠφεληθῇ τῆς περιστάσεως ταύτης, ἡ ἔπρεπε νὰ παραιτηθῇ διὰ παντὸς τῆς εἰς τὴν πατρίδα του ἐπανόδου. Ἐξήτασεν ἐπισταμένως τὴν πάσχουσαν καὶ τῇ προεῖπε τὴν ἐντελῆ αὐτῆς θεραπείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς θεραπείας ἔθεσεν ὄρον, καθ' ὃν ἡ Ἄτοσσα ὑπεχρεοῦτο δι' ὄρκου νὰ τῷ παράσχη ἀμοιβαίαν ὑπηρεσίαν, ἧτις δι' αὐτὸν μὲν ἦτο σπουδαιότατη ὅσον καὶ δι' αὐτὴν ἡ ἴασις, αὐτῇ δὲ οὐδόπως ἐπιζήμιος καθίστατο. Ἡ Ἄτοσσα ὠρίσθη ἡ θεραπεία ἤρξατο καὶ ἔσχε τὴν προσδοκωμένην ἔκβασιν. Ἄφ' οὗ δὲ ἡ βασίλισσα ἰάθη ἐντελῶς, ὁ Δημοκίδης τῇ ἐπανέλαβε τὴν αἰτησίαν του, ἧτις ἦτο νὰ τῷ διευκολύνη μίαν ἐπίσκεψιν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Κρότωνα. Δὲν ἐξεφράσθη ὁμως, ἐὰν ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ. Ἀμφότεροι ἀνεγνωρίζον πόσον δυσκόλως ὁ Δαρεῖος ἤθελε συγκατατεθῆ ν' ἀπομακρυνθῇ ὁ ἰδιαιτέρος αὐτοῦ ἰατρός, τὸν ὁποῖον τοσοῦτον ἐξετίμα, καὶ ὅσα ἀπητοῦντο πρὸς τοῦτο ὅλως ἐξαιρετικὰ μέσα. Ὁ Δημοκίδης χεν ἤδη ἐκπονήσει κατὰ διάνοιαν τὸ σχέδιόν του καὶ συνεννοήθη διὰ τὰ περαιτέρω μετὰ τῆς ἀνάσσης, ἧτις ἄμα εὕρεθείσα μόνη μετὰ τοῦ Δαρείου ἔπρεπε ἐντέχνως νὰ φέρῃ τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ αἰτήματος τοῦ ατροῦ. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ἡ Ἄτοσσα, ἣν ὁ Δαρεῖος συνβουλευέτο εἰς πάσας τὰς σπουδίας τοῦ κράτους του ὑποθέσεις, τῷ εἶπεν ὅτι ἔχει

εἰς τὴν ψυχὴν τῆς μεγάλης φροντίδα. Προκληθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ἐξηγηθῇ σαφέστερον, τῷ εἶπε : « Δαρεῖε, εἶσαι βασιλεὺς ἰσχυρὸς καὶ συγκεντροῖς ἐν ταῖς χερσί σου δύναμιν πρὸς μεγάλην καὶ εὐρείαν δρᾶσιν· ἀλλὰ κάθησαι ἀδρανῶν καὶ δὲν σκέπτεσαι νὰ προσαρτήσης νέαν χώραν εἰς τὰς περσικὰς κτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ εὕρισκεσαι ἀκόμη ἐν ἡλικίᾳ ἀκμαίᾳ, δίκαιον εἶναι νὰ ἐπιχειρήσῃς τι, δυνάμενον νὰ πείσῃ τὸν λαόν σου, ὅτι εἶσαι πράγματι ὁ κατάλληλος ἡγεμὼν καὶ ἄξιος νὰ κατέχῃς θρόνον τοσοῦτον περιβλεπτον. Ὁρεῖλεις πρὸς τούτοις νὰ λάβῃς ὑπ' ὄψιν, ὅτι οἱ ὑπήκοοί σου, μὴ ἀσχολούμενοι εἰς ἐξωτερικούς πολέμους, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ συλλάβωσι τὴν ιδέαν ἐπαναστάσεως ἐναντίον σου, διότι οὐδὲν εἶναι πλέον ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς λαοὺς ἢ νὰ διέρχωνται τὰς ἡμέρας ἐν ἀδρανείᾳ καὶ ἡσυχίᾳ. Ἐπέστη ἤδη ὁ κατάλληλος πρὸς δρᾶσιν χρόνος, ἐν ὅσῳ εὕρισκεσαι ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ βίου σου, διότι ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα αὐξάνει καὶ ἀναπτύσσεται, ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει καὶ ἡ πρὸς τὴν δρᾶσιν τάσις, ἐν ᾧ ὅταν τὸ σῶμα ἀρχίσῃ νὰ παρακμάζῃ χαλαροῦται καὶ ἡ τῆς δράσεως δύναμις.

Ἐκ τῶν λόγων τούτων καταφαίνονται αἱ ιδέαι τοῦ Δημοκίδου, ιδέαι πυθαγόρειοι. Τοιαύτη μορφή ἐκ τοῦ στόματος τῆς θυγατρὸς τοῦ Κύρου ἐκφερομένη δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ διαδόχου αὐτοῦ. Βαθυτάτη ἦτο ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίησαν οἱ λόγοι τῆς γυναικὸς του ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Δαρείου, ὅστις τῇ ἀπήντησεν ὅτι πρὸ πολλοῦ εἶχε κατὰ νοῦν σχέδιον μεγαλεπίβολον, καὶ σκέπτεται ἐν πρώτοις νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀσίαν μετὰ τῆς Εὐρώπης διὰ γεφύρας, ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Σκυθῶν. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἤθελε συντόμως πραγματοποιηθῆ. Ἄλλ' ἡ ἀπάντησις αὕτη τοῦ βασιλέως δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῆς Ἀτόσσης, ἧτις τῷ εἶπε καθαρῶς ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐγκρίνῃ τοιοῦτο σχέδιον, καθότι ἡ καθυπόταξις τῶν Σκυθῶν δὲν ἦτο ἐξαιρετικόν τι κατόρθωμα καὶ ὀλίγην δόξαν ἤθελε τῇ προσκτήσει· ἄλλως τε οἱ Σκυθαί, ἄμα θελήσῃ ὁ βασιλεὺς, θὰ συνταχθῶσι πρὸς αὐτόν. Ἄλλ' ὅ,τι ἰδίως θὰ εὐχαρίσται αὐτήν, προσέθηκεν ἡ πονηρὰ γυνή, θὰ ἦτο νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Δαρεῖος κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Πράττων τοῦτο θὰ ἐξπλήρου ἓνα τῶν δικαιωτέρων αὐτῆς πόθων, διότι μὴ οὔσα καλῶς ὑπηρετημένη ὑπὸ τῶν θεραπαινίδων τῆς, θὰ ἠδύνατο διὰ τοῦ πολέμου ν' ἀποκτήσῃ δούλας ἐκ Λακωνίας, ἐξ Ἀργούς, ἐξ Ἀττικῆς καὶ ἐκ Κορίνθου, αἰτινες ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἦσαν ἰκανώτεραι καὶ εὐπρεπέστεραι ὡς μᾶλλον μεμορφωμέναι. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἔχει τῶρα ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν διάθεσίν του ἄνδρ

ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐν τῇ περσικῇ Αὐλῇ ἦτο ἐνήμερος εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος καὶ γνώστης ἔμπειρος καὶ τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι ὁ Ἕλληνας ἰατρός, ὁ θεραπεύσας τὸν πόδα του.

Ὁ Δαρεῖος δὲν ἠνόησεν ὅτι ἡ ἐπιθυμία τῆς συζύγου του ν' ἀποκτήσῃ δούλας Ἑλληνίδας εἶχεν ἐπινοηθῆ παρ' αὐτῆς, μόνον ὅπως ὁ Δαρεῖος ἐκλάβῃ τοῦτο ὡς γυναικεῖαν ἰδιοτροπίαν. Οὗτος δὲ μὴ θέλων ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς βασιλίσσης, διότι ἦτο σύζυγος ἀφωσιωμένος εἰς αὐτήν, ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ ἀριθμὸν τινα ἐπισήμων Περσῶν τῇ συνοδείᾳ τοῦ Δημοκῆδους εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως συλλέξωσι τὰς ἀπαιτουμένας πληροφορίας, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων προβῇ εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν. Οὕτως ἐπρόκειτο αἱ τύχαι τῆς Ἑλλάδος καὶ σὺν αὐταῖς καὶ τὸ μέλλον τῆς Εὐρώπης νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς ἰδιοτροπίας μιᾶς γυναικός.

Ἄνευ ἀναβολῆς ἐγένοντο αἱ ἀναγκαῖαι προπαρασκευαί. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ δεκαπέντε ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων Περσῶν, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, καὶ διέταξεν αὐτοὺς νὰ περιέλθωσιν ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ Δημοκῆδους τὰς Ἑλληνικὰς ἀκτὰς, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐνετείλατο αὐτοῖς νὰ προσέξωσι καλῶς, μὴ ὁ Δημοκῆδης δραπετεύσῃ, ἀλλὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρωσι πάλιν εἰς Σοῦσα. Κατόπιν ἐκλήθη καὶ ὁ Δημοκῆδης παρὰ τῷ βασιλεῖ. Ὁ Δαρεῖος ἐξήγησεν εἰς τὸν ἰατρόν του τὸ σχέδιόν του, καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀναλάβῃ τὴν ὄδηγιαν τῶν Περσῶν καὶ νὰ τοῖς ἐπιδείξῃ ἐν Ἑλλάδι ὅ,τι ἄξιον παρατηρήσεως καὶ ἐξετάσεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου τῷ παρέσχε τὴν ἄδειαν νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ὑπάρχοντά του, τὰ ὅποια νὰ προσφέρῃ δῶρον εἰς τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφοὺς του, καὶ τῷ ὑπεσχέθη κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἀποζημιώσιν διὰ τοὺς κόπους του. Τέλος ὁ βασιλεὺς προσέφερεν αὐτῷ φορτηγὸν πλοῖον πλήρες διαφόρων ἀντικειμένων, τὸ ὅποιον ἐτίθετο ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς του. Διὰ τῶν περιποιήσεων τούτων ὁ Δαρεῖος οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εὗρεν ἢ νὰ προσελκύσῃ ὅτι μᾶλλον πρὸς αὐτὸν τὸν διάσημον ἰατρόν του. Ὁ εὐφυὴς ὅμως Ἕλληνας, ὑποπτευθεὶς μὴ ἡ τοιαύτη γενναιοδωρία τοῦ ἡγεμόνος ἀποβλέπῃ εἰς τὴν βεβαίωσιν τῆς πίστεώς του, εἶπεν ὅτι προτιμᾷ ν' ἀφήσῃ τὰ πάντα ἐν Σούσις, ὅπως εὕρῃ αὐτὰ πάλιν εἰς τὴν ἐπιστροφὴν του. Τὸ πλοῖον ὅμως μετὰ τῶν δώρων διὰ τοὺς συγγενεῖς του ἐδέχθη εὐγνωμόνως.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἀπέπλευσαν. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ πλοῖον διηυθύνθη εἰς Σιδῶνα, τὸν μέγαν ἐμπορικὸν λιμένα τῆς Φοινίκης. Ἐκεῖ

ἐτέθησαν κατὰ βασιλικὴν διαταγὴν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀπεσταλμένων δύο τριήρεις, τὸ δὲ φορτηγὸν πλοῖον ἐπληρώθη κατ' ἐκλογὴν τοῦ Δημοκῆδους παντοειδῶν πολυτίμων ἐμπορευμάτων. Μὲ τὰ τρία ταῦτα πλοῖα οἱ Πέρσαι περιέπλευσαν τὰς Ἑλληνικὰς ἀκτὰς λαμβάνοντες πανταχοῦ τὰς ἀναγκαῖας σημειώσεις καὶ ἐξετάζοντες τὴν κατάστασιν τῆς χώρας καὶ τὸ πνεῦμα τῶν κατοίκων.

Τέλος δὲ ἀφίκοντο καὶ εἰς τὰ ὕδατα τῆς πατρίδος τοῦ Δημοκῆδους. Πῶς ἐπαλλεν ἡ καρδιά τοῦ Ἕλληνος, ὅταν εἶδε μακρόθεν ἀναφαινομένην τὴν παραλίαν τῆς πατρίδας αὐτοῦ γῆς! Τὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν εἰς Τάραντα. Ἐνταῦθα ἐπαρουσιάζετο διὰ τὸν Δημοκῆδην ἡ πρώτη εὐκαιρία νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς φυγῆς ἀπητέιτο μεγάλη περισκεψίς. Ὁ ἐκεῖ βασιλεύων ἡγεμὼν, Ἀριστοφελίδης ὀνόματι, ἦτο συγγενὴς τοῦ Δημοκῆδους. Ἐὰν κατωρθοῦτο ἡ ἀπαρτήρητος μετ' αὐτοῦ συνεννόησις, ἡ σωτηρία ἦτο ἐξησφαλισμένη. Καὶ τοῦτο ἐπετεύχθη. Εἰδοποιηθεὶς ὁ Ἀριστοφελίδης οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασε νὰ λάβῃ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, διέταξε κρυφίως ν' ἀφαιρέσωσιν ὅλας τὰς κώπας ἀπὸ τῶν ξένων πλοίων καὶ νὰ συλλάβωσι τοὺς Πέρσας ὑπαλλήλους, οἵτινες, ὡς δικαίως συνεπέρανεν ὁ Ἀριστοφελίδης, εἶχον μεταβῆ ἐκεῖ ὡς κατάσκοποι. Ἐν ᾧ δὲ ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξετελεῖτο, εὗρεν ὁ Δημοκῆδης τὴν κατάλληλον στιγμὴν ν' ἀποβιβάσθῃ καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα του Κρότωνα. Ἐκεῖ δ' ἀφίχθεις ἀνήγγειλε τοῦτο τῷ Ἀριστοφελίδῃ, ὅστις ἀπέλυσε τοὺς Πέρσας καὶ τοῖς παρέδωκε πάλιν ἀβλαβῆ καὶ ἄθικτα τὰ πλοῖά των.

Ἄλλ' οἱ Πέρσαι, μνήμονες τῶν διαταγῶν τοῦ βασιλέως των, ἔσπευσαν νὰ καταδιώξωσι τὸν Δημοκῆδην μέχρι τῆς Κρότωνος, ὅπου καὶ ἀπεβιβάσθησαν. Κατὰ τύχην συνήντησαν τὸν φυγάδα ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ ἐζήτησαν νὰ τὸν συλλάβωσιν. Ὁ Δημοκῆδης, ὡς ἦτο ἐπόμενος, ἀντέστη, καὶ ὁ ὄχλος συνηθροίσθη. Ἄμα οἱ πολῖται ἐπληροφόρηθησαν, περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἐπῆλθε διαφωνία, καὶ οἱ συνετώτεροι ἐγνωμοδότησαν, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἰσχύος τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐναντιωθῶσιν εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ βασιλικοῦ ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν πολιτῶν παρωργίσθησαν, διατὶ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ζήνην δύναμιν, ἔστω καὶ τόσον ἰσχυράν, νὰ στερήσῃ τῆς ἐλευθερίας ἐν μέσῃ τῇ πόλει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγορᾷ πολίτην τῆς Κρότωνος παρὰ τὴν θέλησίν του. Ὁ ὄχλος ἐπέτεθη διὰ ῥάβδων κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ θὰ ἐπῆρχετο αἱματοχυσία, ἐὰν οἱ συνετώτεροι δὲν ἐπενέβαινον. Μάτην παρέστησαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς Κροτωνιάτας τὸ

ἐπικίνδυνον τοῦ ν' ἀρπάσωσιν διὰ τῆς βίας δραπετήν δούλον ἀπὸ τοῦ κυρίου των εἰπόντες ὅτι ὁ βασιλεὺς οὐδέποτε ἤθελε ἀνεχθῆ τοιαύτην βίαν, καὶ ὅτι ἀμέσως ἤθελεν ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Κρότωνος καὶ ὑποδουλώσει πάντας τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀπότομοι καὶ θρασεῖς οὗτοι λόγοι ἔχυσαν ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Οἱ Κροτωνιάται ἀπεφάσισαν νὰ δεῖξωσιν εἰς τὸν βασιλέα πόσον ὀλίγην σημασίαν ἔδιδον εἰς τὰς ἀπειλάς ταύτας, καὶ ἀφαιρέσαντες διὰ τῆς βίας τὴν ἐκ πορφύρας πολυτελῆ χλαμύδα τοῦ Πέρσου, τοῦ λαβόντος τὸν λόγον, περιέβαλον δι' αὐτῆς τὸν ὑπηρετήν τοῦ Πρυτάνεως των· ὁ δὲ ὑπηρετῆς οὗτος ὤφειλε νὰ φορῇ τὸ ἔνδυμα τοῦτο τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἐκάστου μηνός, ὅτε ἐτελοῦντο αἱ θυσίαι, καὶ τοῦτο πρὸς χλεύην τῶν Περσῶν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος καὶ εἰς ἐνδειξιν, ὅτι ἡ ἐλευθέρη Ἑλληνικὴ πόλις δὲν ἐπτοεῖτο ὑπὸ τῶν ἀπειλῶν Ἀσιάτου δεσπότη. Οἱ Πέρσαι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν βίαν καὶ νὰ παραιτηθῶσι τῆς συλλήψεως τοῦ Δημοκῆδου, ἐγκαταλιπόντες καὶ τὸ φορητὸν πλοῖον, τὸ ὅποιον διεξεδίκει ὁ Δημοκῆδης ὡς ἰδιοκτησίαν του. Ἐπανελθόντες δὲ εἰς τὴν Περσίαν ἀνήγγειλαν τῷ βασιλεὶ τὴν δυσάρεστον εἰδήσιν.

Τῆς ἐν Κρότωνι διαμονῆς του ἐπωφελήθη ὁ Δημοκῆδης· ὁ πλοῦτος ὃν συνέλεξε, κατέστησεν αὐτὸν ἕνα τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν. Ὡς τοιοῦτος δὲ ἐζήτησεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ ἀθλητοῦ Μίλωνος, ὅστις ἀσμένως συγκατετέθη εἰς τοῦτο, καὶ ἐνετείλατο τοῖς Πέρσαις νὰ ἀναγγείλωσι τοῦτο τῷ Δαρείῳ, ὅπως μάθῃ ποίαν ὑπόληψιν ἔχαιρεν ὁ Δημοκῆδης ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν οὐδέποτε τῷ ἐσυγχώρησε τὴν φυγὴν του, καὶ ὁσάκις ἐγένετο λόγος περὶ ἀπίστων ἀνθρώπων δὲν παρέβλεπε ν' ἀναφέρῃ τὸ παράδειγμα τοῦ Δημοκῆδου, ὡς ἀνδρὸς κακοπίστου καὶ ὑποκριτοῦ.

Τέλος μετὰ τῶσαυτάς περιπετείας τὸ σκάφος τοῦ βίου τοῦ Δημοκῆδου εἰσέπλευσεν εἰς ἀσφαλῆ λιμένα, ἔνθα τῷ προσιωνίζετο εἰρηνικὴ διαμονὴ καὶ διαρκὴς εὐδαιμονία. Διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μίλωνος εἰσεχώρησεν εἰς τὸν κύκλον τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῆς πόλεως καὶ συνεδέθη διὰ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ μετὰ τοῦ οἴκου τοῦ Πυθαγόρα.

Εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω ὅτι δὲν εἶχε μείνει ἀνεπηρέαστος ἐκ τῶν ιδεῶν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου. Πῶς ἦτο ἄλλως τε δυνατόν, ἀνὴρ πλήρης δράσεως νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ τὰ διδάγματα τοιοῦτου διδασκάλου; Πιθανὸν εἶναι ὅτι ἤδη ὁ πατὴρ τοῦ Δημοκῆδου εἶχε σχετισθῆ μετὰ τοῦ Πυθαγόρα, διότι εἰς τῶν βιογράφων τοῦ φιλοσόφου, ὁ Ἑρμιππος, διηγεῖται ὅτι ὁ Πυθα-

γόρας μετὰ τὸν θάνατον ἐνὸς τῶν ὀπαδῶν του, τοῦ Κροτωνιάτου Καλλιφῶντος, εἶχε τὴν συναίσθησιν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος εὕρισκετο πλησίον του καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτί. Καὶ βεβαίως ὁ Καλλιφῶν οὗτος δὲν εἶναι ἄλλος τις ἢ ὁ πατὴρ τοῦ Δημοκῆδου, συνομηλιξ τοῦ Πυθαγόρα.

Ὁ Δημοκῆδης ἦτο ἤδη ἀνὴρ μεγάλης πείρας καὶ ἀνεγνωρισμένος τῆς ἐπιστήμης του ἀντιπρόσωπος. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον φαίνεται θὰ ἐπεδόθη καὶ εἰς συγγραφὴν ἐπιστημονικοῦ βιβλίου, ἐξεπόνισε δὲ ἰατρικὸν σύγγραμμα εἰς δέκα τόμους, τοῦ ὁποῦ χροῖσιν ἐποίησατο καὶ αὐτὸς ὁ κατὰ πολὺ μεταγενέστερος αὐτοῦ Πλίνιος. Πλείστοι μαθηταὶ συνέρρεον πανταχόθεν εἰς τὰς παραδόσεις του, καὶ ἡ ἰατρικὴ σχολὴ τοῦ Κρότωνος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τοῦ Δημοκῆδου ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἀλκμαίων, ἰατρὸς καὶ οὗτος καὶ φυσιοδίφης ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Πυθαγόρα, διάσημος ὡς ἀνατόμος, καὶ ὁ πρῶτος, ὅστις, ὡς λέγεται, ἐπεχείρησε νεκροψίας. Καὶ ὁ Ἀλκμαίων διέπρεψεν ὡς συγγραφεύς. Ὡς συμπολίτης, σύγχρονος καὶ συνάδελφος, ὀπαδὸς καὶ οὗτος τοῦ Πυθαγόρα, ἐπόμενον ἦτο ὅτι καὶ μετὰ τοῦ Δημοκῆδου εἶχε στενάς σχέσεις. Ὅταν δὲ μάθῃ τις, ὅτι μετὰ παρέλευσιν πολλῶν γενεῶν, ὅτε καὶ ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Δημοκῆδης δὲν ὑπῆρχον πρὸ πολλοῦ ἐν ταῖς ζωσιν, καὶ δυστυχεῖς καιροὶ ἐνέσκηψαν κατὰ τῶν Πυθαγορείων, μεταξύ τῶν πολλῶν ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπανακαμφάντων μαθητῶν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ὑπῆρχον καὶ ἰατροί, οἵτινες ἀπέκτησαν μεγάλην πείραν ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν νοσοῦντων, ἐννοεῖ τις ἀφ' ἐνὸς μὲν πόσον στενωῶς συνεδέετο ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη μετὰ τῆς πυθαγορείου διδασκαλίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ πόσον χρόνον διετηρήθη ἡ ἐπήρεια τοῦ μεγάλου διδασκάλου.

Καθ' ὃν χρόνον εὕρισκετο ὁ Δημοκῆδης ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δράσεως αὐτοῦ ἤκμαζε καὶ ἡ Κρότων. Τὸ πατροπαράδοτον πολίτευμα, εἰς τὸ ὅποιον ὤφειλετο ἡ εὐημερία καὶ ἡ πρόοδος, ἐτηρεῖτο ὡς κειμήλιον ὑπὸ τῆς καλλυτέρας τάξεως τῶν πολιτῶν. Ἡ ἐπήρεια τοῦ Πυθαγόρα καὶ ὁ ἠθικὸς πυρὴν τῆς διδασκαλίας του ἐπήρεια καὶ τὰ τῆς πολιτείας καὶ ἀνέτρεπον πᾶσαν κατάχρησιν τῆς ἀρχῆς, ἥτις πράγματι συντελεστικὴ τότε εὕρισκετο εἰς χεῖρας τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. Ἡ ἱστορία ἔχει ἀφορμὴν νὰ σημειώσῃ ὅτι ἐνταῦθα συνέπιπτεν ἡ ἀριστοκρατία τοῦ γένους μετὰ τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος. Καὶ ὅμως εὐνόητον εἶναι ὅτι ὑπῆρχον καὶ δυσηρεστημένοι, οἵτινες ἔμειναν, δικαίως ἢ ἀδίκως, παρηγγωνισμένοι καὶ ἐκαραδόκουν εὐκαιρίαν, ὅπως καταβάλωσι τοὺς ἰσχυροὺς αὐτῶν ἀντιπάλους καὶ ἀναλάβωσι τὴν διοίκησιν τῆς χώρας των.

Τῷ 510 π. Χ. ἐξερράγη πόλεμος μεταξύ τῆς Κρότωνος καὶ τῆς ἰσχυρᾶς γείτονος πόλεως Συβάρως. Ὁ πόλεμος οὗτος ἔληξε διὰ περιφανοῦς τῶν Κροτωνιατῶν νίκης καὶ διὰ τῆς ἐντελοῦς ἥττης τῶν ἀντιπάλων των. Ἡ Συβαρις κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου. Ἴνα δὲ καταστήσῃσι τὸν τόπον, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον διέγειρε διὰ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ ἀθροδιαίτου βίου τῶν κατοίκων τῆς τὸν φθόνον τῶν γειτνιαζουσῶν χωρῶν, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀκατοίκητον, ὠδήγησαν οἱ Κροτωνιάται τὰ ὕδατα τοῦ Κρότιος ποταμοῦ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ἐπλημμύρησαν δι' αὐτῶν τὰ ἔρειπια. Εἰς τὴν τελικὴν μάχην εἶχε λάβει μέρος ἐνεργὸν πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ Μύλων. Ἐνδεδυμένος ὡς Ἡρακλῆς μὲ τὸ ῥόπαλον ἀνὰ χεῖρας, κεκοσμημένην ἔχων τὴν κεφαλὴν διὰ τῶν Ὀλυμπιακῶν βραβείων, προεπορεύετο ὁ Μύλων μὲ τὸ ὑψηλὸν του ἀνάστημα τοῦ στρατοῦ τῶν Κροτωνιατῶν, ἐνσπείρων τὸν τρόμον καὶ τὴν καταστροφὴν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἔχθρῶν. Ὡσαύτως ἀναφέρεται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην καὶ ἡ συνδρομή, ἣν παρέσχε μάντις ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἰαμιδῶν. Οὐδόλως ἀπίθανον, ὁ μάντις οὗτος, ὀνόματι Καλλίας, νὰ ἦτο ὁ αὐτός, ὃν ἡ τύχη ἐν χρόνοις προηγουμένοις συνέδεε πρὸς τὸν Δημοκῆδη. Ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ τοῦ διαπρεποῦς ἱατροῦ, ὅστις τῷ εἶχε διευκολύνει τὴν φυγὴν του ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Περσῶν, φαίνεται ὅτι τῷ παρέσχε ἐν πρώτοις θέσιν παρὰ τῷ Τέλητι, τυράννῳ τῆς Συβάρως. Ὅτε ἐνέσκηψε διαίρεσις καὶ συμπλοκὴ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Συβαριτῶν, ἠνόησεν ὁ μάντις, ὅτι ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ νίκη ἤθελε κλίνει πρὸς τὸ μέρος τῶν Κροτωνιατῶν. Αἱ θυσίαι ἄς ὡς ἱερεὺς τῶν Συβαριτῶν εἶχε λάβει ἐντολὴν νὰ τελέσῃ, ἀπέβησαν τοσοῦτον δυσμενεῖς, ὥστε ὁ μάντις ἐθεώρησεν ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Συβαρίτας, ἀφ' ὧν οἱ Οὐράνιοι εἶχον ἀποσύρει ἀπ' αὐτῶν ὀριστικῶς τὴν εὐνοϊάν των. Ἡ ὑτομόλισεν ἐπομένως πρὸς τοὺς Κροτωνιάτας, παρ' οἷς κατέστη ἀπαραίτητος, διότι μανθάνομεν ὅτι μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου οἱ Κροτωνιάται ἐδωρήσαντο αὐτῷ μέγα γῆπεδον διὰ τὰς ὑπηρεσίας του, καὶ διότι ἐπὶ πολλὰς ἀκόμη γενεὰς οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ διετήρουν τὴν κατοχὴν τῶν κτημάτων τούτων.

Ἦττον εὐνοϊκὴ ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ Δημοκῆδους. Αἱ πολιτικαὶ διαμάχαι, αἵτινες μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ κατὰ τῶν Συβαριτῶν πολέμου συνετάραξαν τὴν μέχρι τούδε εὐνοουμένην πολιτείαν τῆς Κρότωνος, παρέσυρον καὶ τὸν διάσημον ἱατρὸν εἰς τὸν στρόβιλον αὐτῶν. Εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τῶν κομμάτων ὁ Δημοκῆδης ἔλαβε τὸ μέρος τῆς πυθαγορείου ἀριστοκρατίας τῶν πολιτῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Πυθα-

γόρας εἶχεν ἐγκαταλείψει κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὴν Κρότωνα καὶ μετέβη εἰς Μεταπόντιον. Ἴσως ἡ παρουσία του ἐν Κρότωνι, ἤθελε κατευνάσει τὰ ἐξημμένα πνεύματα.

Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Συβάρως πλούσιαι γαῖαι περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Κροτωνιατῶν, ἀλλ' ἡ διανομὴ τῶν γαιῶν τούτων δὲν ἱκανοποίησε τοὺς πόθους τοῦ κατωτέρου ὄχλου. Ἡ ἀγανάκτησις ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀπὸ πολλοῦ ὑποκαίουσα καὶ ὑπὸ ἐπιτηδείων δημεγεργῶν ἐντέχνως ὑποδαλουμένη δυσάρεσκεια ἐξερράγη αἰφνης κατὰ τῶν ἀρχόντων. Εἰς τὰ παράπονα τῶν κατωτέρων τοῦ λαοῦ τάξεων προσετέθη καὶ ἄλλο δυσάρεστον σημεῖον· καὶ αὐτοὶ οἱ πρὸς τοὺς Πυθαγορείους διὰ συγγενείας ἢ καὶ φιλίας συνδεόμενοι ἤρχιζον νὰ δεικνύωσι σημεῖα δυσαρεσκείας, ἧτις εἶχε τὴν ἐξῆς ἀφορμὴν: Ὁ στενὸς σύνδεσμος μεταξύ τῶν ὀπαδῶν τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ἐπηρέασεν ἐν πολλοῖς καὶ συγγενεῖς καὶ παλαιούς φίλους, ὧν αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν δεδικοιολογημένα. Πρὸς τούτοις καὶ ἡ θεία οὕτως εἰπεῖν λατρεία τοῦ διδασκάλου, ὁ ἐπιδεικτικὸς ἀποχωρισμὸς τῶν ὀπαδῶν του καὶ ὁ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς διδασκαλίας τακτικὸς αὐτῶν τρόπος τοῦ βίου—πάντα ταῦτα ἀντέβαινον εἰς τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα. Ἐφαίνετο ὡς ἐὰν οἱ Πυθαγόρειοι ἐθεώρουν ἑαυτοὺς μὲν ὡς ἀνθρώπους ὑψηλοτέρου καὶ εὐγενεστέρου εἴδους, τοὺς δὲ συμπολίτας αὐτῶν ὡς ὄντα πολὺ κατώτερα αὐτῶν. Ἀγανάκτησιν προῦκάλει ἐπίσης, καὶ τὸ ὅτι οἱ ἀριστοκράται ἐκεῖνοι οὐδὲ κατεδέχοντο κἄν νὰ τείνωσιν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν χεῖρα πρὸς χαιρετισμὸν. Ταῦτα καὶ τὸ ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι διεῖπον τὰ τῆς πολιτείας ὄλως ἀθαιρέτως, ἐκορύφωσαν ἔτι μᾶλλον τὴν καταφορὰν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δυσηρεστημένων, Ἴππασος, Διόδωρος καὶ Θεάγης ὑπέβαλον πρότασιν εἰς τὴν βουλήν, ὅπως εἰς τὸ μέλλον πάντες οἱ πολῖται τῆς Κρότωνος λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ὅπως αἱ ἀρχαὶ δίδωσι λόγον εἰς τὸν λαὸν περὶ πάσης ὑποθέσεως καὶ περὶ παντὸς ληφθέντος μέτρου.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἡ πυθαγορεῖος ἀριστοκρατικὴ μερὶς ἀντέστη εἰς τοῦτο. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μερίδος ταύτης εὐρίσκομεν τὸν Ἀλκίμαχον, τὸν Δεῖμαχον, τὸν Μίλωνα καὶ τὸν Δημοκῆδη. Ἰδόντες οἱ ἐναντίοι ὅτι δι' ἀπλῶν προτάσεων καὶ παραστάσεων οὐδὲν κατορθοῦσιν, ἀπεφάσισαν νὰ λάβωσι μέτρα δραστηριώτερα. Ἐπέτυχον νὰ συγκληθῆ συνελυσις τοῦ δήμου, ἐν ἧ ἦσαν βέβαιοι ὅτι θὰ εἶχον τὴν πρωτοβουλίαν καὶ θὰ ὑπερτέρουν τῶν Πυθαγορείων. Εὐρίσκοντο καὶ μεταξύ αὐτῶν ῥήτορες εὐφρεῖς καὶ εὐγλωττοί, καὶ δημεγέρται ἐξησκημένοι, οἵτινες ἤγειραν

σφοδράς κατηγορίας κατὰ τῶν Πυθαγορείων. Εἰς τῶν ῥητόρων τούτων, διισχυριζόμενος ὅτι εἰσέδυσεν εἰς τὰ μυστικά τῆς διδασκαλίας ἀνεφέρει παραδείγματα καὶ ἐπεισόδια, δι' ὧν ἔτι μᾶλλον ἐξήφθη ἡ ὀργή τοῦ πλήθους. Εἶπεν ὅτι οἱ συμμορίται (ἐννοῶν τοὺς ἀριστοκράτας) ἐθεώρουν ὡς νόμον τῶν νὰ λατρεύωσι τὰ μέλη τῶν ὡς θεοὺς καὶ νὰ θεωρῶσι τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ὡς κτήνη· τὸν λαὸν ὡς ἀγέλην ζῶων, ἑαυτοὺς δὲ ὡς ποιμένας· ὅτι ὁ φανερός σκοπὸς τῶν Πυθαγορείων ἦτο νὰ ἔχωσιν οὗτοι τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, λέγοντες ὅτι προτιμότερον νὰ ἦναι τις ταῦρος ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἢ ν' ἀποτελῆ καθ' ὅλον τὸν βίον τοῦ μέρος ἀγέλης· ὅτι ἡ ὅλη διδασκαλία τῶν τείνει εἰς συνωμοσίαν κατὰ τοῦ λαοῦ. Καὶ τέλος ἀνέκραξεν : Οἱ πολῖται δὲν πρέπει ν' ἀνεχθῶσιν, ἵνα οἱ ἔνδοξοι νικηταὶ τῶν Συβαριτῶν πιέζονται ὑπὸ μικρᾶς ἀυθαιρέτου μερίδος.

Ἐννοεῖται ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι ἐνεποίησαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸν ὄχλον. Ὁ ἀναβρασμὸς ἐκορυφώθη. Καὶ ἐπὶ τινὰς μὲν ἡμέρας ἡ πόλις διετέλει κατὰ τὸ φαινόμενον ἐν ἡσυχίᾳ, ὅτε τυχαῖον περιστατικὸν ἐπέφερε τὴν ἔκρηξιν. Οἱ Πυθαγόρειοι ἀπερισκέπτως φερόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ συνέλθωσιν ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὅπως τελέσωσι κοινήν θυσίαν εἰς τὰς Μούσας. Τὸ πρᾶγμα ἐγνώσθη· ὁ ὄχλος συνεκεντρώθη καὶ ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὴν οἰκίαν. Μόλις δὲ κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσιν οἱ ἀποκλεισθέντες, ὧν τινες κατέφυγον εἰς δημόσιόν τι οἰκοδόμημα, ὃ δὲ Δημοκῆδης μετὰ ομάδος νέων, οὓς εἶχε περὶ ἑαυτὸν, διέφυγεν εἰς πλησιόχωρόν τινα πόλιν.

Ἡ μανία τοῦ ὄχλου ἐξερράγη ἰδίως κατὰ τοῦ Δημοκῆδους. Ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς κατ' αὐτοῦ καταφορᾶς ἦτο ἡ μεγάλη φήμη, ἣν ἔχαιρεν ἐν τοῖς εὐρυτάτοις κύκλοις καὶ ὡς πολίτης καὶ ὡς ἰατρός. Κατηγορεῖτο δημοσίᾳ ὅτι συνεκέντρον περὶ ἑαυτὸν τὴν νεολαίαν, ὅπως δι' αὐτῆς καταλάβῃ τὴν ἀπόλυτον ἀρχήν. Διὰ τὴν κεφαλὴν του προσκηρύχθη ἀμοιβὴ τριῶν ταλάντων. Μετ' οὐ πολὺ συνέθη ῥῆξις αἱματηρά, καθ' ἣν ὁ Θεάγης, φονεύσας τὸν Δημοκῆδην, κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν προκηρυχθεῖσαν ἀμοιβήν.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἐκτάκτου ἀνδρός, οὗ τὸν βίον ἐσκιαγραφήσαμεν. Αἱ τύχαι αὐτοῦ φαίνονται μᾶλλον ῥωμαντικῆ ἐφεύρεσις ἢ βεβαιότης, καὶ ὅμως τὰ πλείστα, ὅσα περὶ αὐτοῦ γινώσκωμεν, βασιζονται ἐπὶ θετικῶν παραδόσεων. Οἱ μεταγενέστεροι δικαιοῦνται βεβαίως νὰ ἔχωσι συμπληθῆ γνώμην περὶ τοῦ Ἑλληνος ἰατροῦ, ὅστις ἀνήκει εἰς

τοὺς πρώτους ἀποστόλους ἐπιστημῆς, προωρισμένης, ὡς οὐδεμία ἄλλη, νὰ ἐπιδρᾷ ἀμέσως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ ἀνδρός τούτου, παρὰ τὰς συγγνωστάς ἀδυναμίας του, προδίδει ὅτι ἐπέδωκε πάντοτε σκοποὺς εὐγενεῖς, καὶ ὅτι καθ' ὅλας τὰς μεταβολὰς τῆς τύχης του διετήρει πάντοτε σῶον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἐὰν μετεχειρίσθη δόλον ἀπέναντι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ τὸν μεμφθῆ, ὅταν ἀναλογισθῆ ποίας ἰδέας εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπέναντι τῶν βαρβάρων. Ἡ διαγωγή του ὁμοιάζει τὴν τοῦ πολυμηγαλοῦ Ὀδυσσεως, ὡς παριστᾷ αὐτὸν τὸ Ὀμηρικὸν ἔπος. Ἡ αὐτὴ περίσκεψις ἐν τῇ ἀποφασιστικῇ στιγμῇ τῆς μετατροπῆς τῆς τύχης, ἡ αὐτὴ ἐπιμονὴ εἰς τὴν ἐπιδιώξιν τοῦ σκοποῦ, διεγείρουσι τὴν συμπάθειαν ἡμῶν. Καὶ αἱ ὀλίγαι εἰδήσεις, ἃς περὶ τοῦ Δημοκῆδους ἔχομεν περὶ τῆς στάσεώς του ἐν τῇ διαμάχῃ τῶν μερίδων, συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ὑψώσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ ὑπολήψει ἡμῶν.

Ἄλλως τε μετὰ τὰς δυστυχεῖς ἐκείνας διαμάχας, ἡ ἀκμὴ τῆς Κρότωνος κατέπεσε διὰ παντός. Οἱ Πυθαγόρειοι ἐξωρίσθησαν, καὶ οὐδεὶς ἐφρόντιζε πλέον περὶ τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν, οὓς οὗτοι ἐπέδιωκον. Ἡ ἄλλοτε τόσον ἀποτελεσματικῶς ἐξασκουμένη γυμναστικὴ, ἣτις παρέσχεν εἰς τοὺς πολίτας ἀντοχήν καὶ ἀνδρείαν ἐν τοῖς πολέμοις, κατέπεσεν ἐντελῶς. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἐξερράγη δεινὸς πόλεμος κατὰ γείτονος Ἑλληνικῆς πόλεως, τῶν Λοκρῶν, ὅστις παρεσκευάσε τοῖς Κροτωνιάταις τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν εἶχον παρασκευάσει οὗτοι εἰς τοὺς Συβαρίτας. Ὁ ἰσχυρὸς αὐτῶν στρατὸς ἠττήθη κατὰ κράτος παρὰ τὸν Σύγρην ποταμὸν ὑπὸ ἀσθενεστέρας δυνάμεως ἐχθρῶν, καὶ μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην οὐδέποτε πλέον ἀνέλαθεν ἡ Κρότων.

Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐν τῇ θέσει τῆς Συβάρεως ἠγέρθη μετὰ παρέλευσιν μιᾶς γενεᾶς ἡ νέα πόλις Θούριοι, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων. Μεταξὺ τῶν ἀποίκων τῆς νέας ταύτης πόλεως εὐρίσκετο καὶ ὁ ἀνὴρ, εἰς ὃν ὀφείλομεν τὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου τοῦ Δημοκῆδους. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι ὁ μέγας ἱστορικὸς Ἡρόδοτος. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἔλαβε τὰς πληροφορίας περὶ τῶν τυχῶν τοῦ Δημοκῆδους παρ' ἀνθρώπων, οἵτινες εἴτε αὐτοὶ εἴτε οἱ πατέρες αὐτῶν διετέλουν ἐν στενῇ σχέσει πρὸς τὸν ἥρωα τῆς παρουσίας ἡμῶν διηγήσεως.

Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΗΣ ΤΑΝΤΑΣ

“Όπως εις πάσαν χώραν και παρά πάση φυλῇ, οὕτω και ἐν Αἰγύπτῳ διατηρεῖται ἀπὸ ἐποχῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπομεμακρυσμένων, πλῆθος ἐορτῶν και πανηγύρεων εις τὰς ὁποίας ἀφορμὴν ἔδωκαν ἡ θρησκεία, ἡ ἱστορία ἢ και ἀπλῶς τὰ ἐπιτόπια ἤθη και ἔθιμα. Οὕτω ὑπάρχουσιν ἀπειράριθμοι πανηγύρεις ἀγίων, ὄχι μόνον γενικῶς τῆς χώρας ὅλης ἀλλὰ και ἐκάστης φυλῆς και πόλεως, ἀκόμη δὲ και συνοικίαι, ἐορταὶ ἀναμνηστικαὶ μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων τὰ ὅποια ὁμως τερατωδῶς παρεμόρφωσεν ἡ παράδοσις εις τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἀνακαλύπτηται κἄν ἡ ἱστορικὴ των ὑπόστασις μέσῳ τῶν θρύλλων και τῶν τερατολογιῶν, ἐπίσης δὲ νὰ ἄγονται εἰσέτι και ἐορταὶ πηγάζουσαι καθαρῶς ἐκ τῶν διαφόρων ἐθίμων, τόπου εις τὸν ὁποῖον συνεμίγησαν και συνεχωνεύθησαν ἀπ’ αἰῶνων ἤδη και μέχρι σήμερον φυλαὶ και ἔθνη διάφορα.

Εἰς πάσας ὁμως ταύτας τὰς ἐορτὰς και τὰς πανηγύρεις ὁ θέλων ἐξ αὐτῶν νὰ κρίνη τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ, ἀνακαλύπτει εὐχερῶς τὴν ἔμφυτον εις τὸν Αἰγύπτιον βαρυκαρδίαν και μελαγχολίαν. Εἰς τὰς πανηγύρεις ὅπου ἡ εὐθυμία ἐξωθεῖ εις ὄργια, ἐπιπλέει τι τὸ μελαγχολικὸν και σχεδὸν θλιβερόν, ζῶν δὲ μόνον προσδίδει εις τὰς θρησκευτικὰς ἐορτὰς ὁ φανατικὸς μυστικισμὸς τῶν ἱερωμένων και τῶν θρησκολήπτων.

Ὁ Αἰγύπτιος — τὸν ὁποῖον ἴδιον δημοτικὸν ἄσμα ἀποκαλεῖ «ὁ αἰωνίως δυστυχῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς» — ὁ πραγματικῶς ἀπόκληρος αὐτὸς τῆς φύσεως, ὁ δουλεύων σχεδὸν αἰωνίως δὲν κατῴρθωσε νὰ ἐθισθῇ πρὸς τὴν ἀτυχίαν του. Φιλόσοφος ἐκ φύσεως και ἐκ τῆς τύχης τῆς φυλῆς του, διατηρεῖ ὁμως πάντοτε εις τὸ στόμα πικρὸν τὸν σίελον τῆς ἀθυμίας και αἰσθάνεται εις τὴν καρδίαν του ἐπικαθημένην τὴν ἀπογοήτευσιν.

Και τὸν χαρακτῆρα του αὐτόν, οὐδαμοῦ δύναται τις νὰ ἐκτιμήσῃ καλλίτερον ἢ εις τὰ δημοτικὰ ἄσματα, ὅπου και ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς

ὀμηγύρεως και ἡ λατρεία τῆς γυναικὸς και ἡ παράδοσις πρὸς τὸν οἶνον και πρὸς τὴν κραιπάλην, διερμηνεύονται διὰ στίχων ἐντόνου μελαγχολίας και σχεδὸν ἀπογοητεύσεως.

Τὴν μελαγχολίαν ταύτην και τὴν ἀπογοήτευσιν τὴν σύρει και εις τὰς ἐορτὰς του ὡς βαρὺ φορτίον τοῦ ὁποῖου δὲν δύναται ν’ ἀπαλλαγῇ.

Ὁ Γκλένσσε λέγει κάπου «Ἡ εὐθυμία του εἶναι πλαστὴ και νομίζει τις ὅτι ἡ μόνη ἄκρως φυσικὴ κατάστασις εις τὴν ὁποίαν ἔδει πάντοτε νὰ εὐρίσκηται εἶναι ἡ νοσηρὰ καταληψία τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χαοῦ. Δὲν ἤξεύρει σχεδὸν νὰ ἐορτάσῃ, ἀγνοεῖ τι εἶναι εὐθυμία, εἶναι ἀνίκανος νὰ σχεδιάσῃ μίαν ἐορτήν».

Τῷ ὄντι δὲ οἱ νομίζοντες ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἔδωσιν ἀναζωογονουμένην ἐν Αἰγύπτῳ μίαν φαντασμογορικὴν ἐορτήν τῶν «χιλίων και μιᾶς νυκτῶν» ἢ ὅτι θὰ ἠμποροῦσε ποτὲ νὰ προβάλῃ εις τὰ ὄμματά των, μία τῶν περιφῆμων ἐκείνων πανηγύρεων αἱ ὁποῖαι ἐδόξασαν τὰς αὐλὰς τῆς Περσίας, πλανᾶται. Ὅλα ἐκεῖ κάτω διεξάγονται κατὰ τρόπον πρωτογενῆ και οἱ θαυμάσιοι τοῦ Καίρου και τῆς Ἀλεξανδρείας κῆποι, ὅσάκις ἀπόπειρα ἐγένετο νὰ φωταγωγηθῶσι τὸ ἐσπέρας ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μεγάλου τινος τῆς χώρας γεγονότος, ἐφωταγωγήθησαν κατὰ τρόπον ἐντελῶς ἀκαλαίσθητον και ἀνάξιον.

Και βαίνει ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ αὐξάνουσα ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῶν ἐορτῶν και ἐγκαταλείπονται ὀλίγον κατ’ ὀλίγον εις τὴν λήθην αἱ πανηγύρεις και ἀφίνεται μόνον ὁ ὄχλος νὰ διατηρῇ πενιχρῶς και πτωχῶς τὴν ὠραιότητα «Ἐορτὴν τῶν ἀνθέων» και τὸ γραφικώτατον και περιέργον μνημόσυνον τῶν νεκρῶν.

Τοῦτο ἀναμφισβητήτως εἶναι ζημία. Ἐὰν ὑπάρχῃ ἐν τῷ κόσμῳ χώρα ἥτις ἔπρεπε νὰ καλλιεργήσῃ τὰς ἐορτὰς και τὰς πανηγύρεις ὡς ἀναγκαῖον ἀντισῆκωμα τῆς βαρυθυμίας τοῦ λαοῦ αὐτῆς, αὕτη εἶναι ἡ Αἰγύπτος. Δυστυχῶς αἱ Κυβερνήσεις σπανιώτατα ψυχολογοῦσιν ἐπὶ τῶν λαῶν τῶν ὁποίων τὰς τύχας διευθύνουσιν.

•

Μία τῶν ἐπισημοτέρων και μεγαλειτέρων ἐορτῶν τῆς νεωτέρας Αἰγύπτου ὑπῆρξεν ἡ πανήγυρις τῆς Τάντας, τὸ περίφημον Μοῦλετ, τὸ ὁποῖον ἤδη βαίνει βραδέως ἀλλ’ ἀσφαλῶς πρὸς τὴν παρακμὴν του.

Ἡ πανήγυρις αὕτη ἀκριβῶς συνδυάζουσα τὸν θρησκευτικὸν ἀλλὰ και πολιτικὸν χαρακτῆρα, ἔλκουσα τὴν καταγωγὴν της ἐκ τοῦ μεγάλου ἱστο-

ρικού γεγονότος τὸ ὁποῖον ἐσημείωσε μίαν ἐξαιρετικὴν ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου, παρελκθηθεῖσα ὁμῶς καὶ οἰκαιοποιηθεῖσα ὑπὸ τῆς θρησκείας, ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἐξαιρετικῆς προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν μεγάλων τοῦ τόπου θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς διοικητῶν τῆς Αἰγύπτου.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κεδίβου Μεχάμετ—Ἄλη, ἡ ἐορτὴ αὕτη πρεσέλαθεν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Ἐπὶ Ἰσμαήλ ὁμῶς ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ καὶ ἤδη ἀπέχει παρασάγγας ὄλους τῆς πρώτης αὐτῆς ἐπισημότητος.

Εἶπον ἤδη ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη ἔχει ἱστορικὴν τὴν καταγωγὴν.

Τῶ ὄντι εἶναι γνωστὴ ἡ ἐνάτη μεγάλη σταυροφορία, τῆς ὁποίας ἠγήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ Εὐσεβής, καὶ εἶναι ἐπίσης γνωστὴ ἡ οἰκτρὰ τύχη τῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον κατελθόντων σταυροφόρων ὧν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Μανσοῦρα. Ἡ ἱστορία τῆς σταυροφορίας ταύτης παρουσιάζει βεβαίως ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, δὲν θὰ διατρίψω ὁμῶς εἰς τὴν ἐνταῦθα, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐορτὴν τὴν ὁποίαν περιγράφω, διότι φρονῶ ὅτι εἰς πᾶσαν ἱστορίαν τῶν σταυροφοριῶν, δύναται ὁ ἐπιθυμῶν νὰ εὕρῃ πληρεστάτας πληροφορίας.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεζήτησα, ὅταν εὐκαιρία μοι ἐδόθη πρὸς τοῦτο, ἦτο νὰ συναθροίσω τοὺς περὶ τὸ μέγα τοῦτο ἱστορικὸν γεγονός γεννηθέντας καὶ δημιουργηθέντας θρύλλους τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ποιήσεως, ἀληθῶς περιεργοτάτους.

Σεβαστὸς Αἰγύπτιος ἱερεὺς εὐηρεστήθη νὰ με βοηθήσῃ εἰς τὴν μελέτην ταύτην.

Κατὰ τὰς θρησκευτικὰς λοιπὸν παραδόσεις καὶ τοὺς λαϊκοὺς θρύλλους, οἱ Φράγχοι μυριάδων στρατὸν ἀποτελοῦντες κατῆλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον ὅχι ὅπως δι' αὐτῆς διερχόμενοι διευθυνθῶσιν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἀλλ' ἀπλούστατα ὅπως κατακτήσωσι τὴν Αἴγυπτον. Ὁ τότε Καλίφης τῆς Αἰγύπτου ἐξέπεμψε εἰς τὰ πέρατα τῆς χώρας τοὺς κήρυκας καλῶν πάντα πιστὸν εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐπιδρομέων, πραγματικῶς δὲ πολυάριθμος στρατὸς συνηθροίσθη καὶ περιέκλεισε τοὺς Φράγκους εἰς τὴν εὐρείαν πεδιάδα Τάντας καὶ Μανσοῦρας. Αἱ μάχαι ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν Αἰγυπτίων. Αὐτοὶ οἱ μεγάλοι θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ ἠγοῦντο τοῦ στρατοῦ, καὶ ὁ διάσημος Σαῖτ-Μπέντοβι ἀναφέρεται ὡς ὁ κυριώτερος ἦρως τῆς ἐνδόξου ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι μίαν νύκτα γυναῖκες τῆς Νουβίας εἰσεχώ-

ρησαν εἰς τὸ Φραγκικὸν στρατόπεδον ἐπὶ σκοπῷ διαρπαγῆς. Οἱ Σταυροφόροι ἐννοήσαντες τὰς γυναῖκας ἐπετίθησαν κατ' αὐτῶν, τὰς ἐκράτησαν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἀφοῦ ἐκόρεσαν τὰς ὀμμάς των τὰς κατέπεισαν νὰ καλέσωσι καὶ ἄλλας ἐκ τῆς Νουβίας ὅπερ καὶ ἐγένετο. Μετ' οὐ πολὺ τὴν ἦτο ἡ κραιπάλη καὶ τοιαῦτα τὰ ὄργια τὰ ὁποῖα ἐγένοντο εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σταυροφόρων, ὥστε ἀσθένειαι εἰσέλασαν ἀγρίως, οἱ στρατιῶται ἀπώλεσαν τὴν προτέραν των ῥώμην καὶ τὸ μένος καὶ ἡ ἦττα ἐπῆλθε καταστῆσασα αὐτοὺς τελείως ὑποχειρίους τῶν Ἀράβων, αἵτινες ἠχμαλώτησαν καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Λουδοβίκον τὸν Εὐσεβῆ.

Ὁ Λουδοβίκος μετεφέρθη μετὰ τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Μανσοῦραν, ὅπου διασώζεται εἰσέτι ἡ οἰκία ἣτις ἐχρησίμευσεν ὡς δεσμωτήριον.

Ἡ λαϊκὴ παράδοσις διασφῆζει τὴν μνήμην καὶ ἐνὸς τροβαδούρου, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον. Πιθανῶς οὗτος εἶναι ὁ περίφημος Μπερτράν ὁ διάσημος διὰ τοὺς ἔρωτάς του καὶ τὰ ὠραία του λυρικά ἄσματα.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἐνάτης σταυροφορίας ἡ ὁποία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θεσπισθῇ ἡ πανήγυρις τῆς Τάντας. Ἡ παράδοσις δὲν διασφῆζει οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ Καλίφου οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Βεδουίνων, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἦρως τοῦ πολέμου τούτου. Εἰς τὴν παράδοσιν τῶν χρόνων τὰ δύο ὀνόματα ἐξελείφθησαν ἀπὸ τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ. Καὶ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ Καλίφου διέσωσεν ἡ ἱστορία. Ἀπέμεινεν ὁμῶς καὶ ἀπομένει ἄγνωστος—τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω—ὁ Σαῖτ-Μπέντοβι, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἴσα δικαιώματα ἐν τῇ ὑστεροφημίᾳ.

Λαϊκὸν ἄσμα τοῦ ὁποίου ὀλίγιστοι στίχοι διασφῆζονται, διατηρούμενον ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην τῶν πρεσβυτέρων ἀναμειγμένον ὁμῶς μετὰ διαφόρων ἄλλων ἀποσπασμάτων ἠρωϊκῶν ἄσμάτων καὶ συγγεόμενον πρὸς τὸν ἀπόρητον κύκλον τῶν μύθων τοῦ Ἀμεωζίν, περιέχει σχεδὸν πάσας τὰς λεπτομερείας ταύτας τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἀνέφερον.

Ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἐγεννήθη ἡ περίφημος πανήγυρις, τὴν ὁποίαν παρέλαθε καὶ υἰοθέτησεν ὁ κληρὸς συνορτάζων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ καὶ τὴν μνήμην τοῦ ἀγίου Σαῖτ-Μπέντοβι, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἠρωϊκῆς του ἐκείνης νίκης κατέκτησε περιφανῆ θέσιν εἰς τὸν Μωαμεθανικὸν παράδεισον.

*

Καὶ ἤδη ἄς περιγραφῇ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἤγετο ἡ πανήγυρις αὕτη.

Λέγω ἤγετο διότι ὡς προέλαβον νὰ εἶπω ἤδη, ἡ πανήγυρις αὕτη ἀπώλεσε πολὺ ἐκ τῆς προτέρας τῆς λαμπρότητος.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς δευτέρας ἐβδομάδος τοῦ Αὐγούστου, ἡ εὐρεία πεδιάς τῆς Τάντας κατελαμβάνετο ὑπὸ πληθῆος προσκυνητῶν ἐκ πάσης γῆς Αἰγύπτου. Σκηναὶ μελαναὶ ἐκάλυπτον τὸ εὐρὺ πεδίον καὶ ὑπὸ τὰς σκηνάς συνωθεῖτο πλῆθος ἄπειρον καὶ πολυάριθμα ζῶα, τὰ ὅποια ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξεποιούντο εἰς τοὺς πανταχόθεν συρρέοντας ἐμπόρους. Ἡ φήμη τῆς πανηγύρεως ἐπεκταθεῖσα μέχρι τῆς Νουβίας καὶ σχεδὸν τῆς Ἀβυσσηνίας προεκάλει τὰ πλήθη τῶν φανατικῶν τὰ ὅποια ἔσπευδον ἐκεῖ, ἀψηφούντα τὸν καύσωνα καὶ τὴν ὑγρασίαν ἵνα τύχωσιν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ ἵνα ἐξασφαλίσωσι τ' ἀγαθὰ τοῦ Παραδείσου.

Εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς εὐρείας πεδιάδος διατηρεῖται ὁ τάφος τοῦ περιφήμου Σαῖτ-Μπέντοβι, ἐπὶ τῆς θέσεως ἐν ἣ κατὰ παράδοσιν σφαλερὰν εἶχε φονευθῆ, μεγαλοπρεπὲς δὲ τέμενος εἶχεν ἀνεγερθῆ πρὸς τιμὴν του.

Κυρίως αἱ ἑορταὶ διήρκουν τρεῖς ἡμέρας. Πολὺ πρὶν ὅμως ἀφ' ὅτου ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται τὰ πλήθη τῶν προσκυνητῶν, οἱ ἱερεῖς τοῦ τεμένους προέβαινον εἰς εὐχὰς καὶ εἰς ἱεροτελεστίας ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐχρηματίζοντο καὶ χάρις εἰς τὰς ὁποίας τὰ πλούτη τοῦ τεμένους ἠϋξάνον καταπληκτικῶς.

Μεταξὺ τῶν προσκυνητῶν ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσταὶ γυναῖκες ἦσαν γυναῖκες ἐλευθέρων ἠθῶν ὄλων τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπαρχιῶν. Αἱ γυναῖκες αὗται παρεδίδοντο ἀναφανδὸν εἰς τοὺς προσερχομένους καὶ ὁ εὐρὺς ἐκεῖνος χώρος ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ ἀχανέστερον πεδίον διαφθορᾶς τὸ ὅποιον ἐδημιούργησαν αἱ συνήθειαι. Καὶ εἶναι βεβαίως φυσικὸν καὶ δεδικαιολογημένον τοῦτο ὡς ἐκ τῆς συρροῆς καὶ πρὸ πάντων προσδοκίας μεγάλων κερδῶν ἐκ μέρους τῶν πάντοθεν προσερχομένων ἐμπόρων. Φαίνεται ὅμως μᾶλλον ὅτι τοιοιτοτρόπως διακινῶντο ἡ ἀνάμνησις τῆς ἐκδρομῆς τῶν γυναικῶν τῆς Νουβίας εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σταυροφόρων καὶ ἡ διὰ τῆς ἐκδρομῆς ταύτης ὑποβοηθηθεῖσα καταστροφὴ τῶν ἐπιδρομῶν Φράγκων. Οὕτω ἐξηγεῖ ἄλλως τε τὸ φαινόμενον καὶ ὁ Ἀβᾶς Γκριμῶ, ὁ ὅποιος λέγει ὅτι δὲν παρεδίδοντο εἰς τὸν τυχόντα μόνον αἱ κοιναὶ γυναῖκες ἀλλὰ καὶ αὗται αἱ ἔγγαμοι γυναῖκες τῶν προσκυνητῶν, προσέτι δὲ καὶ ὅτι οὐδὲ εἰς τὰς παρθένους κατελογίζετο ἀτιμία ἂν ἀπεδεικνύετο ὅτι κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς Τάντας ἐθυσίαζον τὴν παρθενίαν αὐτῶν.

Ἄλλὰ τὸ παραδοξώτερον ἔθιμον τῆς μεγάλης ταύτης πανηγύρεως εἶναι τὸ ἐξῆς:

Κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς ὁ ἀμέσως πρῶτος ἐπιζῶν ἀπόγονος τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ τῶν Βεδουίνων, ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἣτις κληρονομικῶ δικαίωματι κατεῖχε τὸ τέμενος, ἐξήρχετο τοῦ ναοῦ ἐπιβαίνων θυμοειδοῦς ἵππου καὶ ἀκολουθούμενος ἐπίσης ὑπὸ ἐφιππων τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Οἱ προσκυνηταὶ ἔπιπτον πρηνεῖς κατὰ γῆς καὶ τοιοιτοτρόπως ἡ πεδιάς ἐκαλύπτετο ὑπὸ σωμάτων. Ὁ ἔφιππος ἀπόγονος τοῦ Σαῖτ-Μπέντοβι ἐξώρμα καταπατῶν τοὺς οὕτω κατακεκλιμένους, οἱ ἀκόλουθοί του ἔπραττον τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ ταχείαν ἀλλ' ἀγριωτάτην περιπλάνησιν ἀνὰ τὴν πεδιάδα ἐπέστρεφον εἰς τὸ τέμενος. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ὄπλαϊ τῶν ἵππων κατεθρυμμάτιζον κεφαλὰς, διερχόμενοι κρανία, ἐξώρυττον ὀφθαλμούς, ἐστρέβλουν χεῖρας, κατέκοπτον πόδας! Κατὰ ἑκατοντάδας καὶ ἴσως κατὰ χιλιάδας ἠριθμοῦντο τὰ θύματα, ἐνθουσιῶντα ὅμως ἐκ τῶν κακώσεων τούτων αἰτινες τοῖς ἐξησφάλιζον τὸν Παράδεισον!

Ἡ ἐπιούσα ἀφιερῶτο εἰς τὴν περιφορὰν τῶν θυμάτων. Οἱ νεκροὶ ἐνεταφιάζοντο μετὰ μεγάλων τιμῶν, οἱ στρεβλωθέντες ἐξετίθεντο εἰς κοινὴν θέαν συναθροίζοντες μακαρισμοὺς καὶ χρήματα, οἱ μὴ εὐνοηθέντες ὑπὸ τῆς τύχης συνῆγον τὰς ἀποσκευὰς των, ἀναμένοντες τὸ ἐπόμενον ἔτος.

*

Τὸ βαρβαρώτατον τοῦτο ἔθιμον ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου κατηργήθη εὐτυχῶς ἐνωρίς. Ἡ ἀνάμνησις του μόλις σφίζεται εἰς τὴν μνήμην τῶν φανατικωτέρων πρεσβυτῶν οἱ ὅποιοι κλαίουσι διότι παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτὴ ἡ εὐδαίμων ἐκείνη ἐποχὴ καθ' ἣν τόσον εὐχερῶς ἐξηγοράζετο καὶ ὁ οὐράνιος Παράδεισος τοῦ Μωάμεθ ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπίγειος τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἐπαιτείας.

Ἦδη ὡς εἶπον τίποτε σχεδὸν ἐξ ὄλων τούτων δὲν σώζεται. Συρρέει πάντοτε εἰς τὴν εὐρείαν πεδιάδα τῆς Τάντας ποικίλον πλῆθος καὶ παρέχεται εὐρυτάτη ἀφορμὴ πρὸς ἐσχάτην καὶ ἀνεπιφύλακτον διαφθορὰν, εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἐξέρχεται πλέον ὁ ἀπόγονος τοῦ Σαῖτ-Μπέντοβι διὰ νὰ πατήσῃ ἄγριος ἐπὶ ἀνθρωπίνων σωμάτων.

Τὸ μόνον παράδοξον ἔθιμον τὸ ὅποιον διασώζεται εἰσέτι εἶναι μία περίεργος μετάθεσις τῶν Ἀπόκρεω ἐν πλήρει θρησκευτικῇ ἑορτῇ. Εἰς τὸ τέμενος διεσώζετο ὡς περιουσία αὐτοῦ μία θυμασία συλλογὴ πανοπλιῶν

τῶν σταυροφόρων τῆς ἐνάτης σταυροφορίας. Ὁ Ἀββᾶς Γκριμὸς ὑπελόγι-
ζεν ὅτι θὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖ ὁ τέλειος ἐξοπλισμὸς πεντακοσίων τοῦλάχιστον
ἀνδρῶν. Τὰς πανοπλίας ταύτας ἐφόρουν οἱ ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐξήρχοντο εἰς
ἐπίσημον παρέλασιν διὰ μέσου τοῦ πλήθους τῶν προσκυνητῶν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος αἱ πανοπλῖαι περιωρίσθησαν
εἰς ἑκατὸν μόνον. Φαίνεται ὅτι οἱ περιβαλλόμενοι ταύτας ἐφρόντιζον
μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐορτῆς νὰ τὰς ἐκποιῶσιν εἴτε ἐν συνόλῳ εἴτε κατὰ
τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐπαισθητῆ ἐλάττωσιν ἐπῆλθεν εἰς τὸν θαυ-
μάσιον ἐκείνον πλοῦτον.

Ἦδη αἱ πανοπλῖαι μὲν εἶναι δώδεκα ἢ καὶ ἕνδεκα. Ταύτας φέρου-
σιν ἀκόμη κατὰ τρόπον κωμικώτατον οἱ φανατικοὶ συντηρηταὶ τοῦ
τεμένους. Οὕτω ὁ θώραξ ὁ φοιδωτὸς ἐνὸς σταυροφόρου τοποθετεῖται
εἰς τὴν ράχην τοῦ Αἰγυπτίου προσκυνητοῦ, ἡ περικεφαλαία καλύπτει
τὴν κεφαλὴν ἐνὸς ἵππου, αἱ φοιδωταὶ περικνημίδες χρησιμεύουσι διὰ
τοὺς μελαψοὺς βραχίονας ἄλλου. Τὰ ἀκόντια καὶ τὰ δόρατα καὶ τὰ
ξίφη μὲν εἶναι εἰς τὴν θέσιν των καὶ θαυμάσιος πτεροθύσανος περικε-
φαλαίας ἐνίοτε προδένεται εἰς τὴν οὐρὰν καμῆλου.

Ἐκ τῶν πωληθεισῶν πανοπλιῶν πλείστας ἐπρομηθεύθησαν κατὰ και-
ροὺς διάφοροι φιλόστορες καὶ φιλότεχνοι κάτοικοι τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ
τοῦ Καίρου, καὶ διατηροῦσιν αὐτὰς εὐλαβῶς εἰς τὰς οἰκίας των. Ἦδη
εὐτυχῶς ἀπηγορεύθη ἡ περιφορά τῶν ἀπομεινάντων μαρτυριῶν τῆς ἐπο-
χῆς καὶ οὕτω ἐὰν ἔχασεν ὀλίγον ἐκ τῆς γραφικότητός της ἡ ἐορτὴ κερ-
δίζει ὁμως ἡ ἱστορία, πολῦτιμα καὶ δυσεύρετα λείψανα.

Λέγεται — ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδεμία ἀξιόπιστος μαρτυρία ὑπάρχει
καὶ μόνον ἡ παράδοσις φέρεται ὑπεύθυνος — ὅτι καὶ ὁμοίωμα τοῦ βασι-
λέως Λουδοβίκου περιεφέρετο εἰς παλαιοτάτους χρόνους ἐν τῇ πανηγύρει
κινοῦν τὰ σκώματα καὶ τοὺς χλευασμοὺς τῶν προσκυνητῶν. Δυσκολεύο-
μαι ὁμως νὰ πιστεύσω τὴν παράδοσιν ταύτην, διότι ἤξεύρω ὅτι οἱ προ-
σκυνηταὶ οὐδεμίαν ἱστορικὴν γνῶσιν τῆς καταγωγῆς αὐτῆς εἶχον καὶ
ἐπομένως ἀδύνατον ἦτο νὰ κινήσῃ τὸν χλευασμὸν ἢ οἰονδήποτε ἄλλο
αἰσθημα αὐτῶν ἄγνωστον ὁμοίωμα.

✱

Εὐτυχῶς οἱ φιλόστορες καὶ φιλεπιτήμονες τοῦ κόσμου ἤρχισαν ἐπὶ
τέλους νὰ ἐννοῶσιν ὅτι καὶ ἡ νεωτέρα Αἴγυπτος εἶναι ἀξία μεγίστης
προσοχῆς καὶ δύναται νὰ παράσχη πολυτιμοτάτην καὶ οὐσιαστικωτάτην

τροφήν εἰς ἐνδιαφερούσας μελέτας. Εὐτυχῶς κατενόηθη ὅτι διὰ τὴν
ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐγένοντο ἤδη ὑπεραρκούσαι ἐργασίαι καὶ ὅτι ἔχομεν
σχεδὸν κατὰ βάθος καὶ κατὰ πλάτος πρὸ ἡμῶν ὀλόκληρον τὸν Αἰγυ-
πτικὸν πολιτισμὸν τῆς ἀρχαιότητος, ἐνῶ ἐν τῷ μεταξύ ἀπόλλυνται
καθ' ἐκάστην ἀνεπιστρεπτὴ πᾶσαι αἱ πληροφορίαι αἱ ἀφορῶσαι τὴν
σύγχρονον Αἴγυπτον, τόπον πραγματικῶς πλούσιον εἰς παράδοξα.

Ἀργὰ ἐπομένως ἀλλὰ πάντοτε ἐγκαίρως ἤρχισε νὰ λαμβάνεται πρό-
νοια περὶ τῶν λειψάνων αὐτῶν τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Αἴγυπτου.

Ἦδη ἐταιρεία διεθνῆς ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τῆς συντηρήσεως καὶ
περισώσεως τῶν λειψάνων τῆς Μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Αἴγυπτου.
Οὕτω ἰδρύεται ἐν Μανσούρα μουσεῖον τὸ ὅποιον θὰ περιλάβῃ τὰ ἐκ τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης σφζόμενα. Ἡ οἰκία εἰς τὴν ὁποίαν ἐφυλακίσθη ὁ Λουδο-
βίκος θὰ προφυλαχθῇ, αἱ πανοπλῖαι θὰ περισυλλεγῶσι, τὰ διεσπαρμένα
ἱστορικὰ κειμήλια θὰ κατατεθῶσιν εἰς τόπον ἀσφαλῆ καὶ ἀντάξιον αὐτῶν.

Καὶ τότε βεβαίως θὰ μελετηθῇ πληρέστερον καὶ ἐν ὄλαις αὐτῆς ταῖς
λεπτομερείαις ἡ περίφημος πανήγυρις τῆς Τάντας.

Γ. Β. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

Τὸ δεύτερον βιβλίον τῆς περὶ Δαφνίου μονογραφίας τοῦ κ. Millet ἀφορᾷ, ὡς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ εἶπομεν, εἰς τὸν ναὸν τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει αὐτοῦ ἐρευνᾶται μεθοδικῶς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ διὰ μακρῶν καὶ μετ' ἀπαραμίλλου ἀκρίβειας ἐκτίθενται τ' ἀφορῶντα εἰς τὰ ψηφιδωτά.

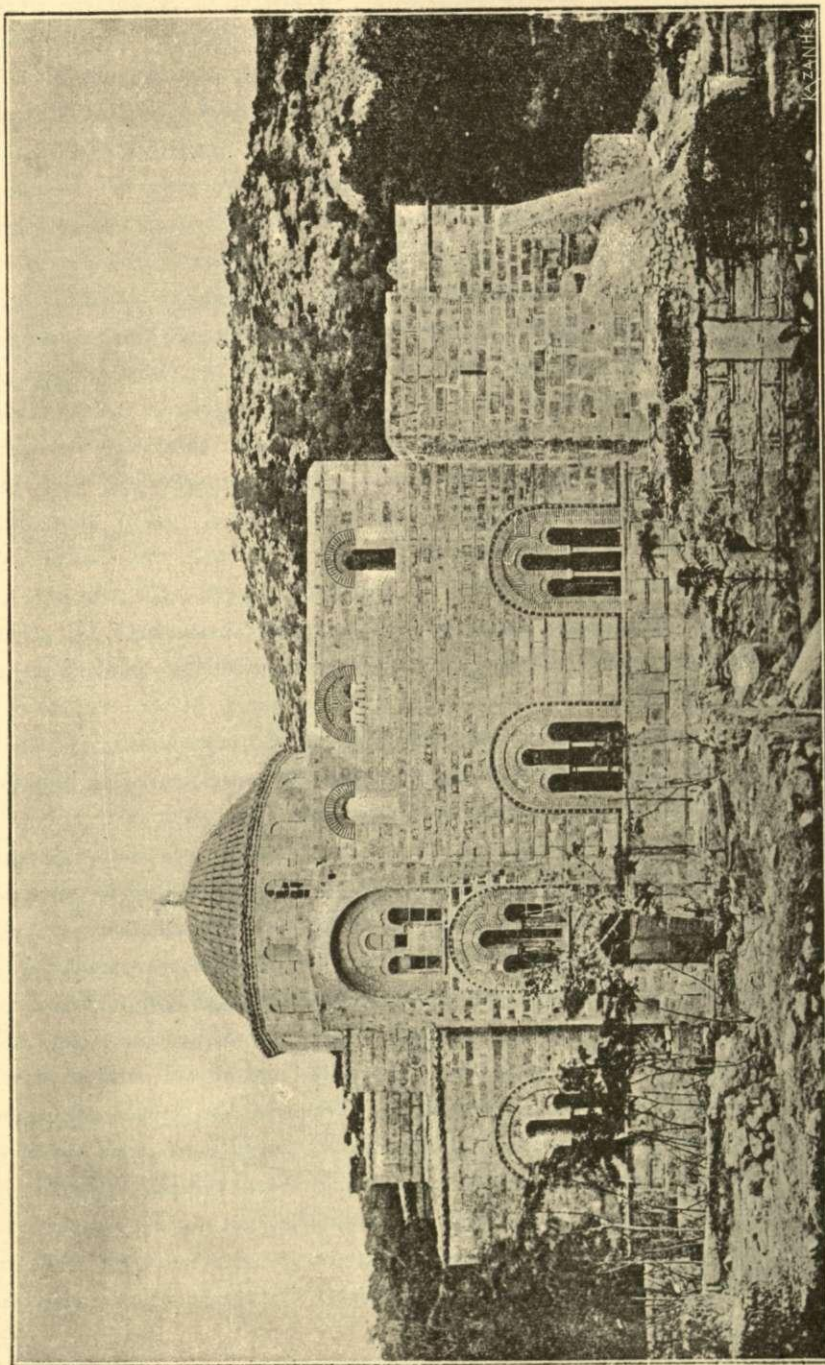
Τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ναοῦ μέρους ἐμπεριέχει τὸ διάγραμμα καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ. Ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου ἀνήκει εἰς τύπον ἀρκούντως ἰδιάζοντα, οὕτινος ἐν Ἑλλάδι διετηρήθησαν ἕτερα τινὰ ὑποδείγματα. Ταῦτα εἶναι ὁ ναὸς τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ ἐν Φωκίδι, ὁ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου ἐν Ἀθήναις, ὁ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ ὁ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἐν Μυστρᾷ. Τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶναι χρόνων διαφόρων. Ἡ ἰδρυσις τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ ἀνέρχεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, ἡ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου εἶναι προγενεστέρα τοῦ ἔτους 1044¹ ἢ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Μυστρᾷ μικρὸν πρὸ τοῦ 1296. Τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Μονεμβασίᾳ ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως δὲν εἶναι ἀσφαλῶς γνωστός.

Τὸ διάγραμμα τοῦ ναοῦ ἐν Δαφνίῳ ἔχει ὡς ἐξῆς ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτοῦ γραμμαῖς. Ὁ τροῦλλος καλύπτει ὀλόκληρον τὸ τετράγωνον ἐν ᾧ ἀνοίγονται οἱ τρεῖς μύακες, ἐρείδεται δ' ἐπὶ τεσσάρων ἀψίδων καὶ τεσσάρων κωνοειδῶν θολωτῶν (trompes) ἐν ταῖς γωνίαις. Οὕτω δ' ὁ τροῦλλος εὐρηται διαγεγραμμένος ἐπὶ ὀκτογώνου, ἢ δ' εἰς τὸν κύκλον

¹ Ὁ Νεροῦτσος (Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, Δελτ. ἱστ. ἐτ. τόμος Γ' σελ. 89) παρατήρησεν ὅτι ὁ ἐν τινι χαράγματι τοῦ ναοῦ μνημονεύμενος πρωτοκίτωρ θανὼν τῷ 1044 δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ εἰς τῶν ἀπογόνων τοῦ ἀληθοῦς ἱδρυτοῦ τοῦ ναοῦ. Ἰσχυρίζεται δ' ὅτι τὰ χαράγματα τοῦ ναοῦ τὰ μνημονεύοντα τὸν χρόνον τοῦ θανάτου διαφόρων προσώπων ἀνέρχονται μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς Ι' ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τούτοις παρατηρεῖ ὁ κ. Millet ὅτι πρὸ τοῦ ἔτους 1044 μίᾳ μόνῃ χρονολογίᾳ ὑπάρχει, τοῦ ἔτους 1016. Ἐν αὐτῇ ὅμως, ὡς ἐδημοσιεύθη πανομοιότυπος ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίνου, ὁ ἀριθμὸς τῶν δεκάδων δὲν ἀνεγνώσθη ἀσφαλῶς. Πιθανώτατα ἡ χρονολογία εἶναι 1046.

ΠΙΝΑΞ ΙΖ'

ΑΡΜΟΝΙΑ

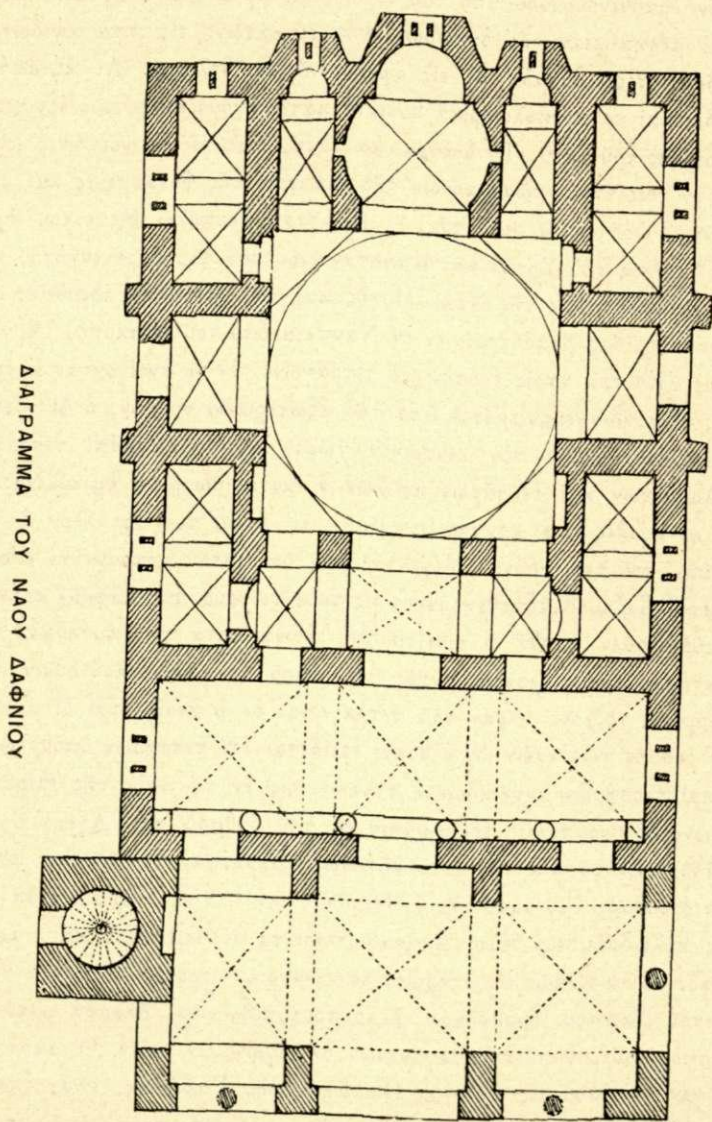

μετάβασις γίνεται δι' ὀκτώ μικρῶν ὑποθολωμάτων. Αἱ ἀψίδες καὶ τὰ κωνοειδῆ θολωτὰ μεταβιβάζουσιν τὴν ὄθησιν καὶ τὸ βάρος τοῦ τρούλλου, ἤδη ἐξασθενουμένου ὑπὸ τοῦ τυμπάνου, πρὸς ἀνατολὰς μὲν, βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν, δι' ὀγκωδῶν ἀντερείσμάτων, εἰς ὀκτώ ἀψιδωτὰς ἀντηρίδας, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς ἡμικυλινδρικά θολωτὰ. Αἱ ἀψιδωταὶ ἀντηρίδες καὶ τὰ ἡμικυλινδρικά θολωτὰ καταλήγουσιν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ. Τὸ διάγραμμα τοῦτο διαφέρει ἐκείνου ὅπερ εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ναοῖς τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν Κομνηνῶν, ὡς ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Θεοτόκου συγχρόνῳ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἐν τοῖς ὠραίοις ναοῖς τῆς Νέας Μονῆς καὶ τοῦ Μέρβακα ἰδρυθεῖσι δύο ἑκατονταετηρίδας βραδύτερον ἐν τῇ Ναυπλίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἄργουσι Λέοντος. Ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις τὸ τετραγώνον ἐν ᾧ ἀνοίγονται οἱ τρεῖς μύακες εἶναι διαγεγραμμένον ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων, ὁ δὲ τρούλλος καλύπτει μόνον τὸν κεντρικὸν χώρον, ἐρειδόμενος ἐπὶ τεσσάρων ὑποθολωμάτων καὶ τεσσάρων στύλων ἢ ἀντηρίδων. Οἱ ἡμικυλινδρικοὶ θόλοι, αἱ ἀψίδες ἢ αἱ κόγχαι (niches) αἱ περὶ τοῦ τρούλλου ἐν τῷ ὑπολοίπῳ τοῦ τετραγώνου, δέχονται τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀσκουμένην ὄθησιν καὶ μεταβιβάζουσιν ἐξησθενημένην εἰς τοὺς τοίχους. Ἐν Δαφνίῳ τούναντίον εὐρίσκομεν ἀληθῆ ἀντερείσματα, ἅτινα κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Βυζαντινῶν ἐμπεριέχονται ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἀπομακρύνουσιν τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους πέραν τοῦ τετραγώνου ἐν ᾧ ἀνοίγονται οἱ μύακες.

Ὁ ρυθμὸς τῶν ναῶν ὧν ὁ θόλος ἐρείδεται ἐπὶ τεσσάρων ὑποθολωμάτων καὶ τεσσάρων ἀντηρίδων ἢ στύλων, ὡς ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξεπήγασεν ἐκ τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἐτέρας παραλλαγῆς, οἷαν παρουσιάζει ὁ ρυθμὸς τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἁγίας Σοφίας, ἐνθα τέσσαρες κυλινδροειδεῖς θόλοι ἀντικαθιστῶσι τὰ δύο ἡμιθόλια καὶ τὰς δύο ἀψίδας, ἅτινα κακῶς ὑπεστήριζον τὸν κεντρικὸν τρούλλον. Τούναντίον ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου ἰδρῦθη κατ' ἄλλο πρότυπον, εἶναι δηλαδὴ μετασχηματισμὸς τοῦ ρυθμοῦ τῶν λεγομένων ὀκτωγωνικῶν ναῶν. Οἱ ἀκραίφινῶς ὀκτωγωνικοὶ ναοί, ὡς ὁ Ἅγιος Οὐιτάλιος τῆς Ραβέννης, εἶναι σπανιώτατοι. Εὐτυχῶς λαμβάνομεν πέραν τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ὀκτωγώνου, ἐν τοῖς τρούλλοις τοῖς ἐρειδομένοις ἐπὶ τετραγώνου ὑποστηρίγματος. Οἱ τοιοῦτοι τρούλλοι φέρουσι τέσσαρας κόγχας ἐν ταῖς γωνίαις τοῦ τετραγώνου ὑποστηρίγματος. Ὑποδείγματα παλαιότατα τοῦ ρυθμοῦ

τούτου είναι δύο ἐν Συρίᾳ ναοί, ὁ μὲν τοῦ 510, ὁ δὲ τοῦ 512. Βραδύτερον αἱ κόγχαι αὐταὶ ἐφηρμόσθησαν εἰς τὰς τέσσαρας διαγωνίους πλευ-

ράς τοῦ ὀκτωγώνου, ὡς ἐν τῷ ναῷ Σεργίου καὶ Βάκχου τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οὕτως ἐμεγεθύνθη ὁ χώρος τοῦ κέντρου ὅπερ ἤρξατο προσεγγίζον εἰς τὸ τετράγωνον. Μετὰ ταῦτα ἠθέλησαν νὰ φθάσωσιν εἰς

τὸ τέλειον τετράγωνον ὅπως ἀπομιμηθῶσι τοὺς μετὰ ὑποβολωμάτων ναοὺς καὶ ὅπως καταστῆ δυνατόν ν' ἀνοιγῶσιν εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ μεγάλου μύακος οἱ δύο μικρότεροι οἴτινες ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῇ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἐποχῇ. Τὸ πρόβλημα ἐπεδέχτο διαφόρους λύσεις. Ὁ ἐν Δαφνίῳ ἐφαρμοσθεὶς τύπος εἶναι ἐκ τῶν κομψοτέρων καὶ σπουδαιοτέρων. Ὡς ἐν τῷ ναῷ τῶν Σεργίου καὶ Βάκχου οὕτω καὶ ἐν Δαφνίῳ ἐξοικονομεῖται μεταξύ τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου καὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων, τὸ ἀναγκαῖον διάστημα διὰ τὴν ὄθησιν τῶν ἀντρεσιμάτων.

Τὸ τύμπανον, μετρίου ὕψους (1 μ. 42), καλύπτει τὸ τρίτον τῆς ἀκτίνος τοῦ τρούλλου καὶ εἶναι προωρισμένον μόνον ὅπως μετριάξει τὴν ἀπάτην τοῦ θεατοῦ, διότι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὁ τρούλλος κάτωθεν ὀρώμενος θὰ ἐφαίνετο χαμηλωμένος, ἐνῶ τὸ τύμπανον δίδει αὐτῷ ὄψιν ἡμισφαιρίου. Τὸ τύμπανον τοῦτο ἐρειδόμενον ἐπὶ εὐρέως κυβικοῦ πλαισίου, μεγεθύνεται εἰς ἀναλογίας εὐστοχωτάτας. Προσδίδει εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἄποψιν εὐρύτητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐν τοῖς ἄλλοις ναοῖς τοῦ αὐτοῦ τύπου, τὸ τύμπανον ἔχει τὰς αὐτὰς ἀναλογίας καὶ ὁ τρούλλος ἐξυπηρετεῖ τὰς αὐτὰς ἀνάγκας.

Τοῦναντίον ἀπὸ τῆς I' ἑκατονταετηρίδος ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης οἱ ἀρχιτέκτονες ἴδρουν ὑψηλὰ τύμπανα ὅπως δώσωσιν εἰς τοὺς τρούλλους πλείονα ἐλαφρότητα. Ἐκεῖ πράγματι κάτωθεν τοῦ τετραγώνου, ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων μέχρι τῆς στενῆς βάσεως τοῦ τρούλλου τάσσονται κλιμακῆδὸν καμάραι αἰτίνες κοιλαίνουσι τὸν κύβον τοῦ ναοῦ καὶ ἀντικαθιστῶσι τὴν μονοτονίαν εὐρέως θολώματος διὰ τῆς ἰδίας εὐστρόφου κατατομῆς, ἐν ἣ τὸ ὑψηλὸν τύμπανον ἐπαυξάνει τὴν κομψότητα τοῦ συνόλου. Ἐν τῷ διαγράμματι τοῦ Δαφνίου τὸ ὑψηλὸν τύμπανον θὰ ἦτο ὅλως παράλογον.

Οἱ ναοὶ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἄλλων ναῶν τοῦ αὐτοῦ τύπου δι' ἀξιοσημειώτου διαφορᾶς τῆς οἰκοδομῆς. Ἐχουσι δηλαδὴ γυναικωνίτιδα ἄνωθεν τοῦ νάρθηκος καὶ κατὰ μῆκος τῶν κάτω πλευρῶν.

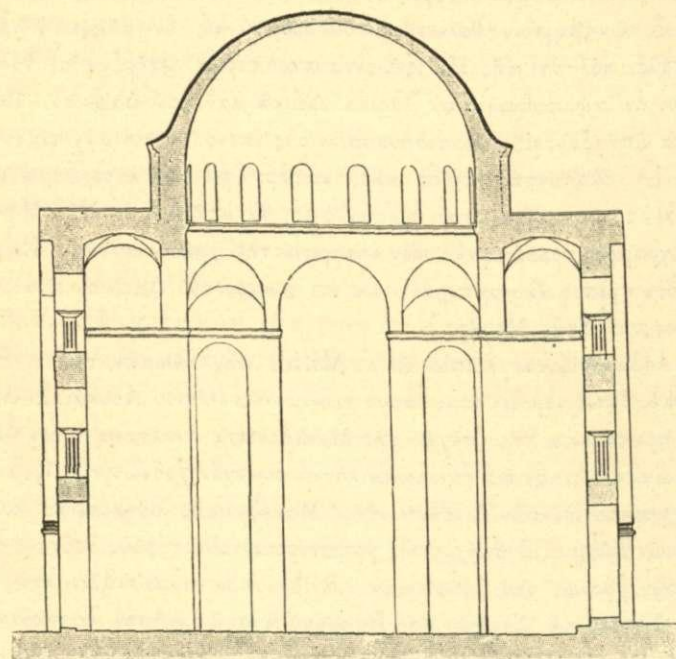
Ἐκ τῶν ἄλλων ναῶν ἔχουσιν τὸν ρυθμὸν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ Δαφνίου μετὰ τινων τροποποιήσεων, ὅχι οἱ ἐν Σικελίᾳ ναοὶ τῆς Capella Palatina, Martorana καὶ Monreale, οἱ ἔχοντες τέσσαρα ὑποστηρίγματα καὶ ὧν οἱ κωνοειδεῖς θόλοι (trompes) εὕρηνται ἐν ταῖς γωνίαις τετραγωνικοῦ τυμπάνου, ἀλλ' οἱ ναοὶ οἱ ἔχοντες ὀκτὼ ὑποστηρίγματα. Τοιοῦτοι εἶναι, ὁ ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Νικαίᾳ, ὁ

τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Χριστιανῷ (ἐν Πελοποννήσῳ, ἰδρυθεῖς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος), ἐν οἷς οἱ μικροὶ μῦακες ἀνοίγονται ἐν τοῖς παρεκκλησίαις τῶν γωνιῶν ἢ Santa-Fosca ἐν Torcello, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὴν ΙΓ' ἑκατονταετηρίδα, ἔχουσα κίονας ἐν μέσῳ τῶν ἀντηρίδων καὶ δύο ὀρόφους κωνοειδῶν θόλων· ὁ ναὸς τῆς Παρηγορητρίας ἐν Ἄρτῃ, σύγχρονος περίπου τῷ προηγουμένῳ, ἔχων ὀκτὼ ζεύγη κίωνων προβαλόντων ἐν τῷ τετραγώνῳ καὶ τέσσαρα ὑποθολώματα, ὡς ἐν τοῖς συγχρόνοις ναοῖς τῆς Τραπεζοῦντος, σκοπὸν ἔχοντα νὰ περιορίζωσι τὴν διάμετρον τοῦ τροῦλλου. Αἱ λεπτομέρειαι ὁμῶς αὐταὶ ἐλάχιστον εἶναι ἐνδιαφέρουσαι εἰς τὴν μελέτην τοῦ τύπου τῆς οἰκοδομίας. Ἐτερος ναὸς εἶναι ἄξιος μείζονος προσοχῆς· οὗτος εἶναι ὁ τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς.

Ὁ κ. Strzygowski ὅστις ἐμελέτησε λεπτομερῶς τὸν ναὸν τῆς Νέας Μονῆς¹ παρατήρησεν ὅτι οὗτος εἶναι ἀπλοποίησις τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Δαφνίου. Ἐν αὐτῷ ὁ τροῦλλος ἐρεῖδεται ἀπλῶς ἐπὶ τεσσάρων τοίχων. Ὁ ἀρχιτέκτων τῆς Νέας Μονῆς ἠθέλησε ν' ἀπαλάξῃ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ τῶν βαρέων ἀντερεισμάτων ἵτινα εὔρηνται ἐν Ὁσίῳ Λουκᾶ καὶ ἐν Δαφνίῳ μεταξύ τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου καὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων, ἀντικαταστήσας αὐτὰ διὰ διδύμων κίωνων προβαλόντων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ τετραγώνου. Ἡ τοιαύτη οἰκοδομία ἐπέτρεψεν αὐτῷ ὅπως ἀνοίξῃ ἐν τῷ πάχει τῶν τοίχων, ἐν τῷ πρώτῳ ὀρόφῳ, τρεῖς κόγχας (niches), πρὸς βορρᾶν, δυσμὰς καὶ μεσημβρίαν, αἵτινες καθίσταντο ἀναγκαῖαι διὰ τὴν διακόσμησιν καὶ τὴν συμμετρίαν ὡς ἐκ τῆς ἑλλείψεως τῶν βραχιόνων τοῦ σταυροῦ. Ὁ ἀρχιτέκτων προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς εὐφυεῖς συνδυασμοὺς τῆς ἰσορροπίας οἵτινες διακρίνουσι τοὺς μετὰ ὑποθολωμάτων ναοὺς. Ἐτελειοποίησε κατὰ τὴν καλαισθησίαν τῶν χρόνων αὐτοῦ τὸν τύπον τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Δαφνίου. Τὰ ἐδώλια (στασίδια) ἅτινα διετηρήθησαν ἐν τοῖς πλαγίαις τοῦ ναοῦ μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων εἶχεν ὡς ὑπόδειγμα ναὸν μετὰ γυναικωνίτιδος, ὡς ὁ Ὁσίος Λουκᾶς καὶ ὁ Ἅγιος Νικόδημος. Ἐντεῦθεν συμπεραίνει ὁ κ. Millet ὅτι ἐκ τῶν πέντε ναῶν τοῦ τύπου τοῦ Δαφνίου μόνοι οἱ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου εἶναι ἀσφαλῶς προγενέστεροι τοῦ ναοῦ τῆς Νέας Μονῆς. Ὁ κτήτωρ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου ἦτο πιθα-

¹ Strzygowski, *Nea Moni auf Chios Byz. Zeits.*, V (1896) σ. 142. Πίνακες I καὶ II.

νώτατα ἐκ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου, ἥτις ἐδείκνυε τότε ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπέστειλε ἀρχιτέκτονας καὶ τεχνίτας εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐκείνας ἐπαρχίας ἐν αἷς ἢ εἰσβολῇ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἑκατονταετηρίδα εἶχεν ἀπονεκρώσει τὰς τέχνας. Ὁ τύπος λοιπὸν τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἁγ. Νικοδήμου, εἰσῆχθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, μὴ τροποποιηθεῖς πρότερον ὡς συνέβη ἐν τῇ Νέᾳ Μονῇ τῆς Χίου.

ΚΑΘΕΤΟΣ ΕΝΤΟΜΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

Δὲν δυνάμεθα ὁμῶς κατ' ἀκολουθίαν ν' ἀποδώσωμεν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοὺς ἄλλους ναοὺς τοῦ τόπου τούτου, ἀφ' οὗ ὁ χρόνος τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν δὲν εἶναι ὠρισμένως γνωστός, ἐνῶ μάλιστα εἰς τῶν ναῶν τούτων, ὁ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων τοῦ Μυστρᾶ ἰδρυθεῖς ἀναμφισβητήτως περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος. Τέλος δ' ἡ ἑλλείψις τῆς γυναικωνίτιδος ἥτις χαρακτηρίζει τοὺς ναοὺς τούτους, εἶναι ἀπλοποίησις δικαιολογημένη, διότι ἡ γυναικωνίτις δὲν ἤρμοζεν εἰς ναοὺς ὧν αἱ ἀνάγκαι ἦσαν περιορισμέναι. Ἡ κατάργησις ὁμῶς αὐτῆς ὑπῆρξε και-

νοτομία ἀξία λόγου. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἡ καινοτομία αὕτη ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶναι ὅμως πιθανώτατον ὅτι περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἑλλάδι ἐγγώριος σχολὴ ἐτροποποίησε τὸ διάγραμμα τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ ἀγίου Νικοδήμου κατὰ σχέδιον πρωτότυπον διατηρηθὲν ἐπὶ μακρόν, ἀφ' οὗ εὐρίσκομεν αὐτὸ ἐφαρμοζόμενον περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος.

Ὁ κ. Strzygowski ἐν τῇ περὶ τῆς Νέας Μονῆς διατριβῇ αὐτοῦ¹ σημειοῖ ὅτι τὰ μικρὰ ἐλαφρὰ θολωτὰ τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς ταύτης εἶναι ἐξελίξεις τῶν βαρέων θολωτῶν τοῦ ρυθμοῦ εἰς ὃν ἀνήκει ὁ ναὸς τῆς Σκριποῦς, καὶ ὅτι τῆς ἐξελίξεως ταύτης τέρμα ὑπῆρξαν οἱ θόλοι τῶν γωνιῶν ἐν τῷ ρυθμῷ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Δαφνίου. Τὰ μικρὰ θολωτὰ ὑπῆρξαν εἰς τῶν συνδυασμῶν οὓς ἐπενόησαν οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Γ' καὶ ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος πρὸς κατάργησιν τῶν ἀντερεισμάτων. Τὰ θολωτὰ λοιπὸν ταῦτα εἶναι προφανές ὅτι θὰ ὑπῆρχον ἐν Νέᾳ Μονῇ ἐν ᾧ τὸ διάγραμμα τοῦ Δαφνίου δὲν ἐπέτρεπε τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν πρέπει νὰ συμπεράνη τις ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου εἶναι προγενέστερος τοῦ Νέας Μονῆς.

Δὲν συμμερίζεται λοιπὸν ὁ κ. Millet τὴν γνώμην τοῦ κ. Strzygowski, ὅπως νομίζει τοὺς ναοὺς τῶν μονῶν Ὁσίου Λουκᾶ καὶ Δαφνίου ὡς τὰ πρωτότυπα τῆς ἐποχῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, τὸν δὲ μετὰ ὑποθολωμάτων ναὸν ὡς τὸν κανονικὸν τύπον τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν. Οἱ ἀρχιτέκτονες τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν Κομνηνῶν ἐφήρμοζον συγχρόνως ἀμφοτέρους τοὺς τύπους τούτους ὁμοίως ὡς οἱ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνίδρου ἐκ παραλλήλου τοὺς ναοὺς Ἁγίας Σοφίας καὶ Σεργίου καὶ Βάκχου. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ παρακολουθῆσθαι τις τὴν ἐφαρμογὴν ἑκατέρου τῶν τύπων τούτων καὶ νὰ ἔχη πρὸς τούτοις ὑπ' ὄψιν, ὅπως σχηματίσθαι ἀσφαλῆ γνώμην, τὰς περιστάσεις ὑφ' ἃς ἐδημιουργήθησαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἣν ἐξήσκησεν ἐν αὐτοῖς ἡ καλαισθησία τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ κριτικὴ αὕτη, ἐπιλέγει ὁ κ. Millet, ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου παρουσιάζει περὶ τὰ μέσα ἢ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος νέαν ἐφαρμογὴν τοῦ ὀκτωγωνικοῦ διαγράμματος ἐν τῷ κεντρικῷ τετραγώνῳ τοῦ ναοῦ.

Ἐν Δαφνίῳ εὐρηναὶ ἄνωθεν τοῦ νάρθηκος λείψανα ἄνω ὀρόφου. Ἄλλ' ὁ ὄροφος οὗτος εἶναι ἐξωτερικὸς, ἀλλότριος τοῦ κυρίως κτιρίου τοῦ

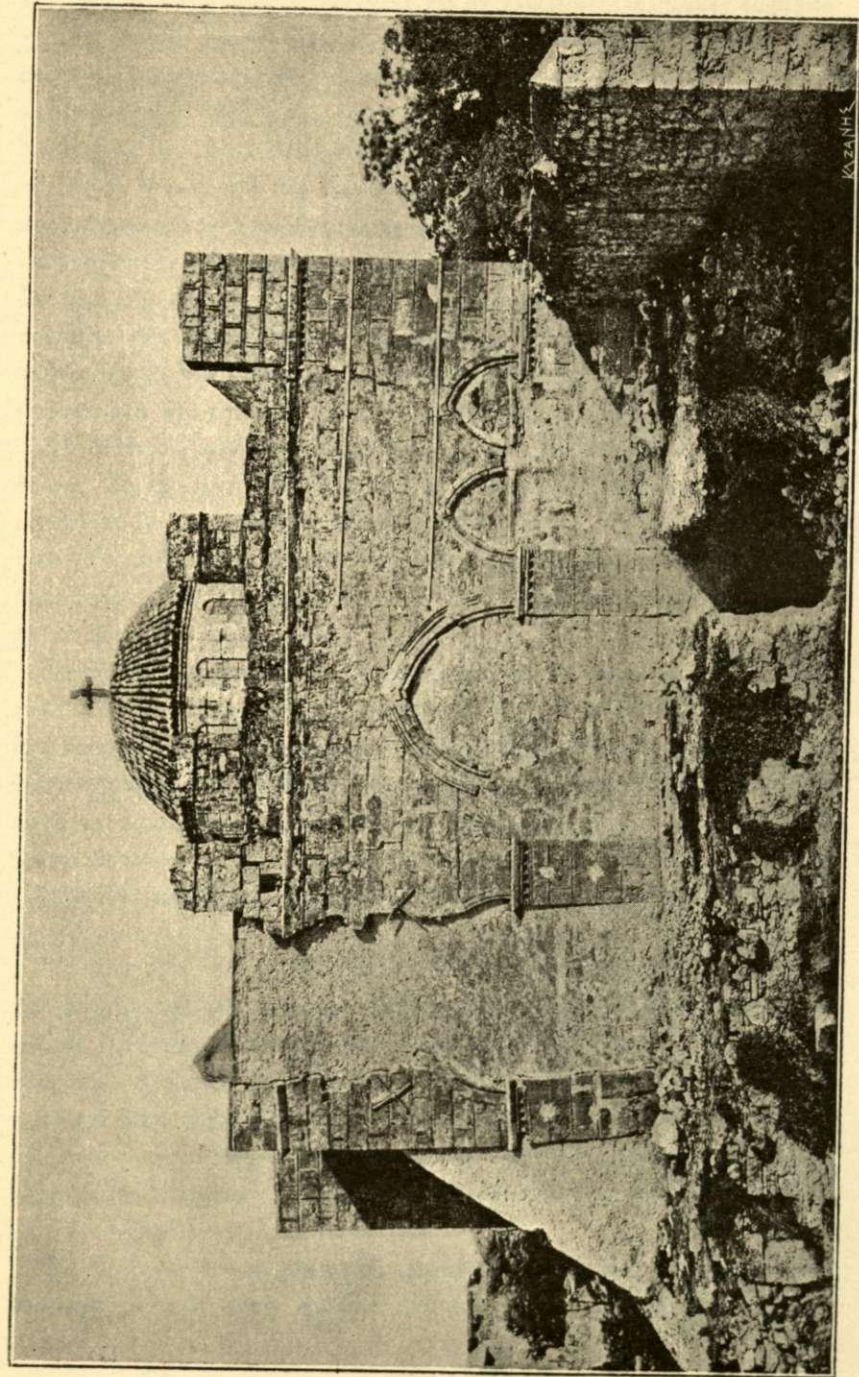
¹ Ἐν ἄν. σελ. 153.

ναοῦ, προστεθεὶς προφανῶς βραδύτερον. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ καίτοι ἀποτελοῦσι συνέχειαν ἄνευ ὀρατῆς διακοπῆς τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, ἔχουσιν ἐν τούτοις διακόσμησιν ἐξ ὀπτῶν πλίνθων λεπτοτέρων καὶ δὲν συνδέονται, ὡς οἱ τοῖχοι τῶν παρεκκλησιῶν καὶ τοῦ νάρθηκος, μετὰ τῶν τοίχων τῶν χορῶν. Πλὴν τούτου ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ νάρθηκος παρουσιάζει πρὸς τὸ μέρος τοῦ προνάου τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα καὶ τὴν αὐτὴν διακόσμησιν ὡς καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ ναοῦ, τὰ δὲ παράθυρα τοῦ τοῖχου τούτου μετὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀψίδα τὴν προέχουσαν ἐπὶ μικρῶν θυρίδων διακεκοσμημένων διὰ κεράμων ἄνωθεν, εἶναι παράθυρα ἐξωτερικά. Τέλος ὁ ἄνω ὄροφος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἄλλοθεν εἴσοδον εἰμὴ διὰ τοῦ προνάου ἐν ᾧ ὑπάρχει ἐλικοειδῆς κλίμαξ, ὁ δὲ πρόναος οὗτος εἶναι βεβαιώτατα μεταγενέστερος τοῦ ναοῦ. Εἶναι δὲ καὶ ὁ πρόναος νῦν ἡρειπιωμένος ὡς ὁ ἄνω ὄροφος, μὴ διατηρῶν πλέον τὰς ἀψίδας αὐτοῦ, ἔχων δὲ τὴν δυτικὴν πρόσοψιν ἐσχιτισμένην δι' εὐρέως ῥήγματος. Πάντα τὰ ἀνοίγματα αὐτοῦ εἶναι ἐντετειχισμένα καὶ ἡ εἴσοδος κεκαλυμμένη ὑπὸ δεξαμενῆς ἣτις ἔχει προσχώσει ἐν μέρει τὰς ἀντηρίδας. Αἱ γοθτικαὶ ἀψίδες τῆς προσόψεως πείθουσι τὸ πρῶτον ὅτι ὁ πρόναος οὗτος προστέθη ὑπὸ τῶν Κιστερικιανῶν μοναχῶν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ γνώμη ἣν ἐξήνεγκεν ὁ Buchon δεχόμενος τὸν πρόναον ὡς φραγκικὴν προσθήκην. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀντικρὺς ἐσφαλμένον, διότι εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἐλικοειδῆς κλίμαξ, αἱ ἀντηρίδες, πᾶσα ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία καὶ τὸ ἐξ ὀπτῶν πλίνθων τόξον τὸ ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ ὑπὸ τὴν ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, εἶναι λείψανα προνάου προγενεστέρου τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως, ὅστις ὑπῆρξε γνησίως βυζαντιανός. Οὔτε αἱ διακοσμητικαὶ ταινίαι οὔτε αἱ σειραὶ τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων εὐρηναὶ ἄνωθεν τῶν γοθτικῶν ἀψίδων. Αἱ ἐπάλξεις αἰτίνες ἐπιστέφουσι τὰς ἀψίδας ταύτας διακρίνονται ἀπὸ τοῦ διατηρηθέντος ἄκρου τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας κατὰ τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομίας. Τὸ ἄκρον ἐκεῖνο εἶναι παλαιότερον, ἐκτισμένον κατ' εἰσοδομίαν διάφορον τῆς τοῦ ἄλλου τοῖχου, μετὰ παρενθέντων ὀπτῶν κεράμων παχυτέρων, ἄνωθεν τῆς δευτέρας μαρμαρίνης ταινίας καὶ διατηρεῖ ἐσωτερικῶς ἔχνη γωνιακῶν ἀψίδων, ἐν ᾧ τὸ λοιπὸν τοῦ δυτικοῦ τοῖχου, χωριζόμενον ἀπὸ τὸ τμήμα τοῦτο διὰ μακρᾶς σχισμάδος, δὲν παρουσιάζει οὔτε τὸ αὐτὸ ἐπικόσμημα, οὔτε τὰς ὀδοντωτὰς κεράμους, οὔτε τὴν αὐτὴν ταινίαν. Ὁ πρόναος τοῦ Δαφνίου εἶναι ἀπλῶς προσκεκολλημένος εἰς τὸν ναόν. Ὁ νάρθηξ διετήρησε τὸν αὐτὸν διάκοσμον, τὰς αὐτὰς θυρίδας, τὰς αὐτὰς ἐξ ὀπτῶν πλίνθων ταινίας ὡς καὶ αἱ ἄλλαι προσόψεις τοῦ ναοῦ. Αἱ διακοσμητικαὶ ταινίαι καὶ αἱ σειραὶ

τῶν ὀδοντωτῶν κεράμων διέρχονται ὀπίσθεν τοῦ πύργου τοῦ ἐμπεριέχοντος τὴν ἑλικοειδῆ κλίμακα. Ἀφ' ἑτέρου ἐν τῷ διακόσμῳ τοῦ προνάου ἐγένετο χρῆσις λίθων μικροτέρων καὶ λεπτοτέρων ὀπτῶν πλίνθων. Οἱ τιτανόλιθοι τῆς βάσεως τοῦ προνάου εἶναι οἰκοδομημένοι διαφόρως τῶν τοῦ ἄλλου κτιρίου, αἱ δὲ διακοσμητικαὶ ταινίαι δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ταινίας τοῦ ναοῦ. Ἀναμφισβητήτως ὁ πρόναος εἶναι μεταγενέστερος ἀλλὰ βυζαντιακῶν χρόνων ἀφ' οὗ ἐπ' αὐτοῦ ἐστήριξαν οἱ Κιστερικανοὶ μοναχοὶ τὴν σειρὰν τῶν κελίων αὐτῶν.

Ὁ ἅγιος Νικόδημος δὲν ἔχει πρόναον, ὁ δὲ τοῦ Ὁσίου Λουκά, καταδαφισθεὶς ἤδη, ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας (1582). Ἐν τῷ ἐν Μονεμβασίᾳ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας ἐκ τοῦ δυτικοῦ προνάου δὲν διατηροῦνται εἰμῆ λείψανα εἰς δύο ἐκ τῶν ἀντηρίδων τοῦ νεωτέρου προνάου ὅστις ἀντικατέστησε τὸν παλαιόν. Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως ἐρειδόμενος πρόναος εἶναι ἐπίσης μεταγενέστερος τοῦ ναοῦ, διότι καλύπτει ἐν τῶν παραθύρων αὐτοῦ καί, ὡς ἐν Δαφνίῳ, τὴν διακοσμητικὴν ἀψίδα τοῦ βραχίονος τοῦ σταυροῦ, δὲν εἶναι ὅμως ἀνοικτὸς ὡς ὁ τοῦ ναοῦ τοῦ Δαφνίου. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἕτερα ὑποδείγματα ἀνοικτῶν προνάων, μάλιστα ἐν Κωνσταντινουπόλει (ναὸς τῆς Θεοτόκου) καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ (ναὸς Ἁγίων Ἀποστόλων).

Ἐκ τῶν γοθθικῶν ἀψίδων τοῦ ἐν Δαφνίῳ προνάου αἱ ἐκατέρωθεν τῆς μεγάλης μικραὶ δίδυμοι, εἶχον ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὑποστηρίγματα Ἴωνικοὺς κίονας, οὓς ἤρπασεν ὁ λόρδος Ἑλγιν. Εἶναι προφανές ὅτι ἐν τῷ βυζαντιακῷ προνάῳ οἱ κίονες οὗτοι ὑπεστήριζον ἐκάτερος δύο μικρὰς ἀψίδας ἡμικυκλικὰς ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, περιβαλομένας ὑπὸ ἑτέρας μείζονος στηριζομένης ἐπὶ τῶν ἀντηρίδων. Τοιαύτη εἶναι ἡ διάταξις τῶν ἀψίδων τοῦ προνάου ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἐν τῷ κεντρικῷ ἀνοίγματι ὑπῆρχε θύρα, εἴτε ἔχουσα τρεῖς ἀψίδας, εἴτε καθ' ὅλον τὸ πλάτος ἐλευθέρα. Ἐν τῇ νοτιᾷ πλευρᾷ ὑπῆρχον ὡσαύτως δύο δίδυμοι ἀψίδες ἃς ὑπεστήριζεν ὁ Ἴωνικὸς κίων ὁ εἰσέτι κατὰ χώραν μένων, ἐν δὲ τῇ βορειᾷ πλευρᾷ ὑπῆρχεν ἄλλη ἀνάλογος ἀψὶς ἧς διατηροῦνται εἰσέτι ἴχνη καὶ ἧτις ἠρείδετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπὶ τῆς γωνιαίας ἀντηρίδος ἀφ' ἑτέρου δ' ἐπὶ τῆς κλίμακος. Ἐν τῷ ἄνω ὀρόφῳ ἀμέσως ἄνωθεν τῆς διακοσμητικῆς ταινίας καὶ μεταξὺ τῶν παραστάδων τῶν ἀντιστοιχοῦσάντων πρὸς τὰς ἀντηρίδας τῆς βάσεως, ὑπῆρχον πλαταῖα ἀνοίγματα κλειόμενα διὰ γλυπτῶν δρυφάκτων καὶ ἴσως χωριζόμενα δι' ἀψίδων, φωτίζοντα εἶδος στοᾶς καλυπτομένης ὑπὸ ἀνδῆρου ἢ ὑπὸ στέγης ἐχούσης τρεῖς κλί-

ΠΡΟΝΑΟΣ ΕΝ ΤΗ ΜΟΝΗ ΔΑΦΝΙΟΥ

σεις. Εἰς τὸν ἄνω ὄροφον ἀνήρχετό τις δι' ἐλικοειδοῦς κλίμακος ἐμπερι-
χομένης ἐν τῷ πρὸς βορρᾶν προσκεκολλημένῳ πύργῳ ὅστις πιθανώτατα
ἔφερε κωδωνοστάσιον. Πράγματι δὲ κατὰ ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα ἀνδρῶν
κωδωνοστάσια παρὰ τοὺς ναοὺς (μονὴ Λαύρας ἐν τῷ Ἄθωνι, Ἅγιος
Νικόδημος ἐν Ἀθήναις). Βραδύτερον ἐν Μυστρᾷ οἱ ναοὶ τοῦ Βροντοχίου,
τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Παντανάσσης ἔφερον τὰ κωδωνοστάσια αὐτῶν
παραπλεύρως τοῦ προνάου, ὡς ἐν Δαφνίῳ, μάλιστα δ' ἐν τῷ ναῷ τοῦ
Βροντοχίου ἐχρησιμοποίησαν ὁμοίως τὴν κλίμακα τοῦ κωδωνοστασίου
διὰ τὸν ἄνω ὄροφον. Ὁ πρόναος τοῦ Δαφνίου ἰδρῦθη ὅπως καταλάβῃ
τὴν θέσιν τοῦ ἐξω νάρθηκος. Τὰ δωμάτια τοῦ ἄνω ὀρόφου τὰ προσκε-
κολλημένα εἰς τὴν στοᾶν ἐχρησιμοποιοῦντο εἴτε ὡς θησαυροφυλακεῖον καὶ
ὡς κατοικία τοῦ ἡγουμένου εἴτε ὡς βιβλιοθήκη καὶ ἀρχεῖον.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἐμπεριέχει τεχνικὰς παρατηρήσεις ἐν τῇ οἰκο-
δομίᾳ. Τὰ τέγχη τοῦ ναοῦ, λέγει ὁ κ. Millet, ὑψοῦνται ἐπὶ βάσεως
ἐκ Πειραϊκῶν τιτανολίθων, ἐλαφρῶς προεξεχούσης. Οἱ λίθοι ὑποκίτρινοι
ὄντες διὰ τοῦ χρόνου προσέλαβον χρῶμα χρυσιζόν ἔχουσι δὲ κατὰ μέσον
ὄρον 0,80 μῆκος καὶ 0,40 ὕψος. Οἱ ἐν τῇ ἰσοδομίᾳ παρένθετοι ὀπτοὶ
πλίνθοι ἔχουσι πᾶχος, 0,045.

Πέριξ τοῦ ὑπὸ τοῦ τρούλλου καλυπτομένου τετραγώνου ὁ ναὸς εἶναι
καθ' ὀλοκληρίαν ἐσκεπασμένος ὑπὸ σταυροθολίων ἅτινα εἶναι ἐκτισμένα
διὰ πλίνθων ὀπτῶν ἐν ὀριζοντίᾳ στρώσει. Καλύπτουσι χῶρον σχετικῶς
λίαν περικρισμένον, ἐξαιρέσει τοῦ νάρθηκος. Εἶναι δ' ἐλαφρὰ οὕτως
ὥστε τὰ τόξα αὐτῶν ἐρείδονται ἐπὶ ἀπλῶν ἐξωστήρων (corbeaux).
Οἱ παραστάται οἱ στηριζόμενοι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ οὐς ἐχρη-
σιμοποιοῦν κοινῶς οἱ Βυζαντινοὶ ἀρχιτέκτονες, ἐνταῦθα ἦσαν ὄλως
ἄχρηστοι.

Τὸ ὀκτάγωνον τὸ σχηματιζόμενον ὑπὸ τοῦ περιγράμματος τῶν ἄκρων
τῶν ἀψίδων καὶ τῶν θολωτῶν, δὲν εἶναι κανονικόν. Αἱ διαγώνιοι πλευ-
ραι αἱ ἀντίστοιχοι τῶν θολωτῶν εἶναι μικρότεραι τῶν ἄλλων (3 μ. 10
πρὸς 3 μ. 50). Ἡ ἀπόστασις ἣτις χωρίζει αὐτάς εἶναι μεγαλύτερα ἢ
ἢ πλευρὰ τοῦ τετραγώνου (7 μ. 85). Οὕτως ὁ διαγραφόμενος κύκλος
ὑφίσταται παραμόρφωσιν ἀνάλογον τῆς παρατηρουμένης ἐν τῇ Ἁγίᾳ
Εἰρήνῃ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τῆς Θεσσαλονίκης
καὶ τῷ Ἁγίῳ Μάρκῳ τῆς Βενετίας.

Τὸ τύμπανον τοῦ τρούλλου δὲν ἐρείδεται ἀμέσως ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν
κυρτωμάτων τῶν ὀκτῶ ἀψίδων καὶ ἐπὶ τῶν μικρῶν ὑποθολωμάτων,

ἀλλ' ἐπὶ μαρμαρίνης ταινίας (0,215 ὕψους) φερομένης ἐπὶ δακτυλίου ἐκ πλίνθων ὀπτῶν ἐν ὀριζοντίᾳ στρώσει. Ὁ ἀρχαῖος τρούλλος, νῦν ἀνακαινισθείς, εἶχεν ὡς βᾶσιν κύκλον μὴ κανονικοῦ σχήματος, καὶ αὐτὸς δ' οὗτος ὁ τρούλλος εἶχε σχῆμα σφαιρικὸν ἀκανόνιστον. Ὁ κ. Millet παραθέτει τεχνικὰς τινὰς λεπτομερείας περὶ τοῦ τρούλλου ὀφειλομένης εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Troump. Τὸ τύμπανον ἦτο οἰκοδομημένον ἐν μέρει διὰ λίθων κοινῶν (moellons), ὁ δὲ τρούλλος δι' ὀπτῶν πλίνθων ἐν ὀριζοντίᾳ στρώσει, αἵτινες ἐσχημάτιζον τὴν ἐν τῇ βᾶσει παραμόρφωσιν τοῦ κύκλου καὶ ἀπετέλουν, ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ παραμόρφωσις αὕτη κωνοειδεῖς τομὰς εἰς τὰς γραμμὰς τῆς συμπτώσεως. Τὸ ἀκροσφοῖνιον (clef) τοῦ τρούλλου ἦτο ἀτελῶς ἐργασμένος πῶρος ἔχων σχῆμα ὀκταγώνιον μετ' ἀμβλυῶν γωνιῶν. Ἡ διάμετρος αὐτοῦ ἦτο ἐξῶθεν μὲν 0,40, ἔσωθεν δὲ 0,37. Τὸ μῆκος τῶν ὀπτῶν πλίνθων καὶ ἐπομένως τὸ πάχος τῆς οἰκοδομίας τοῦ θόλου ἤξανε βαθμηδὸν ἐκ τῆς κορυφῆς (0,13) πρὸς τὴν βᾶσιν (0,40). Αἱ συναρμογαὶ τῆς ἀμμοκονίας ἐν τῇ ὀριζοντίᾳ στρώσει τῶν πλίνθων ἦσαν πάχους 0,01 ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἐπιφανείᾳ καὶ 0,05 ἐν τῇ ἐξωτερικῇ.

Τὸ τύμπανον καὶ τὸ κατώτερον μέρος τοῦ τρούλλου ἦσαν ἐπενδεδυμένα δι' εἶδους τινὸς περιβλήματος ἐκ λίθων κοινῶν ὅπερ φθάνει 2 μ. 80 ἄνωθεν τοῦ περιζώματος (bandeau). Τὸ περιβλήμα τοῦτο διηνοίγετο ὑπὸ δεκαεξὶ θυρίδων μεταξὺ τῶν ὁποίων προέβαλον δεκαεξὶ ἀντερείσματα ἡμικυλινδρικά. Τὰ ἀντερείσματα ταῦτα ὑπεστήριζον τὴν κορωνίδα τοῦ στεγάσματος, περιβαλλομένην ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τοῦ τρούλλου ὑπὸ ἐπικαλύμματος (chape) ἐξ ἀμμοκονίας.

Οἱ τρούλλοι τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου εἶναι ἀπλῶς πολυγωνικοί. Μόνον ὁ τῆς ἐν Μονεμβασίᾳ Ἁγίας Σοφίας εἶναι ἀκριβῶς ὁμοῖος πρὸς τὸν τοῦ Δαφνίου.

Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ ὁ κ. Millet διατρίβει εἰς τ' ἀφορῶντα τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν. Τῶν προσόψεων ἡ διακοσμησις ἐγένετο μετ' αὐστηρᾶς ἀπλότητος. Ἐξαιρέσει τῶν προεξεχουσῶν ἀψίδων τῆς βορείου καὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς αἵτινες ἐπιστέφονται ὑπὸ ἀετωμάτων, ἐξαιρέσει τῆς ταινίας ἣτις εὑρεταὶ ἐν τῇ βᾶσει τῶν παραθύρων καὶ ἣτις φέρει ἄνωθεν σειρὰν ὀδοντωτῶν κεράμων περιβάλλουσιν καὶ τὰ παράθυρα, οὐδὲν ἕτερον κόσμημα διακόπτει τὴν μονοτονίαν τῆς ἰσοδομίας. Τὰ ἐκ κεράμων κοσμήματα δι' ὧν οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς ΙΑ' καὶ ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος ἐνησμένιζον νὰ καλωπιῶσι

τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τῶν ναῶν, ἐν Δαφνίῳ δὲν ἀπαντᾷ εἰμὴ ἐν τῷ μεγάλῳ μύακι, ἐν ᾧ ἄνωθεν τῶν θυρίδων εὑρηταὶ μαιανδροειδὲς κόσμημα ἐκ κεράμων. Αἱ προσόψεις, μάλιστα δ' οἱ μύακες τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου εἶναι πολυτελέστερον κεκοσμημένοι. Ὁ κ. Millet παρατηρεῖ ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διακοσμήσεως, σύνθησις ἐν τοῖς ναοῖς ἀπὸ τῆς Θ' μέχρι τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰς ΙΒ' καὶ ΙΓ' ἑκατονταετηρίδας. Διτηρεῖτο ὁμοῦς ἐν Ἑλλάδι περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, οἱ δὲ ναοὶ τῆς Ναυπλίας, μάλιστα ὁ τοῦ Μέρβακα, εἶναι θαυμάσια ὑποδείγματα τοιαύτης διακοσμήσεως. Ἐν τούτοις ἡ ἀπλότης τῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ ἐν Δαφνίῳ ἐν συγκρίσει τοῦλάχιστον πρὸς τοὺς ναοὺς τοῦ αὐτοῦ τύπου, Ὁσίου Λουκᾶ καὶ Ἁγίου Νικοδήμου, δύναται νὰ νομισθῇ ὡς τεκμήριον ὅτι ἐκεῖνος ὠκοδομήθη εἰς χρόνους μεταγενεστέρους. Ἐν τοῖς παραθύροις τὸ σχέδιον τῶν ἀψίδων καὶ τὸ σχῆμα τῶν κιονοκράνων τῶν στολιδίων ἀναμιμνήσκει τοὺς ναοὺς τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῶν Κομνηνῶν. Ἐν τινι τῶν διδύμων παραθύρων τοῦ νάρθηκος, εὑρηταὶ ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ κιονοκράνου τοῦ στυλιδίου μικρὸν κυμάτιον γλυπτὸν ἐκ μαρμαροκονίας ὅπερ περιέβαλε τὰς μετὰ περιφερῶν ἀνοιγμάτων πλάκας αἵτινες ἐν τοῖς βυζαντιακοῖς ναοῖς ἐμετρίαζον τὸ διὰ τῶν παραθύρων εἰσδύον φῶς. Ὁ κ. Millet εὑρε λείψανα ἀναλόγου περιβλήματος ἐν τῷ ἐν Μονεμβασίᾳ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐν ἄλλοις δὲ παραθύροις τοῦ Δαφνίου σφίζονται εἰσέτι ἐν μέσῳ τοῦ πάχους τῶν ἀνοιγμένων αὐτῶν αἱ ἐπιμήκεις ἐντομαὶ αἵτινες ἐνέκλειον τὰς διατρήτους πλάκας. Ἐκ τῶν πλακῶν τούτων δὲν διατηρεῖται εἰμὴ μία ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως, ἐν τῇ θυρίδι τοῦ παρεκκλησίου τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας. Τῆς πλακῆς ταύτης ἀνάλογον ὑπόδειγμα εὑρηταὶ ἐν Ὁσίῳ Λουκᾶ.

Αἱ ἀψίδες τῶν παραθύρων ἐντεῦθεν τῶν διατρήτων πλακῶν ἦσαν κεκοσμημέναι διὰ ψηφιδωτῶν, ἐκεῖθεν ὁμοῦς αὐτῶν δὲν εὑρέθη οὐδὲν ἔχνος ἐπικεκολλημένων μαρμάρων ὡς ἐν Ὁσίῳ Λουκᾶ. Ὡσαύτως οὐδὲν λείψανον ἐκ τῶν μαρμαρίνων δρυφάκτων τῶν παραθύρων εὑρέθη κατὰ χώραν.

Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ναοῦ διακοσμητικαὶ ταινίαι χωρίζουσι τὸ ὕψος τῆς οἰκοδομῆς. Μία τούτων ἐν τῇ βᾶσει τοῦ τρούλλου ἐτέρα ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν κωνοειδῶν θολωτῶν τῶν γωνιῶν καὶ τρίτη ἣτις εἶναι μᾶλλον περίζωμα (bandeau) ὑπὸ τὰς κάτω πλευρᾶς. Ἡ ταινία τοῦ τρούλλου εἶναι ἐκ λευκοῦ μαρμαροῦ ἢ δὲ ἐτέρα ἐκ μαρμαροῦ φαιοῦ. Αἱ

ταινίαι αὐταὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγλυφα, πλὴν τεσσάρων κοσμημάτων ἄνωθεν ἐκάστου τῶν κυλινδρειδῶν θόλων καὶ δύο ἀναγλύφων περιστερῶν ἐν ταῖς γωνίαις τοῦ μεγάλου μύακος. Ἡ ἐπικλινῆς ὄψις τῶν ταινιῶν ἦτο διηυλακωμένη τὰ δὲ κοιλώματα ἐπληροῦντο ὑπὸ κηρώδους μίγματος σκληρινομένου διὰ μαρμαροκονίας. Τὸ μίγμα τοῦτο ἀπετέλει τὸ μέλαν ἔδαφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου διεγράφετο τὸ κόσμημα λευκὸν ἢ φαιόν, σχηματιζόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου.

Ἡ ταινία τοῦ τρούλλου παρουσιάζει ἐν μόνον κόσμημα, ἡ δὲ ἑτέρα τρία, ἐν ἐν τῷ ἱερῷ ἀδύτῳ, δεύτερον ἐν τῷ κεντρικῷ τετραγώνῳ καὶ τρίτον ἐν τοῖς βραχίοσι τοῦ σταυροῦ.

Αἱ αὐταὶ ταινίαι εὐρηνται ἐν Ὀσίῳ Λουκᾷ, ἐν Μονεμβασιά καὶ Ἀγίῳ Μάρκῳ τῆς Βενετίας. Ἐν Ὀσίῳ Λουκᾷ καὶ Ἀγίῳ Μάρκῳ αἱ δύο πρῶται ταινίαι εἶναι ἀνάγλυφοι, φέρουσαι φύλλα ἀκάνθης. Ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις ἐτηρήθη ἡ κανονικὴ διάταξις τῆς διακοσμῆσεως τῶν ταινιῶν, ἡ οὖσα συνήθης κατὰ τὴν ΙΑ' ἑκατονταετηρίδα. Αἱ ταινίαι τοῦ Δαφνίου ἀπότηλοῦσιν ἐξάίρεσιν.

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι ἐν τῇ διακοσμῇσι ἐξωτερικῇ καὶ ἐσωτερικῇ τῶν ναῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὀλίγον μετέχει ἡ γλυπτικὴ. Ἐν τούτοις τὰ κιονόκρανα τῶν στυλιδίων τῶν παραθύρων ἐν Ἀγίῳ Νικοδήμῳ καὶ Νέᾳ Μονῇ ἐν Χίῳ παρουσιάζουσι διακόσμησιν ποικιλωτέραν ἢ τὰ ἀνάλογα κιονόκρανα ἐν Ὀσίῳ Λουκᾷ καὶ Δαφνίῳ. Ἡ διακόσμησις αὕτη εἶναι κοινὴ ἐν τοῖς ναοῖς τῆς ΙΑ' καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῇ Καπνικαρέᾳ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ψηφιδωσις ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαφνίου ἐκάλυπτε ἐξ ὀλοκλήρου τὰ δύο ἀνώτερα διαμερίσματα, κάτωθεν δὲ τῆς δευτέρας ταινίας αὕτη συνεδύαζετο μετὰ τῆ, ὀρθομαρμαρώσεως. Ἡ διακόσμησις αὕτη ἐξηλείφθη κατὰ μέγα μέρος. Ἐν τῷ ὕψει τῶν τοίχων ἡ ψηφιδωσις, αὐτὸ τὸ χρυσοῦν ἔδαφος, δὲν ἀποτελεῖ πλέον εἰμὴ στίγματα καὶ μικρὰ τμήματα ἀπομεινωμένα ἐν μέσῳ τοῦ σημερινοῦ κονιάματος τῶν τοίχων. Κάτω οἱ παλαιοὶ ἀμαυροὶ τοῖχοι ἐκαλύφθησαν ἐν μέρει δι' ἀηδοῦς κονιάματος κιτρινωποῦ, ὃ δὲ νάρθηξ, μέρος τοῦ μεσημβρινοῦ χοροῦ καὶ ὁ δυτικὸς βραχίον τοῦ σταυροῦ παρουσιάζουσι γυμνήν τὴν νέαν ἀνοικοδόμησιν. Τὸ φῶς ὅπερ εἰσέρχεται νῦν ἀφθόνως δι' ὄλων τῶν παραθύρων, τῶν ἐντελῶς ἀνοικτῶν, χωρὶς οὐδεμίαν τῶν ἀρχαίων διατρήτων πλακῶν νὰ ἐλαττῇ τὴν λάμψιν αὐτοῦ, προσδίδει εἰς τὸν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἠκρωτηριασμένον διάκοσμον εὐκρίνειαν προξενούσαν εἰς τὸν θεατὴν δυσάρεστον ἐντύπω-

σιν. Δὲν δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαφνίου τὴν ἰλαρὰν ἐκείνην εἰκόνα ἣν ἠθέλησαν νὰ δώσωσιν αὐτῷ οἱ παλαιοὶ ἀρχιτέκτονες, ὡς ἐν Ὀσίῳ Λουκᾷ, ἐν Ἀγίῳ Μάρκῳ ἢ ἐν Palatina. Ὁ ναὸς τοῦ Δαφνίου εἶναι μουσεῖον οὐ ἕκαστον μέρος, καίτοι εὐρίσκεται ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, δὲν προξενεῖ πλέον τὴν θελκτικὴν ἐκείνην ἐντύπωσιν δι' ἣν προωρίσθη. Ἀνάγκη νὰ μετριασθῇ ὁ φωτισμός, νὰ συμπληρωθῶσι διὰ τῆς φαντασίας πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις, ν' ἀποκαταστῇ πλήρες τὸ χρυσοῦν ἔδαφος τοῦ τρούλλου καὶ αἱ ἠκρωτηριασμένα εἰκόνες τῶν προφητῶν, νὰ σχεδιασθῶσι τὰ χαρίεντα ἀραβουργήματα ἐπὶ τῶν μικρῶν ὑποθολωμάτων τῶν κυλινδρικῶν θόλων καὶ τῶν ἀψίδων, νὰ ἐπενδυθῶσιν οἱ τοῖχοι διὰ τῶν πολυτελῶν στιλπνῶν μαρμάρων ἅτινα ἐκάλυπτον ἄλλοτε αὐτούς, ὅπως αἰσθανθῇ τις καλῶς τὴν ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων καὶ τὸ μυστηριῶδες θέλγητρον τῶν εἰκόνων.

Κάτωθεν τῆς δευτέρας ταινίας ἡ ψηφιδωσις ἀνευρίσκεται πανταχοῦ, ἐν τῷ ἄνω μέρει τῶν κάτω πλευρῶν, τῶν ἡμικυλινδρικῶν θόλων καὶ τῶν ἀψίδων. Ἐπὶ τῶν διαφραγμάτων τῶν χορῶν εὐρηνται τέσσαρες μεγάλοι ψηφιδωτοὶ ἄβακες κατερχόμενοι μέχρι τοῦ κάτω ἐπιπέδου τῶν παραθύρων, πέμπτος δὲ ἄβαξ ὑψοῦται ὑπὸ τὸν δυτικὸν βραχίονα τοῦ σταυροῦ, ἄνωθεν τῆς θύρας. Τὰ πέντε ταῦτα πλαισιώματα τέμνονται ἀψιδοειδῶς. Τὰ τῶν χορῶν εὐρίσκονται ἄνω εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον εἰς ὃ καὶ αἱ ἀψίδες τῶν κάτω πλευρῶν αἱ ἀνοιγόμεναι ἐπὶ τῶν διαφραγμάτων τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου. Πρὸς τούτοις ἡ ψηφιδωσις διακοσμεῖ τὰς ἀψίδας τῶν παραθύρων καὶ τῶν θυρῶν.

Ἐκ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως τοῦ ναοῦ δὲν διατηρεῖται εἰμὴ μικρὸν τμήμα ἐν τῷ μεγάλῳ μύακι, ὅπερ εἶναι τοῦ αὐτοῦ συστήματος τῶν ναῶν τοῦ Ὀσίου Λουκᾶ, τῆς Νέας Μονῆς καὶ τοῦ Ἀγίου Μάρκου. Ἀλλαχοῦ τοῦ ναοῦ διατηροῦνται μόνον μικρὰ τεμάχια μελανοῦ μαρμάρου ἐξέχοντα ἐν τῇ ψηφιδώσει. Λεῖψανα πλακῶν λευκοῦ, ἐρυθροῦ καὶ πρασίνου μαρμάρου ὄντα ἐσκορπισμένα ἐν τοῖς ἐρείπιοις τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς προέρχονται προφανῶς ἐκ τοῦ διακόσμου τῆς ὀρθομαρμαρώσεως. Ἡ τοιαύτη διακόσμησις ἦτο πλήρης μόνον ἐν τῷ ἱερῷ ἀδύτῳ, ἐν τοῖς ἄλλοις διαμερίσμασι τοῦ ναοῦ δὲν ἐγένετο χρῆσις ταύτης εἰμὴ πέραν τῶν ἀψίδων τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου καὶ τῶν χορῶν ἄνωθεν τοῦ διαζώματος.

Ἡ ἀνάμιξις τῆς ὀρθομαρμαρώσεως μετὰ τῆς ψηφιδώσεως καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς ἀπλῆς τοιχογραφίας χαρακτηρίζει ἰδίαν τὴν βυζαντιακὴν διακό-

σησιν τῶν ναῶν. Ἡ παράδοσις ἀναβιβάζει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διακοσμῆσεως εἰς αὐτοὺς τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, διετηρήθη δὲ τοῦτο μέχρι τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος. Εἰς τῶν τελευταίων ναῶν ἐν ᾧ ἐγένετο χρῆσις τῆς ὀρθομαρμαρώσεως εἶναι ἡ Ὁδηγήτρια τοῦ Βροντοχίου ἐν Μυστρᾷ ἰδρυθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος.

Ὁ μέγας μῦαξ ἐν τῷ ναῷ Δαφνίου διέσωσε ὑπόδειγμα πολῦτιμον ὀρθομαρμαρώσεως. Ἄνωθεν τῶν ἀπλῶν θυρίδων εὐρηται σύνθεσις ἀποτελοῦσα ὀρθογώνιον ἐκ μαρμάρου πρασίνου περιβαλλόμενον ὑπὸ ῥόμβου σχηματιζομένου ὑπὸ μικρῶν τριγώνων ἐκ μαρμάρου λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν θυρίδων ἐξελλίσσεται ὠραία καὶ λεπτοτάτη σύνθεσις ἀποτελουμένη ἐκ μαρμάρων πρασίνων, κιτρίνων, ἐρυθρῶν καὶ λευκῶν. Ἐν τῇ τριδύμῳ τέλος θυρίδι εὐρηται διάζωμα ἐκ ψηφιδώσεως καὶ μαρμάρου περιβάλλον τὸ μέσον τόξον τῆς θυρίδος, ἀποτελούμενον δ' ἐκ μικρῶν τετραγώνων καὶ τριγώνων, πρασίνων καὶ κιτρίνων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἐρυθρῶν καὶ λευκῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.

Ὁ Buchon καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ Lenormant (1869) εἶδον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ λείψανα ἐπιστρώσεως ἐκ μαρμάρων ῥομβοειδῶν ποικίλων χρωμάτων. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οὐδὲν διατηρεῖται νῦν. Πιθανῶς ἡ ἀρχικὴ ἐπίστρωσις ἀπεσπάσθη ὑπὸ τῶν Κιστερκιανῶν.

Κ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΤΩΝ ΒΑΥΑΡΩΝ ΦΙΛΕΛΛΗΝΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ¹

ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1826—1829

ΕΚ ΤΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΥΑΡΟΥ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

ΚΑΡΟΛΟΥ ΒΑΡΩΝΟΥ ΑΪΔΕΚ

Τὸ πῦρ ὅθεν ἤρξατο πάλιν καὶ οἱ Ἄλβανοὶ ἄνευ πυροβολικοῦ, ἐπυροβόλου ἐϋθυμοὶ διὰ τῶν τυφεκίων των κατὰ τῶν τηλεβόλων τῶν 68 ἡμιλίτρων. Τοῦτο παρήγαγεν ἐμοὶ ὄλως ἰδιάζον συναίσθημα ὅταν ἡ πτωχὴ αὐτῆ φρουρὰ eine Batterie machte, ὁσάκις σφαῖρα ἐκ τῶν τηλεβόλων τῶν 68 ἡμιλίτρων ἐπιπτε καλῶς ἐκσφενδονιζομένη συγκαταρίπτουσα μέγα τεμάχιον ἐκ τῶν τειχῶν αὐτῶν. Στρατιῶται ἄνευ πειθαρχίας ἀλλ' ἀνδρείοι συνήθως ἀντέχουσι μετὰ μεγάλης συνεκτικότητος ὅπισθεν τῶν τειχῶν εἴτε ἄλλων ἀτελῶν προμαχώνων, ὡς συνειθίζουσι νὰ πράττωσι τακτικὰ στρατεύματα ἄτινα ὅμως ἐν τῷ ἐλευθέρῳ πεδίῳ ὠθοῦσι πρὸς τὰ ἐμπρὸς διπλοῦν ἢ τριπλοῦν ἀριθμὸν τῶν πρώτων.

Εἶχον παρατηρήσει τὸ αὐτὸ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ καὶ ἐν μέρει κατὰ τὰς ἐκστρατείας τὰς ἐν Τυρόλῳ· ἐπίσης τὰ παλληκάρια διέπραττον θαύματα ἀνδρείας καὶ ἀντοχῆς, ὅταν εἶχον πρὸ αὐτῶν ἀμυντήριον που, ὅπερ ἐφύλαττεν αὐτούς, καίτοι μόλις ἐπαρκῶς, ἰδίως κατὰ τοῦ ἵππικοῦ.

Τὸν λόγον τοῦ φαινομένου τούτου ζητῶ ἐν τῷ καίπερ οὐχὶ λίαν καθαρῷ συναισθηματι τῶν μεμονωμένων ἀτάκτων στρατιωτῶν, καθ' ὃ ὁ παρ' αὐτὸν μαχόμενος σύντροφος, ἂν δὲν εἶναι συνδεδεμένος μετ' αὐτοῦ δι' ἰδίου δεσμοῦ τοῦ αἵματος ἢ τῆς φιλίας, δὲν εἶναι δι' αὐτὸν πιστὸν στήριγμα, διότι ἕκαστος δύναται κατ' ἰδίαν βούλησιν νὰ ἴσταται καὶ νὰ μάχηται ἐμπρὸς ἢ ὀπίσω², ἐνῶ ὁ τακτικὸς στρατιώτης κανονίζει τὰς

¹ Συνέχεια· ἴδε σελ. 50, 122, 196, 330 καὶ 443.

² Τὸ συναίσθημα τοῦτο πιθανῶς προκάλεσε τοὺς μεταξὺ τῶν παλληκαρίων πολλαχῶς ἰδρυθέντας δεσμοὺς τῶν ἀδελφοποιτῶν ἀδελφότητος διεξαγομένης διὰ τελετῶν καὶ ὄρκων, ὧν δυνάμει οἱ ἀδελφοποιηθέντες ὑποχρεοῦντο νὰ ᾧσι πιστοὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ ζωῆς καὶ μέχρι θανάτου. Οἱ ἀδελφοποιτοὶ οὗτοι εἶχον ὑπεισδύσει καὶ μεταξὺ τῶν τακτικῶν στρατευμάτων καὶ ὄφειλον νὰ ἐμποδίζωνται, ὡς μὴ ὄντες ἐνταῦθα ἀναγκαῖοι καὶ ὡς δόντες πολλακίς ἀφορμὴν εἰς ὀχλαγωγίαν.

κινήσεις αὐτοῦ μόνον κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ ἀρχηγοῦ του, μάχεται παρ' ὁμόφρονι ἢ τοῦλάχιστον ὁμοίως γεγυμνασμένῳ καὶ ὁμοίαν ὑπακοὴν ὀφείλονται συντρόφῳ καὶ θεωρεῖ ἑαυτὸν διὰ τοῦτο πολλαπλοῦν ὁσάκις οἱ ὁμοιοὶ του ἴστανται παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ.

Αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὡς μέλος ἰσχυροῦ σώματος μετὰ τῆς χιλιαπλασίου δυνάμεως τοῦ ἀτόμου ἣτις δύναμις ἄγεται μόνον διὰ θελήσεως τῆς τοῦ ἀρχηγοῦ δηλονότι, ἐν ᾧ τὸ παλληκάρι ἢ ὁ guerilla μόνον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀφορᾷ, ὁσάκις ἔρχεται περίπτωσις καθ' ἣν τραυματισθεὶς κατὰ τὴν ὑποχώρησιν καὶ ἀνίκανος ὢν πρὸς φυγὴν μέλλει νὰ συληθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συντρόφου του ὅπως μὴ τὰ ὄπλα του καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἔχει πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ ἑλληνικὸν παλληκάρι ὁμοῦς ὡς καὶ ὁ Ἄλβανὸς πόλικος εἶναι ἀληθεῖς φέροντες πάντα μεθ' ἑαυτῶν, τῶν χρημάτων ἅτινα φέρει κατὰσαρκα ἐντὸς τῆς ζώνης, καὶ τῶν πλουσίων ὄπλων ὄντων ὡς τὸ πλεῖστον ἀπάσης αὐτοῦ τῆς ἰδιοκτησίας. Οὕτω, παραλειπομένης τῆς ἐλλείψεως τῶν ξιφολογῶν τῆς μὴ ἄλλως ὀφελούσης πολὺ τοὺς μεμονωμένους, ἢ ἐλλειψίς συμμαχητῶν στεργῶς παρὰ τὸ πλευρὸν πολεμούντων καὶ καρτερικῶν θέλει πάντοτε μειονεκτῆ τῶν μαχομένων κατὰ παλληκαρήσιον τρόπον ἐν ὑπαίθρῳ μεθ' ὅλην τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν καὶ εἶναι εὐνόητον πῶς τοιοῦτοι στρατιῶται ἀρέσκονται μᾶλλον ὄντες ὀπισθεν αἱμασιῶν καθιστασῶν ἀδύνατον ἢ τοῦλάχιστον δύσκολον καὶ ἐπικίνδυνον τὴν ἐκρίζωσιν αὐτῶν, καὶ πῶς ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ἐκτελοῦσιν τὸ καθῆκον αὐτῶν μετὰ ἀκραδάντου τόλμης τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν τούτῳ τῷ πολέμῳ δὲν δύναται τις νὰ σκεφθῇ ὥστε νὰ φεισθῇ τοιούτων αἰχμαλώτων. Ἐπανέρχομαι ἐκ ταύτης τῆς οὐχὶ περιττῆς πρὸς πίστωσιν τῶν γεγονότων παρατηρήσεως πάλιν εἰς τὴν διήγησίν μου.

Ἄπασαι αἱ προτροπαὶ ὅπως παρακινήσωσι τὰ παλληκάρια νὰ καταλάβωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ μοναστήριον ἔμεινον ἄκαρποι, ἠρκέσθησαν δὲ μόνον, ἐκ τῶν πυρβολαρχιῶν τοῦ σταθμοῦ τῶν ἐνδυναμωθεισῶν διά τινων βαρέων σιδηρῶν τηλεβόλων ἅτινα οἱ Ψαριανοὶ ἀπὸ τῶν πλοίων αὐτῶν εἶχον ἐλκύσει πρὸς τὰ ἄνω καὶ μετεχειρίζοντο, νὰ πυροβολῶσι κατὰ τοῦ μοναστηρίου ὅπερ πληττόμενον σταυροειδῶς ἔμελλε πολλὰ νὰ ὑπομείνη.

Τέλος περὶ τὴν ἐσπέραν ὑπεσχέθη ὁ νέος Νοταρᾶς, τὸ Ἀρχοντόπουλον, μετὰ 200 ἀνθρώπων αὐτοῦ νὰ πορευθῇ κατὰ τοῦ μοναστηρίου. Βασιζόμενος ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποσχέσεως ὁ ὑπολοχαγὸς Schnitzlein ἐκίνησε

πρὸς τὰ κάτω μετὰ τηλεβόλου τῶν 6 ἡμιλίτρων καὶ ὑπὸ φιλελλήνων ὑπηρετούμενος καὶ ἤρχισεν ἐξ ἀποστάσεως βολῆς τυφεκίου νὰ πυροβολῇ διὰ μυδροβόλων τὴν φρουρὰν τὴν ὀπισθεν τῶν τετρημένων τοίχων τοῦ μοναστηρίου, προχωρῶν μεθ' ἐκάστην βολήν.

Τὰ καυχώμενα παλληκάρια τοῦ Νοταρᾶ ἐκρύβησαν μὲν ἐξ ἀποστάσεως βολῆς τυφεκίου κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν ὀπισθεν λίθων ἐντὸς ὀπῶν ἢ λάκκων εὐρισκομένων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ δὲν ἦτο τρόπος νὰ προτραπῶσι νὰ ἐκπηδήσωσιν ἐκ τῶν ὀπῶν ἢ ὀπισθεν τῶν λίθων των καὶ νὰ ἀναλάβωσι εὐτολμον ἔφοδον κατὰ τοῦ ἐγγύς ἐντελῶς διατετρημένου μοναστηρίου. Μετὰ τὴν τρίτην βολὴν ἐτραυματίσθη ὁ Schnitzlein κατὰ τὴν λαγόνα καὶ ὁ πυροβολητὴς Ruepprecht ὁ θέλων νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀξιωματικὸν τοῦ ἐπλήγη κατὰ τὸν δεξιὸν βραχίονα. Ὑστερον μετεκόμισαν πάλιν ὀπίσω οἱ πυροβοληταὶ τὸ τηλεβόλον τῶν 6 ἡμιλίτρων ἀφοῦ ἐξηνητλήθησαν τὰ ὀλίγα φυσέκια του, πρὸς οὗ τὴν βοήθειαν κατῆλθόν τινες τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν μου ἐκ φόβου μὴ κατὰ τινα ἔφοδον πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Ἄλβανῶν τὸ πυροβόλον καὶ οἱ τραυματῆαι ἡμῶν, διότι ἡ διαγωγὴ τῶν Πελοποννησίων ἡρώων καθίστη ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὴν ἐπικουρίαν αὐτῶν λίαν προβληματώδη. Κατὰ τὴν ἀψιμαχίαν ταύτην ἐτραυματίσθησαν ἐκ μὲν τῶν δέκα Βαυαρῶν 2, ἐκ δὲ τῶν δέκα ἐξ φιλελλήνων ὡσαύτως 2 καὶ ἐκ τῶν 2500 — 3000 Ἑλλήνων 5¹.

Διήλθομεν τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ μιστικού ἡμῶν ἐν Φαλήρῳ. Τῆ δὲ 7 (Ν.) περὶ τὴν 7^{ην} π. μ. ἤρξατο τὸ ἀτμόπλοιον πυροβολοῦν πολὺ ἐγγύτερον κατὰ τοῦ μοναστηρίου. Φάλαγξ δὲ ἰππικῆ ἐξ Ἀθηνῶν ἐρχομένη μετὰ 2 τηλεβόλων ἐστάθμευσε πάλιν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ καταληφθέντος πρὸς κατόπτεισιν τὴν προτεραιάν.

¹ Οἱ Ἕλληγες εἰς οὓς ἀνεκοίωσα ἐν εἴδει ἐπιτιμῆσεως τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δυσχυρίζοντο ὅτι ἡ φειδῶ ἑαυτῶν ἦτο αὐτόχροημα ἀναγκαῖα, διότι ὀλίγοι αὐτῶν ἠδύνατο νὰ συγκριθῶσι πρὸς τοὺς Τούρκους, μάλιστα δὲ τινες ἴδρουν ἐπὶ τούτου τὴν ὑπεροχὴν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου κατὰ τὸν τρόπον τῶν παλληκαριῶν τῆς τακτικῆς ἣτις ἐξετίθει μᾶλλον τοὺς στρατιώτας. Παρητήρησα τότε αὐτοῖς ὅτι ἐὰν ὑπελόγιζον ὁμοῦ τὸ ποσὸν τῶν ἀπολεσθέντων παλληκαριῶν ἐν ἀσκόποις καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος ἀκροβολισμοῖς, ἤθελε προκύψει ὅτι οὗτοι εἶναι πολλῶ σπουδαιότεροι ἢ ἡ ἀπόλεια ἀνθρώπων ἐν πλείσταις κρίσεσι μάχαις ὡν ἀποτέλεσμα ἠδύνατο νὰ ᾖ ἢ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος. Ἐπικαίρως ὤφειλέ τις νὰ γινώσκῃ νὰ δαπανᾷ, διότι πολλάκις δὲν ἦσαν ταῦτα οὔτε ἐξοδευθεὶς παρὰς, οὔτε μὴ οἰκονομηθὲν γρόσιον, ἀλλὰ μᾶλλον καθαρὰ ἀπόλεια.

Τὰ δύο τηλεβόλα κεκαλυμμένα ἐπλησίασαν πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὴ θεώ-
μενα ὑπὸ τοῦ ἀτμοκινήτου ἐν ᾧ ἔκαμπτον δεξιᾷ, ἔρριψαν τρεῖς εὐστόχους
βολὰς κατὰ τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ τῶν λέμβων αὐτοῦ, πρὶν ἢ δυνηθῆναι
ἀνασπάσει τὴν ἄγκυραν καὶ κατεδίωξαν αὐτὸ μέχρι τῆς στενῆς εἰσό-
δου τοῦ λιμένος χωρὶς ὁμῶς νὰ ρίψωσι ἐτέραν βολὴν περιπλέον. Ἐν ἐκ
τῶν τηλεβόλων μετηνέχθη εἰς τὸ μοναστήριον, ὅθεν ἐσκόπευεν κατὰ τῆς
θέσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεσε δὲ φοβερὰ βροχὴ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Γόρ-
δων μετέβη ἐντὸς τοῦ βρικήου καὶ ἡμεῖς ἠθέλομεν εὐχαρίστως ἐγκατα-
σταθῆναι ἐντὸς τοῦ μιστικού ἡμῶν, ὅπερ ὁμῶς ἀπέπλευσεν ἐκ φόβου τῆς
καταιγιδος ἀπὸ τοῦ ἐπικινδύνου στενοῦ λιμένος εἰς Ἀμπελάκια, χωρὶς
νὰ ἀγγείλῃ ἡμῖν τοῦτο. Εὐτυχῶς ὁ πλοίαρχος Ἀστιγὺς ἐπέστρεψεν ἐκ
τοῦ Πειραιῶς καὶ ἠγκυροβόλησε ἐντὸς τοῦ Φαληρικοῦ ὄρμου, παρ' ᾧ
προσεκλήθημεν ὅπως γευματίσωμεν καὶ διανυκτερεύσωμεν. Τινὲς δὲ τῶν
ἀξιοματικῶν καὶ ὑπαξιοματικῶν διήλθον τὴν νύκτα ἐπὶ τῆς θέσεώς των.

Ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἠκούετο περὶ τὴν
ἐσπέραν σφοδρὸς πυροβολισμὸς ἐκ μικρῶν πυροβόλων. Οἱ Ἕλληνες εἶχον
ποιήσει ἐξοδὸν τινα.

Ἄφ' οὗ δὲ εἶδον ὅτι ἡ θέσις ἦτο ἐπαρκῶς ἀσφαλῆς, ὅτι οἱ Ἕλληνες
δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μετακινήθωσι πρὸς ἐφοδὸν κατὰ τοῦ μοναστηρίου, ἔτι δὲ
καὶ πρὸς κατάληψιν προκειμένων τινῶν μικρῶν ὑψωμάτων καὶ ὅτι ἡ
περαιτέρω παρουσία ἡμῶν οὐδὲν ὠφέλει, ἐπανήλθομεν μετὰ τρεῖς ἡμέ-
ρας εἰς Αἴγινα ὅπου ὁ Schintzlein καὶ ὁ Ruepprecht εὐθὺς μετὰ
τὴν πρώτην ἐπίδρασιν εἶχον μετενεχθῆναι καὶ ὅπου καὶ ἐμὲ αὐτὸν ἐκάλουν
καθήκοντα ὑπηρεσίας. Διότι ἤδη ἀπὸ τῆς 13 Ἰανουαρίου (Ν.) τῆς
ἐλληνικῆς πρώτης τοῦ ἔτους εἶχεν ἐκ μέρους τῶν φιλελληνικῶν κομητά-
των ἐκλεχθῆ ἑπιτροπεία ἐπιφορτισθεῖσα νὰ διαχειρίζεται καὶ διανεμῆ τα
μέσα ἅτινα εἶχε συναθροίσει ἡ φιλανθρωπία τῶν Εὐρωπαίων καὶ τὸ
ἐνδιαφέρον αὐτῶν πρὸς τὰς τύχας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ δόκτωρ
Bailly, κύριος τις Πετρίνης ὃν ἀντικατέστησεν ὕστερον ὁ Ἕλληνας τρα-
πεζίτης κ. Ξένος, διωρίσθησαν μετ' ἐμοῦ μέλη τῆς ἐπιτροπείας ταύτης
ἧτις περὶ τοῦτον τὸν χρόνον εὐρέθη ὑπὸ τῶν κομητᾶτων ἄσκοπος, ὅτε ἡ
ἐλληνικὴ κυβέρνησις μοι ἐνεχείρισεν ἐκείνην τὴν προμνησθεῖσαν σημείω-
σιν ἐκφράζουσαν παρομοίαν ἰδέαν, ὅθεν φαίνεται ὅτι ἤδη προηγούμεναι
ὁμοίαι προτάσεις ἐγένοντο.

Αἱ προσωριναὶ ὁδηγίαι αἱ κοινοποιηθεῖσαι τῇ ἐπιτροπείᾳ ἦσαν αἱ ἐξῆς :

1. Αἱ ζωάρκειαι καὶ αἱ χρηματικαὶ εἰσφοραὶ αἱ ἀποσταλησόμεναι εἰς

Ἑλλάδα, πρέπει νὰ πεμφθῶσι πρὸς τὴν προσωρινὴν ἐπιτροπείαν τὴν
ἀποτελουμένην ἐκ τῶν κυρίων Ἀϊδεκ συνταγματάρχου, ἰατροῦ Bailly
καὶ Πετρίνη.

2. Ἡ ἐπιτροπεία ὡς ἀντιπροσωπεύουσα τοὺς εὐεργέτας ἐν Εὐρώπῃ
θέλει δηλώσει τῇ Κυβερνήσει τὰς ἀποστολὰς ἃς λαμβάνει, ὡς καὶ τὴν
χρῆσιν ἣν ἐννοοῦσιν οἱ εὐεργεταὶ νὰ γείνη.

3. Ἡ ἐπιτροπεία ἐν τούτοις θέλει διατελεῖ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς
Κυβερνήσεως καὶ θέλει ἀκολουθεῖ τὰς ὁδηγίας ἃς θέλει δώσει αὐτὴ πρὸς
τὴν διανομὴν τῶν βοηθημάτων, ἐννοεῖται κατὰ τὴν γνώμην τῶν διαθέ-
σεων τῶν δωρητῶν.

4. Ἐὰν παρὰ προσδοκίαν ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠδύνατο νὰ συνεννοηθῆ
μετὰ τῆς ἐπιτροπείας ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν βοηθημάτων, τότε ἔχει
ἡ τελευταία τὸ δικαίωμα νὰ διαθέτῃ πλέον τοῦ ἡμίσεως τῶν γενομένων
ἀποστολῶν κατ' ἰδίαν βούλησιν (ἀλλὰ πάντοτε διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς
Ἑλλάδος), ὡς πρὸς δὲ τὸ ἕτερον ἡμισυ ὑποχρεοῦται νὰ ὑπακούσῃ πάν-
τοτε ἐμμέσως εἰς τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως. (Τὸ ἄρθρον τοῦτο
πρόκειται νὰ μείνῃ μυστικὸν καὶ μόνον ὑπὸ τῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐπι-
τροπείας νὰ γνωσθῆ).

5. Τὰ ἀποσταλέντα ἐφόδια ὀφείλουσι νὰ δαπανηθῶσι μόνον πρὸς
χρῆσιν τῶν στρατευμάτων τακτικῶν ὡς καὶ ἀτάκτων, δύναται ὁμῶς ἐν
ἐπιχειροῦσῃ ἀνάγκῃ καὶ τότε μόνον ὅτε τὰ τρία μέλη τῆς ἐπιτροπείας
εἶναι σύμφωνα, μέρος τούτων τῶν ζωαρκειῶν νὰ διατεθῆ πρὸς ἄλλον
σκοπὸν τῇ βουλήσει τῆς Κυβερνήσεως.

6. Ἐν περιπτώσει ἀσθενείας ἢ ἀπουσίας ἐνὸς τῶν μελῶν τῆς ἐπιτρο-
πείας, δύναται τοῦτο νὰ ὑποδείξῃ ἀντιπρόσωπον ὅπως διατηρηθῆ πλή-
ρης ὁ ἀριθμὸς τῶν τριῶν.

Τὸ σύνολον τῶν ὁδηγιῶν τούτων ἐχρονολογήθη ὑπὸ τοῦ Beaulieu
παρὰ τὴν Ralle ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ ἱππότητος Ἐϋνάρ-
δου μέλους τῶν κομητᾶτων τῶν Παρισίων, Βερολίνου, Δρέσδης, Μονά-
χου, Γενεύης καὶ τῶν λοιπῶν καρτολίων τῆς Ἑλβετίας καὶ ἐν ὀνόματι
τῶν διαφόρων εὐεργετῶν τῶν ἀποστειλάντων ἐπικουρίας διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐν τοσοῦτῳ τὰ κόμματα διεμάχοντο σφοδρότατα. Ἐθνοσυνέλευσις
ἔμελλε νὰ συγκροτηθῆ ὅπως ἐκλέξῃ νέαν Κυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν, διότι
τὸ ἔτος εἶχε παρέλθει ἐν ᾧ ἐκείνη ὄφειλε νὰ λειτουργῆ ὑπὸ τὴν προε-
δρίαν τοῦ Ζαίμη. Ἦδη ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου ἔνθα ἔμελλε νὰ
συνεδρεύῃ αὐτὴ ἡ Συνέλευσις εἶχεν ἐκραγῆ φθόνος καὶ διχόνοια, διότι

ἕκαστος τῶν κομματαρχῶν ἄσμενος ἤθελε μεταφέρει ταύτην ἐν μέρει ἔνθα ἡ δύναμις του ἐπεκράτει. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατό τις οὐδ' ἤθελε νὰ ὁμοφωνήσῃ κατήντησεν ὥστε ἡ μία μὲν μερίς συνεκάλεσε τοὺς πληρεξουσίου τῆς εἰς Καστρὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑρμιόνην, ἡ δὲ ἑτέρα εἰς Αἰγίναν. Ἐπειδὴ δ' ὁμοῦ οὐδεμία τῶν μερίδων τούτων ἦτο ἰκανῶς ἰσχυρὰ οὐδ' ἐν ἀπαρτίᾳ ὅπως συνταχθῆ νομίμως, κατήντησαν εἰς τὸ ἐπικίνδυνον μέτρον νὰ χρησιμοποιήσωσι τὰς κομματικὰς διαιρέσεις ἐν ταῖς μεμονωμέναις ἐκλογικαῖς περιφερειαῖς καὶ νὰ προκαλέσωσι διπλᾶς ἐκλογάς, οὕτως ὥστε ἠδύνατο νὰ συμβῆ ὅπως ἑκατέρω τούτων τῶν παρανόμως συμπληρωθεισῶν αὐτοκαλουμένων Ἐθνοσυνελεύσεων διορίσῃ ἰδίαν Κυβέρνησιν δι' οὗ τρόπου ἡ χώρα ἐμελλε νὰ περιπλακῆ ἐντὸς ἀπεράντου διχοστασίας, ἴσως δὲ καὶ ἐντὸς ἐμφυλίου πολέμου. Ὡς περαιτέρω ἐπακολούθημα τῶν διπλῶν τούτων ἐκλογῶν ἠδύνατο νὰ προκύψῃ ὥστε ἡ ξένη διπλωματία ἢ ἀρξασμένη σοβαρώτερον νὰ ἐνασχολεῖται περὶ τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα δὲν θὰ ἠδύνατο ὡς καὶ τὸ ἄρτι σχηματισθὲν νέον φιλελληνικὸν κομητᾶτον νὰ γινώσκῃ πρὸς ποτέραν τῶν διοικήσεων τούτων νὰ ἀπευθυνθῆ ἢ εἰς ποτέραν νὰ ταχθῆ. Συνετοὶ φιλοπάτριδες ἐν τούτοις, μεταξὺ ὧν καὶ ὁ Κωλέττης καὶ τινες στρατηγοὶ κατώρθωσαν ὅπως μετὰ πολλὰ ταξίδια ἔνθεν κακίθην, ὁμιλίας καὶ γράμματα νὰ ἀποσοθήσωσι τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ῥῆξιν καὶ νὰ ὀρίσωσιν εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη ὅπως ἐκλέξωσιν ὡς τόπον ταύτης τῆς Συνελεύσεως τὸν Δαμαλᾶν παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Τροιζήνος κείμενον σχεδὸν ἐν μέσῃ ἀποστάσει τῆς Αἰγίνης καὶ τῆς Ἑρμιόνης, ὅθεν ἐμελλε νὰ ὀνομασθῆ ἔθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζήνος.

Διαρκουσῶν τῶν συγκρούσεων τούτων ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐκτραγῆ διχογνωμία καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κόλπῳ τῆς φιλελληνικῆς ἐπιτροπῆς. Ὁ ἰατρὸς Bailly ἦτο φίλος τοῦ Νικήτα, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Κολοκοτρῶνη θεωρουμένων τότε ὡς ἀνηκόντων τῷ γαλλικῷ κόμματι, ἐν ᾧ ὁ Ζαΐμης, ὁ Τομπάζης, ὁ Τρικούπης, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Ζωγράφος ἐνομιζόντο ὡς ἀγγλόφρονες (περὶ ῥωσικοῦ κόμματος τότε πολὺ ὀλίγον ἐγένετο λόγος). Ὁ ἰατρὸς Bailly ὅθεν ἦτο τῆς γνώμης ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ὄφειλε νὰ ταχθῆ πρὸς τὸ μέρος ἐνὸς κόμματος καὶ δὴ τοῦ λεγομένου γαλλικοῦ καὶ νὰ παράσχῃ τούτῳ διὰ τῶν ἐπικουριῶν ἅς αὕτη ἐκέκμητο τὴν ὑπεροχὴν, ἐπιβάλλουσα τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος ὅτι οὐδεὶς ὄφειλε νὰ μὲνῃ οὐδέτερος ἐν ταῖς διαφοραῖς. Ἡ ἐμὴ γνώμη ἀπ' ἐναντίας ἦτο, ὅτι ἡμεῖς ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει δὲν εἴμεθα ὡς φίλοι, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθῶμεν ὡς ἡσυχιοὶ, περιεσκεμμένοι, ἀμερόληπτοι καὶ ἀληθεῖς

φιλέλληνες, ὡσαύτως δὲ ὅτι ὄφειλομεν νὰ σεβασθῶμεν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν εἴτε τῆς μιᾶς εἴτε τῆς ἑτέρας μερίδος μελλούσαν νὰ ἢ ἀποτελέσῃ, καὶ νὰ φιλοτιμηθῶμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν ταύτην, διότι ἡμεῖς διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἠθέλομεν δώσει ὄφελιμον παράδειγμα εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ὑπακοῆς, πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα τὸ διοικητικόν· διότι πῶς ἠθέλον οἱ ἐτι ἀπολίτιστοι Ἑλληνες πραγματοποιήσῃ τὴν ἀναγκαίαν ὑπακοὴν πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, ἂν ἔβλεπον ἐκ μέρους τῶν πεπολιτισμένων μελῶν εὐρωπαϊκῆς ἐπιτροπῆς ἐναντίαν στάσιν λαμβανομένην;

Ἀντηλλάγησαν πολλὰ ἔγγραφα ἑκατέρωθεν, ἐν οἷς ὁ Γάλλος εἰρηνεύθη τὴν ἰδιολογίαν καὶ τὴν δογματικὴν τάσιν τῶν Γερμανῶν καὶ ἐξεθείασε τὴν γνώμην αὐτοῦ τὴν μόνην πρακτικὴν καὶ προσφυᾶ. Ἀφ' ἐτέρου ἠδυνάμην ἐγὼ νὰ αὐξήσω ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γνώμης μου ἐκ τῶν ἀλλαγῶν τῶν συνδυασμῶν τῶν ἐλληνικῶν κομμάτων καὶ ἐκ τοῦ ὅτι παρ' αὐτοῖς οὐδεμία πολιτικὴ ἀρχή, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἰδιωτικὸς σκοπὸς ἢ οἰκογενειακὴ ἰδιοτέλεια καὶ πλεονεξία εἶναι ἢ κόλλα ἢ συγκολλοῦσα τοιοῦτου εἶδους πολιτικὰς ἐταιρείας καὶ ὅτι ἅμα κόμμα τι ἔχει τὴν ὑπεροχὴν θὰ αὐξήσωσι πάλιν μετ' ὀλίγον ἐκ τοῦ κόλπου αὐτοῦ νέαι διαιρέσεις, ὡς αἱ κεφαλαὶ τῆς ὕδρας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ συνεννοηθῶμεν προέτεινα ὅπως προβάλωμεν τὰ ἀμοιβαῖα ἡμῶν φρονήματα εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν κομητᾶτων, ὅπως ἡμεῖς μετὰ εὐσυνειδότως δυνάμεθα νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὰ καθήκοντα ἡμῶν καθ' ὃν τρόπον ἐκεῖνα εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίσωσι τὰ καταθέντα τὰς δωρεὰς αὐτῶν ἐντὸς τῶν χειρῶν ἡμῶν.

Οὕτω δὲ καὶ συνέβη ὑπερισχυσάσης τῆς γνώμης μου καὶ ἡ ἐπιτροπεία δὲν περιήλθεν εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην θέσιν, εἰς ἣν ἀναγκαιῶς ἠθελε περιέλθει ἐὰν ἐκλινεν ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδος ἐπίσης δὲ στεργῶς εἶχον ἀποφασίσει ἐν ἡ περιπτώσει ἠθελε γείνει παραδεκτὴ ἡ γνώμη τοῦ Bailly νὰ ἀποσυρθῶ ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς.

Μόλις ἀφικόμενος εἰς Αἰγίναν ἐμάθομεν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τὴν θέσιν τοῦ Βάσσου παρὰ τὰ Χασιά καὶ καίπερ ὄντες τὸ πολὺ 2 χιλ., εἶχον ἐντελῶς νικήσει τοὺς ἐκεῖ σταθμεύοντας 4 χιλ. Ἑλληνας καὶ φονεύσει ἢ αἰχμαλωτίσει τὸν γενναῖον συνταγματάρχην Βούρβαχην μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ Gibassier ἀμυνομένους ἀνδρείως· ὕστερον δὲ ἠκούσαμεν ὅτι κατὰ τὴν προσπέλασιν τοῦ ἔχθρου ὁ Βάσος μετὰ 10 συντρόφων του κατ' ἀρχὰς εἶχε φύγει τῆς θέσεώς του, μεθ' ὃν ἅπασα

ἡ ὁμάς του ἠκολούθησεν αὐτὸν καίτοι εἶχεν αὐτὸς καταχωσθῆ ἐπὶ τῆς κορυφοσειρᾶς τῆς θέσεως ἐν δευτέρᾳ σειρᾷ. Κατόπιν ὀπισθοχώρησε καὶ ὁ Νοταρᾶς ὡσαύτως καὶ οὕτως ὁ πτωχὸς Βούρβαχης ὅστις προχωρήσας ἐν τῷ πεδίῳ ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς θέσεως ἵστατο ἐν τῷ δεξιῷ κέρατι ἐγκατελείφθη μετὰ τινων ἑκατοντάδων γενναίων στρατιωτῶν ἀφελείς ὡς ἔρμαιον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐχθροῦ. Κατ' ἀρχὰς ἠλπίσαμεν ὅτι ὁ Βούρβαχης εἶχε συλληφθῆ καὶ ἐμελλε νὰ πέμψθῃ αἰχμαλώτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Γαλλικὸν δὲ πολεμικὸν πλοῖον παρέπλεε τὴν ἀκτὴν ὅπως ἀπαιτήσῃ τὴν παράδοσιν τοῦ Βούρβαχη ἐάν ποῦ ἦτο δυνατόν ἀλλὰ ἐγένετο δεκτὸν διὰ κανονοβολισμῶν.

Ἐκυμαινόμεθα ἐπὶ μακρὸν ἐν ἀβεβαιότητι περὶ τῆς τύχης τοῦ φιλέλληνοσ τούτου, μέχρις οὗ τέλος ἐμάθομεν ὅτι αὐτὸς συνελήφθη ὑπὸ δύο δελήδων οἵτινες συνεκρούσθησαν ἕνεκα τῶν ἀπαιτήσεων ἐπὶ τῶν λαφύρων μεταξὺ ὧν ἐφάνη αὐτοῖς ὡς ἰδίως πολύτιμος ὁ βοημικὸς λίθος ἐπὶ τοῦ *γιαταγανίου* τοῦ Βούρβαχη καὶ οἵτινες ὅπως συντομεύσωσι τὸ ζήτημα ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν τοῦ αἰχμαλώτου ἣν ὁ Κιουταχῆς ἐπεμψεν μετὰ σφαίρας τηλεβόλου τῆς ὀλκῆς τῶν 68 ἡμιλίτρων καὶ ἄρτου κατεσκευασμένου ἐκ τοῦ ὠραίου Ἀμερικανικοῦ ἀλεύρου τῆς φρεγάτας, εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαια καὶ ἤγγειλε τῷ Σουλτάνῳ πρὸς ὑπερτίμισιν τῆς ἀξίας του ὅτι καίτοι τὰ σκυλιὰ οἱ Χριστιανοὶ εἶχον τοιαύτας κεφαλὰς ὡς ἀρχηγούς, τοιαύτας σφαῖρας πρὸς βολὴν καὶ τοιοῦτον ὠραῖον ἄρτον ὡς τροφήν, ἐν τούτοις ἐκεῖνος εἶχε κατασυντρίψει τούτους.

Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τούρκοι ἀπώλεσαν πολλοὺς ἀνθρώπους, οἱ πρῶτοι περὶ τοὺς 300. Τὸ ἥττηθὲν σῶμα τοῦ στρατοῦ συνῆλθε κατ' ἀρχὰς ἐν Σαλαμῖνι πάλιν, ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνος διετρέχετο ὑπὸ Τουρκικοῦ ἵππικοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κώμῃ ἐγένοντο οἰκίαι τινες παρανάλωμα τοῦ πυρός. Θαρρυνθέντες ὑπὸ ταύτης τῆς νίκης οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἐφοδὸν δύο ἡμέρας ὕστερον κατὰ τῆς θέσεως παρὰ τὸ Φάληρον, ἀπεπέμφθησαν ὁμῶς μετὰ καθημαγμένων κεφαλῶν. Θὰ ἔμεινον ἐπὶ τόπου περὶ τοὺς ἑκατὸν Τούρκοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔσχον μόνον ὀκτώ τραυματίας καὶ τέσσαρας νεκρούς. Ἐκτοτε ἐκομίσθη πολλῶ πλεῖον πυροβολικὸν ἐπὶ τῆς θέσεως καὶ τὰ ὄχυράματα ἠρύνθησαν, ἡ δὲ φρουρὰ ἠυξήθη διὰ τῶν ὑπολειφθέντων ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Βούρβαχη καὶ ἄλλων προσελθόντων μέχρι 3500 ἀνδρῶν περίπου, οἱ Ἕλληνες ὁμῶς δὲν ἐνεπιστεύοντο νὰ κατέλωσιν εἰς τὴν πεδιάδα ἐκ φόβου τοῦ Τουρκικοῦ ἵππικοῦ. Αἱ ἐφοδοὶ αὐταὶ ἄς εἶχεν ἀναλάβει κατ' ἐκείνου τοῦ σώματος ὁ δραστήριος

καὶ ὡς θαρραλέος στρατηγὸς ἀναδεικνύμενος Κιουταχῆς Πασσᾶς, ἔδωκαν ἐν τούτοις ἀναψυγὴν τινὰ εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ὅστις εὖρε τρόπον ἐξορμῶσα νὰ προμηθευθῆ ξύλα καὶ ἄλλα ἐφοδία ἐκ τῆς πόλεως, ὡς καὶ ἐπεμψε κήρυκας εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων οἵτινες ἔφερον μετ' αὐτῶν ἐμφωλεύουσιν ἐν τῇ Ἀκροπόλει περισσεράν, ἣτις ὕστερον ἐπέταξεν ὀπίσω ἔχουσα τὴν ἀπάντησιν ὑπὸ τὰς πτέρυγας.

Πάσας τὰς εἰδήσεις ταύτας ἔμαθον ἐν Αἰγίνῃ ἐνθα ἠσχολούμην περὶ τὴν παραλαβὴν καὶ τὴν διανομὴν νεωστὶ καταφθασάντων ἐφοδίων. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπεμψέ μοι ὡς δῶρον λευκότριχα ἵππον ὃν τὸ πλεῖστον ἵππευεν ὁ γνωστὸς ὀπλαρχηγὸς Ὀδυσσεύς. Ἐν τοσοῦτῳ τινὲς τῶν κυρίων μου ἐπανήλθον εἰς Φάληρον ὅπου δὲν συνέθη σπουδαῖόν τι. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ σταθμοῦ αὐτῶν εἶχον τοσοῦτον ἐφοδιασθῆ διὰ ζωαρκείων καὶ ὑλικῶν, ὥστε κερδοσκοποὶ τινὲς ὀπλαρχηγοὶ ἐπώλουν εἰς τοὺς Τούρκους πυρίτιδα καὶ ἄλευρα, ὡς ὕστερον μοι διηγῆθησαν, ὁμοίον δὲ εἶχε ποιήσει καὶ ὁ Τζαβέλλας διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ὅτι ἐν Ζακύνθῳ ἦσαν ἔτοιμαὶ ζωάρκειαι καὶ πολεμφοδία διὰ τὴν ἐπιτροπείαν ἤτοι διὰ τὴν Κυβέρνησιν καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποστείλω πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν βρίκιον ἢ γολέτταν, εἶχον μισθώσει ὅπως δυνηθῶσιν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπωφεληθῶσι ἐπίσης τὰ ἐξοδα τῆς μετακομίσεως, Ψαριανὸν πλοῖον ὅπερ ἔπρεπε νὰ ταξιδεύσῃ (ἐπὶ τούτῳ κατεστάθην προσεκτικῶς) ὑπὸ Ἑλληνικὴν ἐμπορικὴν σημαίαν διότι ἡ Ἴονικὴ κυβέρνησις δὲν ἤθελε ἐπιτρέψῃ ἵνα καταπλεύσῃ ἑλληνικὸν πλοῖον μετὰ τῆς πολεμικῆς σημαίας. Ἀφοῦ δὲ ἦδη συνήφθη τὸ συμβόλαιον ἦλθον Ψαριανοὶ τινες πλοίαρχοι λέγοντές μοι ὅτι ἐπραττον ἄδικον νὰ ποιήσω τὴν ναύλωσιν, χωρὶς νὰ ἀπευθυνθῶ πρὸς αὐτοὺς ὡς σχηματίσαντας μεταξὺ αὐτῶν ἐπιτροπείαν προμηθεύουσαν πλοῖα διὰ τοιαύτας ὑπηρεσίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μίσθωσις εἶχε συναφθῆ καὶ ὤφειλον νὰ πληρώσω ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ποινικὴν ῥήτραν (Reukauf), ἀφῆκα τὰ πράγματα εἰς τὴν πορείαν των, ἀλλὰ ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ μεταποιήσω, διότι ὁ πλοίαρχός μου ἔπλευσε ὑπὸ πολεμικὴν σημαίαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμψῃ ἄπρακτος. Ἐπειδὴ ὁ κύριος τοῦ πλοίου ἠθύνητο μόνον διὰ τὴν ναύλωσιν, οὐχὶ δὲ διὰ τὴν μεταφοράν, φαίνεται ὅτι σκοπίμως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν ταύτην. Κατ' εὐτυχίαν εἶχε λάβει μόνον τὸ ἥμισυ τοῦ ἀντιτίμου τῆς ναυλώσεως, ὅπερ ὁμῶς ἠναγκάσθη νὰ καταλείπῃ αὐτῷ, ἀφ' οὗ ἢ ἐπὶ τούτῳ ἐγερθεῖσα δίκη διεδικάσθη ὑπὸ τῶν διαιτητῶν καταλογισθείσης τῆς πτωχείας τοῦ πολυμερῶς ἀθλίου τούτου πλοίαρχου μου.

“Ἐτι δὲ ὀφείλω νὰ μνημονεύσω χαρακτηριστικοῦ τινος πανουργήματος, ὅπερ ἔπαιξεν οὐχὶ μὲν ἐμοὶ ἀλλὰ τῇ τότε Ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἀναφέρων ἐμὲ ὁ γέρον Πητρόμπης Μαυρομιχάλης καὶ ὅπερ μόλις μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου ἔμαθον. Ὁ Πητρόμπης δηλ. ὅστις λογίζεται μεταξὺ τῶν συμπατριωτῶν του οὐχὶ ὡς πανοῦργος, ἀλλ’ ὡς εὐθύς ἀνὴρ, εἰσῆλθε πρῶϊαν τινὰ οὐχὶ πολὺ μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Αἴγιναν, μεθ’ ὧν τῶν σημειῶν τῆς ταραχῆς ἐντὸς τοῦ Κυβερνητικοῦ συμβουλίου οὐτινος μέλος ἦτο καὶ ἀνέκραξε· «Ἡ κατηραμένη οἰκογένειά μου! Τὸ αἶσχος! Τὸ αἶσχος! Τί θὰ εἶπη ὁ Βαυαρὸς συνταγματάρχης ἐὰν μάθῃ τὸ μηχανοῦργημα· θὰ ἐτοιμασθῆ νὰ φύγῃ, ὡ ἀναθεματισμένη κλεφτουριά κτλ.». Ὅλοι ἔδραμον περὶ τὸν πολὺσαρκον καὶ ἀρθριτικὸν γέροντα καὶ ἐζήτησαν νὰ καταπραύνωσιν αὐτὸν ἐρωτῶντες τὸ αἷτιον τῆς ὀργῆς του—τότε δὲ διηγήθη ἐξακολουθῶν τὴν βλασφημίαν του κατὰ τῶν ἀνθρώπων του ἐν Μάνη, ὅτι ὁ Λυκοῦργος τὸ πλοῖον του τὸ σταλὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς Ἀγκῶνα ὅπως παραλάβῃ τὰς ζωτροφίας καὶ τὰ πολεμεφόδια, εἶχε μεταφέρει ἐκεῖθεν δι’ ἐμὲ μέγα φορτίον πολυειδῶν βαρυτίμων ἀντικειμένων καὶ πραγμάτων καὶ εἶχε προσορμισθῆ παρὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Μάνης, ὅπου οἱ ἀθεόφοβοι συγγενεῖς καὶ ἀνθρωποὶ του εἶχον ἐπιβάλει χεῖρα ἐπὶ τοῦ φορτώματος τούτου ὅπερ ἀναμφιβόλως ἤθελον συλῆσῃ ὡς ἠπειλήσαν, ἐὰν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐσκόπει νὰ παραχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του τὰ εἰσοδήματα ἐπαρχίας, ὅπως ἔπραξαν καὶ εἰς ἄλλους ἵνα οὕτω δύναται νὰ ἀποζημιωθῆ πως διὰ τὰς πολλὰς θυσίας ἃς προσήνεγκεν. Ἡ διήγησις αὕτη γενομένη μετὰ τῶν ἀνηκουσῶν ἀρῶν κατὰ τῶν ἀνθρώπων του καὶ μετὰ τοῦ ἐπανειλημμένου ὑπαινιγμοῦ ὅτι τοιαύτη διαγωγὴ ὦφειλε καὶ θέλει παροργίσῃ ἐμὲ ἐνήργησεν ὅπως παραχωρηθῆ αὐτῷ διὰ τὴν οἰκογένειάν του ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ Ἄργους. Μόλις δὲ ἔλαβεν ἀνά χεῖρας τὸ ἀρμόδιον καὶ εὐθύς διεκπεραιωθὲν διάταγμα, ἔρρηξε τοὺς γέλωτας καὶ ἀνεφώνησε. Οὕτω πρέπει τις νὰ συλλαμβάνῃ ὑμᾶς εἰς παγίδα, ἐὰν θέλῃ νὰ κατορθώσῃ τι. Εἶδον τὸν Λυκοῦργον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ ἐσκέφθην τότε νὰ ἀστειθῶ οὕτως μεθ’ ὑμῶν. Εὐχαριστῶ τοὺς κυρίους ἐκ καρδίας. Μετ’ ὀλίγας ὥρας εἰσπλέει τὸ βρικόγιόν μας εἰς τὸν λιμένα καὶ φέρει εἰς ὑμᾶς πιθανώτατα πολλὰ καλὰ!

[Ἔπεται συνέχεια]